

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

**кафедра дошкільної
та початкової освіти**

***ДИДАКТИКА
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ***

ПРАКТИКУМ

***Навчально-методичний посібник
для студентів спеціальності
“Початкова освіта”***

Вінниця 2017

УДК 373.3.016 (076)

ББК 74.202я73

К 45

Кіт Г.Г. Дидактика початкової освіти : практикум / Г.Г. Кіт, О.Б.Петрович, І.В.Карук. – Вінниця : ЦОП “Документ Принт”, 2017. - 249 с.

Практикум, побудований за вимогами кредитної трансферно - накопичувальної системи навчання, дасть змогу студентам глибше засвоїти основні теми дисципліни “Дидактика”, підготуватись до практичних і лабораторних занять, опрацювати рекомендовану літературу, виконати практичні завдання, організувати самостійну роботу та підготовку до різних форм контролю знань (тестування, екзамен).

Матеріали, подані в посібнику, призначені для студентів спеціальності “Початкова освіта”, викладачів педагогічних дисциплін ВНЗ.

Рецензенти: **Шахов В.І.**, доктор педагогічних наук, професор кафедри психології та соціальної роботи ВДПУ імені Михайла Коцюбинського

Пташнік Н.М., кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри психолого-педагогічних наук, завідувач лабораторії творчого розвитку особистості педагога КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»

Практикум рекомендований до друку кафедрою дошкільної та початкової освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 16 від 22 березня 2017 р.).

Пояснювальна записка

Нові вимоги до професійної підготовки майбутнього вчителя, зумовлені демократичними перетвореннями сучасного суспільства, потребують якісного поліпшення всіх компонентів педагогічної освіти, у т.ч. загальнопедагогічної підготовки, яка забезпечує засвоєння наукових знань в освітній галузі, вироблення умінь застосовувати їх у практичній діяльності, формування педагогічного мислення.

Вищий педагогічний навчальний заклад має забезпечувати підготовку майбутнього вчителя до професійної творчої праці шляхом активізації самостійної пошукової діяльності студентів, формування у них умінь вчитися, потреби в самоосвіті, прагнення генерувати й ефективно реалізовувати нові ідеї, передові технології.

Актуалізація загальнопедагогічної підготовки вчителя зумовлює посилення уваги до викладання дисциплін педагогічного циклу в нових навчальних планах, які покликані забезпечити більш раціональне поєднання теорії та практики. Саме педагогіка має сприяти освоєнню майбутніми вчителями теоретичних основ педагогічної науки, готувати їх до осмисленого оволодіння професійними вміннями й навичками, формувати майбутнього педагога як активну творчу особистість.

Важливу роль у системі загальнопедагогічної підготовки вчителя відіграє дидактика (теорія і практика навчання) як один з визначальних розділів педагогічної науки. Лекційні, практичні й лабораторні заняття, під час яких планується засвоювати зміст цієї дисципліни, проводяться в комплексі. Вони спрямовані на формування у студентів навичок самостійної роботи з педагогічною літературою, освітніми документами, озброєння майбутніх фахівців необхідними педагогічними вміннями, розвиток у них професійно-педагогічного мислення, інтересу до педагогічної теорії і практики, усвідомлення пріоритетних завдань і напрямів освітнього процесу в Україні.

Крім того, широко імплементовані в процесі занять моделювання педагогічних ситуацій, ділові ігри допомагають майбутнім учителям розвинути власний творчий потенціал,

креативність педагогічного мислення, набути сталих навичок організації різноманітних форм навчальної роботи.

Перспективним є спрямування на значне підвищення пізнавальної активності та самостійності студентів у оволодінні педагогічною наукою, інтеграцію їх навчально-пізнавальної і пошуково-дослідницької діяльності.

Практикум підготовлений відповідно до нині чинного навчального плану та програми з педагогіки національної школи України для студентів спеціальності “Початкова освіта”, які у системі лекцій передбачають семінарські й лабораторні заняття: “Дидактика” (II семестр) – 24 год. – лекції, 34 год. – практичні та 6 год. – лабораторні заняття.

Якщо лекційні та практичні заняття більше спрямовані на розгляд теоретичних питань, то призначення лабораторних – науково обґрунтувати подальше виконання студентами різноманітних практичних завдань (аналіз шкільної документації, методичних матеріалів; проведення фрагментів уроків; розв’язання педагогічних ситуацій тощо), які формують уміння й навички, забезпечують набуття професійно важливих компетентностей, оволодіння культурою навчальної праці педагога.

Практикум, побудований за вимогами кредитно-трансферної системи навчання, передбачає плани практичних і лабораторних занять, практичні завдання для студентів, списки літератури до окремих тем і предмету в цілому, тести, тематику індивідуальних науково-дослідних завдань, екзаменаційні питання, змістовні додатки (зразки творчих робіт, інструктивно-методичні матеріали щодо організації навчального процесу в школі I ступеня тощо). Мета посібника – допомогти студентам поглиблено вивчити основні питання дисципліни, з’ясувати актуальні педагогічні проблеми, раціонально спланувати роботу з підготовки до практичних і лабораторних занять. Запропоновані матеріали носять рекомендаційний характер, можуть бути видозмінені. Списки літератури повинні систематично поповнюватися найновішими психолого-педагогічними дослідженнями.

Розрахунок рейтингових балів за видами поточного
(модульного) контролю з дисципліни

“Дидактика”

	I модуль	II модуль	Всього
Лекції	7	5	12
ІНДЗ	-	6	6
Практичні	18	16	34
Лабораторні	5	16	21
Тести	4	3	7
	34	46	80
Екзамен			20
Разом			100

Лекційні заняття – 1 бал.

Практичні заняття: підготовка до заняття – 0,5 бала;
виступи – максимально 2 бали за відповідь.

Лабораторні заняття: виконання практичних завдань:

скласти (або переписати) календарний план одного з предметів на I чверть (клас на вибір) – 1 бал;

скласти розклад для одного з початкових класів – 2 бали;

написати рецензію на один підручник для початкових класів (на вибір) – 2 бали;

розробити та презентувати плани-конспекти уроків (традиційного та нетрадиційного) – по 2 бали;

підготувати анотацію на одну з книг педагогів-новаторів – 3 бали;

аукціон педагогічних ідей – 5 балів.

Тести: тестові завдання до 1 теми – 1 бал.

Творчі роботи: скласти план роботи предметного гуртка на півріччя – 2 бали;

написати план підготовки та проведення екскурсії – поетапно – 2 бали;

індивідуальне науково-дослідне завдання – 6 балів.

Дидактика:

структура залікових кредитів дисципліни

Назва теми	К-ть годин, відведених на			
	ЛК	ПЗ	ЛЗ	СР
<u>Змістовий модуль I</u>				
Теоретичні основи процесу навчання				
<u>Тема 1.</u> Предмет і завдання дидактики	2	4	-	6
<u>Тема 2.</u> Процес навчання у початковій школі	6	8	-	14
<u>Тема 3.</u> Закономірності та принципи навчання	2	2	-	4
<u>Тема 4.</u> Зміст початкової освіти	4	4	2	10
	14	18	2	34
<u>Змістовий модуль 2</u>				
Організація навчального процесу в сучасній початковій школі				
<u>Тема 5.</u> Методи навчання	4	2	-	6
<u>Тема 6.</u> Форми навчання	4	10	2	16
<u>Тема 7.</u> Контроль та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів	2	4	-	6
<u>Тема 8.</u> Актуальні проблеми дидактики початкової школи	-	-	2	2
	10	16	4	30
	24	34	6	64

Семінарське заняття № 1

Тема: Дидактика як наука

План:

1. Поняття дидактики та її основні категорії.
2. Види дидактики, її зв'язок з іншими науками.
3. Методи дидактичних досліджень.
4. Функції, завдання й актуальні проблеми дидактики в умовах оновлення системи освіти України.

Література

Основна література:

1. Бондар В.І. Дидактика / В.І. Бондар. – Київ : Либідь, 2005. – С. 6-43.
2. Введение в научное исследование по педагогике : учебное пособ. для студ. пед. ин-тов / Под ред. В.И.Журавлева. – М. : Просвещение, 1988. – С. 62-106.
3. Волкова Н.П. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Н.П. Волкова. – Київ : ВЦ “Академія”, 2001. – С. 240-261.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
5. Дидактика средней школы / Под ред. М.М.Скаткина. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 1982. – С. 5-48.
6. Зайченко І.В. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / І.В. Зайченко. – Київ : Освіта України, 2006. – С. 86-96.
7. Кіт Г.Г. Методи науково-педагогічних досліджень : навч.-метод. посіб. для самост. роботи студ. / Г.Г Кіт. – Вінниця, 2000. – 72 с.
8. Кодлюк Я.П. Дидактика початкової школи: практичний курс : навч.-метод. посіб. / Я.П.Кодлюк. – Тернопіль: Астон, 2013. – 160 с.

9. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка : навч. посіб. / Н.Є. Мойсеюк. – 5-е видання, доповнене і перероблене. – Київ, 2007. – С. 156-163.
10. Педагогіка : навч. посіб. / В.М. Галузьяк, М.І. Сметанський, В.І. Шахов. – 3-є вид., випр. і доп. – Вінниця : ДП “Державна картографічна фабрика”, 2006. – С. 90-99.
11. Педагогіка : навч. посіб. / за ред. А.М.Алексюка. – Київ : Вища школа, 1985.– С. 92-99.
12. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс : В 2-х кн. / И.П. Подласый // Общие основы. Процесс обучения : учебн. для студ. вузов пед. спец. / И.П. Подласый. – М. : ГИЦ Владос, 2001. – Кн.1. – С. 292-300.
13. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: підручник для студ. пед. ф-тів / О.Я. Савченко. – Київ : Абрис, 1997. – С. 7-36.
14. Чайка В. М. Основи дидактики : навч. посіб. / В.М.Чайка. – Київ : Академвидав, 2011. – 240 с.
15. Ягупов В.В. Педагогіка: навч. посіб. / В.В. Ягупов. – Київ : Лібідь, 2002.– С. 196-207, 217-220.

Додаткова література:

1. Баранов С.П. Педагогіка : учебн. пособ. для пед. уч-щ по спец. № 2001 “Преподавание в нач. классах общеобразоват. шк.” / С.П. Баранов и др. – М. : Просвещение, 1986.– С. 78-83.
2. Галузинський В.М. Педагогіка : теорія та історія : навч. посіб. / В.М. Галузинський, М.Б. Євтух. – Київ : Вища школа, 1995. – С. 144-151.
3. Голубнича Л. Розвиток категорій дидактики в педагогічній науці / Л.Голубнича // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2014. – № 9 (Ч. 1). – С. 214-222.
4. Довга Т. Трансформація проблеми вміння вчитись та її відображення в навчальній літературі з педагогіки [Електронний ресурс] / Т.Довга // Наукові записки [Кіровоград. держ. пед. ун-ту ім. В. Винниченка]. Сер. : Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 121 (I).– С. 136-140. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2013_121\(1\)_34](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2013_121(1)_34)

5. Зайцев В.Н. Практическая дидактика / В.Н. Зайцев. – М. : Народное образование, 1999. – 224 с.
6. Занков Л.В. Дидактика и жизнь / Л.В. Занков. – М., 1968. – С. 136-152.
7. Лернер И. Зачем учителю дидактика / И. Лернер // Народное образование. – 1990. – № 12. – С. 74-83.
8. Максименко В. П. Дидактика: курс лекцій : навч. посіб. / В.П.Максименко – Хмельницький: ХмЦНП, 2013. – С. 6-16.
9. Мартиненко С.М. Загальна педагогіка : навч. посіб. / С.М. Мартиненко, Л.Л. Хоружа. – Київ : МАУП, 2002. – С. 39-44.
10. Оконь В. Введение в общую дидактику / В. Оконь. – М. : Высшая школа, 1990. – Розд.13. – С. 58-69.
11. Палтышев Н.Н. Педагогическая гармония : учебно-метод. пособ. для учит. / Н.Н. Палтышев. – Київ : Магістр-S, 1996. – С. 15-19.
12. Педагогіка : хрестоматія / уклад.: А.І.Кузьмінський, В.Л.Омельяненко. – Київ : Знання-Прес, 2003. – С. 185-195.
13. Савченко О.Я. Від людини освіченої – до людини культури / О.Я. Савченко // Рідна школа. – 1996. – № 5-6. – С. 2-4.
14. Скаткин М.Н. Проблемы современной дидактики / М.Н. Скаткин. – 2-е изд. – М. : Педагогика, 1984. – 96 с.
15. Современная дидактика: теория – практике / под ред. И.Я.Лернера, И.К.Журавлева. – М., 1994. – 288 с.
16. Стрезикозин В.П. Актуальные проблемы начального обучения / В.П. Стрезикозин. – М. : Просвещение, 1976. – 207 с.
17. Фіцула М.М. Педагогіка : посіб. / М.М. Фіцула. – Київ : Академія, 2000. – С. 76-79.
18. Яновицька О.В. Нова дидактика і 1000 дрібниць: пер. з рос. / О.В. Яновицька, М.Я. Адамський. – Київ : Ред. загальнопед. газ., 2005. – 112 с. – (Б-ка "Шк. світу").

Семінарське заняття № 2

Тема: Українська народна дидактика

План:

1. Поняття народної дидактики.
2. Головна мета та зміст народної дидактики.
3. Народньо-педагогічні принципи навчання.
4. Народні методи й форми навчання.
5. Народна дидактика про письменство, книгу, школу, вчителя.
6. Використання народної дидактики в сучасній школі.

Література

Основна література:

1. Кіт Г. Українська народна педагогіка. Курс лекцій : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Г. Кіт, Г. Тарасенко. – Вінниця : ПП “Едельвейс і К”, 2008. – С. 48-91.
2. Народознавча компетентність дітей та молоді : причини та методи дослідження : [зб. наук. праць] / [за ред. Н.Лисенко]. – Івано-Франківськ, 2007. – 280 с.
3. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка / М.Г. Стельмахович. – Київ : Рад. шк., 1985.– С. 225-291.
4. Стельмахович М.Г. Народна дидактика / М.Г. Стельмахович. – Київ : Знання, 1985. – 48 с.
5. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка / М.Г. Стельмахович. – Київ : ІЗМН, 1997. – С. 166-222.
6. Березюк О. С. Чинники етнопедагогіки : [монографія] / О.С. Березюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – 205 с.

Додаткова література:

1. Барабаш В.П. Народна дидактика у системі виховання В.О.Сухомлинського / В.П. Барабаш, О.П. Бамбуркін // Початкова школа. – 1994. – № 9-10. – С. 36-38.

2. Березюк О.С. Педагогічні умови взаємозв'язку особистісно зорієнтованої освіти та народної педагогіки / О.С. Березюк // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2005. – № 21. – С. 22-24.
3. Березюк О.С. Формування етнодидактичних знань в сучасному педагогічному процесі / О.С. Березюк // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2015. – № 80. – С. 31-36.
4. Василюк О.О. Народна педагогіка [Народні пісні, прислів'я, приказки] / О.О. Василюк // Розкажіть онуку. – 1998. – № 22. – С. 6-8.
5. Волков Г.Н. Етнопедагогіка : учеб. для студ. сред. и высш. пед. учеб заведений / Г.Н. Волков. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 176 с.
6. Косенко Ю. Українська етнопедагогіка. Курс лекцій : навч. посіб. для студ. пед спец. вищ. навч. закл. / Ю. Косенко. – Маріуполь : МДГУ, 2004. – 128 с.
7. Мосіяшенко В.А. Українська етнопедагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. А. Мосіяшенко. – Суми : ВТД "Унів. кн.", 2005. – 174 с.
8. Новицкая М.Ю. Народоведение в начальной школе / М.Ю. Новицкая // Начальная школа. – 1993. – № 7. – С. 24.
9. Стельмахович М.Г. Застосування ідей української етнопедагогіки в роботі вчителя початкових класів / М.Г. Стельмахович // Початкова школа. – 1994. – № 12. – С. 4-7.
10. Стягунова О.О. Українська народна педагогіка як поліфункціональна багаторівнева виховна система / О.О. Стягунова // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". – Хмельницький, 2011. – № 3. – С. 162-167.
11. Українська народна педагогіка в школі : метод. вказівки для студ. / Т.Я. Василенко, А.Г. Калениченко, М.Г. Кравчук і ін. – Київ : КДПІ, 1990. – 44 с.

12. Ушинський К.Д. Рідне слово / К.Д. Ушинський // Вибр. твори: У 2 т. / К.Д. Ушинський. – Київ : Рад. шк., 1983. – Т.2. – С. 271, 272.
13. Федоренко Д.Т. Уроки щастя: нестандартні уроки на засадах народної дидактики / Д.Т. Федоренко, Т.В. Зінченко // Поч. шк. – 1990. – №3. – С. 38-41.
14. Федоренко Д.Т. Нетрадиційні уроки в початкових класах на засадах народної дидактики / Д.Т. Федоренко. – Кривий Ріг, 1991.
15. Хрестоматія з етнопедagogіки : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / уклад.: Л.Б. Паламарчук, Т.О. Горохова. – Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – 416 с.
16. Шеметило О.Г. Впровадження традицій народної педагогіки на уроках української мови та літератури, в позакласній роботі / О.Г. Шеметило // Педагогічний пошук. – 2000. – № 1 (25). – С. 35-37.

Семінарське заняття № 3

Тема: Суть процесу навчання

План:

1. Навчання як вид пізнавальної діяльності учнів, його ознаки.
2. Характеристика навчання як двостороннього процесу.
3. Основні закономірності навчання.
4. Рушійні сили процесу навчання.

Література

Основна література:

1. Бабанский Ю.К. Как оптимизировать процесс обучения / Ю.К. Бабанский. – М. : “Знание”, 1978. – 48 с.
2. Бабанский Ю.К. Оптимизация педагогического процесса: (В вопросах и ответах) / Ю.К.Бабанский, М.М.Поташник. – 2-е изд., перераб и доп. – Київ : Рад. шк., 1983. – С. 142-200.

3. Баранов С.П. Сущность процесса обучения : учеб. пособ. / С.П. Баранов. – М. : Просвещение, 1981. – С. 5-32.
4. Дидактика современной школы : пособ. для учит. / под ред. В.А. Онищука. – Київ : Рад. шк., 1987. – С. 34-41.
5. Загвязинский В.И. Противоречия процесса обучения / В.И. Загвязинский. – Свердловск, 1971. – 184 с.
6. Зайченко І.В. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / І.В. Зайченко. – Київ : Освіта України, 2006. – С. 97-99.
7. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С. Костюк. – Київ : Рад. шк., 1989. – С. 374-385.
8. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. / В.І. Лозова, Г.В. Троцько. – 2-е вид., випр. і доп. – Харків : “ОВС”, 2002. – С. 275-311.
9. Максименко В. П. Дидактика: курс лекцій : навч. посіб. / В.П.Максименко – Хмельницький: ХмІЦНП, 2013. – С. 28-46.
10. Орлов В.И. Методологические основы обучения: учеб. пособ. / В.И. Орлов. – М. : Информ.-внедренческий центр “Маркетинг”, 2000. – 72 с.
11. Педагогіка : навч. посіб. / В.М. Галузяк, М.І. Сметанський, В.І. Шахов. – 3-є вид., випр. і доп. – Вінниця : ДП “Державна картографічна фабрика”, 2006. – С. 100-104.
12. Педагогіка : хрестоматія / уклад. : А.І.Кузьмінський, В.Л.Омельяненко. – Київ : Знання-Прес, 2003. – С. 196-236.
13. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс : В 2-х кн. / И.П. Подласый // Общие основы. Процесс обучения: учебн. для студ. вузов пед. спец. / И.П. Подласый. – М. : ГИЦ Владос, 2001. – Кн. 1. – С. 291-316.
14. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : підручник для студ. пед. ф-тів / О.Я. Савченко. – Київ : Абрис, 1997. – С. 85-90.
15. Талызина Н.Ф. Формирование познавательной деятельности младших школьников : книга для учит. / Н.Ф. Талызина. – М. : Просвещение, 1988. – С. 20-55.

16. Фіцула М.М. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. закл. освіти / М.М. Фіцула. – Київ : Академія, 2000. – С. 79-81.
17. Ягупов В.В. Педагогіка: навч. посіб. / В.В. Ягупов. – Київ : Либідь, 2002. – С. 207-214, 221-226.

Додаткова література:

1. Байбара Т.М. Процес навчання в початковій школі, його суть і структура / Т.М.Байбара // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – Умань, 2002. – Вип. 2. – С. 20-29.
2. Возрастная и педагогическая психология / Под ред. А.В.Петровского. –М. : Просвещение, 1973. – С. 165-215.
3. Дяченко В.К. Сотрудничество в обучении / В.К. Дяченко. – М. : Высшая школа, 1991. – С. 119-122.
4. Занков Л.В. Дидактика и жизнь / Л.В. Занков. – М. : Просвещение, 1968. – С. 12-71.
5. Лернер И.Я. Процесс обучения и его закономерности / Я.И. Лернер. – М. : Знание, 1980. – 96 с.
6. Педагогіка : учеб. пособ. для студ. пед. учеб. заведений / В.А.Сластенин, И.Ф.Исаев, А.И.Мищенко, Е.Н.Шиянов. – 3-е изд. – М. : Школа-Пресс, 2000. – С. 186-187, 190-198.
7. Психологія навчання / За ред. Б.Ф.Баєва. – Київ : Рад. шк., 1972. – 136 с.
8. Скаткин М.Н. Совершенствование процесса обучения / М.Н. Скаткин. – М. : Просвещение, 1971. – 206 с.
9. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка / М.Г. Стельмахович. – Київ : Рад. шк., 1985. – С. 225-291.
10. Теоретические основы процесса обучения в советской школе / Под. ред. В.В.Краевского, И.Я.Лернера. – М. : Педагогика, 1989. – 320 с.
11. Ягупов В. Дидактичні поняття: “навчальний процес” чи “процес навчання”? / В. Ягупов // Рідна школа. – 2000. – № 2. – С. 16-19.
12. Ярова О.Б. Дидактичні основи організації навчання у початковій школі Євросоюзу / О.Б. Ярова // Science and

Семинарське заняття № 4

Тема: Типи та функції навчання

План:

1. Історичні типи навчання.
2. Ознаки особистісно-зорієнтованого навчання.
3. Основні функції навчання:
 - освітня;
 - виховна;
 - розвивальна.

Література

Основна література:

1. Баранов С.П. Сущность процесса обучения : учеб. пособ. / С.П. Баранов. – М. : Просвещения, 1981. – С. 32-121.
2. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения / В.В. Давыдов. – М. : Педагогика, 1975. – 239 с.
3. Зайченко І.В. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / І.В. Зайченко. – Київ : Освіта України, 2006. – С. 99-101, 104-112.
4. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С. Костюк. – Київ : Рад. шк., 1989. – С. 385-421.
5. Максименко В.П. Дидактика: курс лекцій : навч. посіб. / В.П.Максименко – Хмельницький: ХмЦНП, 2013. – С. 46-50.
6. Махмутов М.И. Проблемное обучение. Основные вопросы теории / М.И. Махмутов. – М. : Педагогика, 1975. – С. 55-121.
7. Педагогіка : навч. посіб. / В.М.Галузьяк, М.І.Сметанський, В.І.Шахов. – 2-е вид., випр. і доп. – Вінниця : Книга-Вега, 2003. – С. 109-118.

8. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : підручник для студ. пед. ф-тів / О.Я. Савченко. – Київ : Абрис, 1997. – С.90-112.
9. Ягупов В.В. Педагогіка : навч. посіб. / В.В. Ягупов. – Київ : Либідь, 2002. – С. 241-245, 248-268, 271-278.
10. Якиманская И.С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И.С. Якиманская. – М. : Педагогика, 1996. – 240 с.

Додаткова література:

1. Артемов А.К. Приемы организации развивающего обучения / А.К. Артемов // Начальная школа. – 1995. – № 3. – С. 35-39.
2. Баранов С.П. Образовательная, воспитательная, развивающая функции начального обучения / С.П. Баранов // Начальная школа. – 1986. – № 10. – С. 2-7.
3. Вожегова Т.В. Особистісно-орієнтоване навчання у контексті розвитку проблеми індивідуалізації та диференціації навчання молодших школярів / Т.В. Вожегова // Вісник СевНТУ : зб. наук. праць. – Севастополь : Вид-во СевНТУ, 2010. – Вип. 105: Педагогіка. – С. 17-22.
4. Возрастная и педагогическая психология / Под ред. А.В.Петровского. – М. : Просвещение, 1973. – С. 180-195.
5. Галузинський В.М. Педагогіка: теорія та історія : навч. посіб. / В.М.Галузинський, М.Б.Євтух. – Київ : Вища школа, 1995. – С. 185-191.
6. Дяченко В.К. Сотрудничество в обучении / В.К. Дяченко. – М. : Высшая школа, 1991. – С. 122-124.
7. Занков Л.В. Беседы с учителями / Л.В. Занков. – М. : Просвещение, 1975. – 240 с.
8. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С. Костюк. – Київ : Рад. шк., 1989. – С. 374-435.

9. Кудрявцев В.М. Проблемное обучение: истоки, сущность, перспективы / В.М. Кудрявцев. – М. : Знание, 1991. – 80с.
10. Лазарев М. Завершені (модульні) технології розвиваючого навчання / М. Лазарев // Директор школи. Україна. – 2000. – № 4. – С. 69-70.
11. Лихачев Б.Т. Воспитательные аспекты обучения / Б.Т. Лихачев. – М. : Просвещение, 1982. – 192 с.
12. Малафіїк І.В. Системність – якість знань: [монографія] / І.В. Малафіїк. – Рівне, 2008. – 383 с.
13. Марчук Т.Ф. Методи особистісно-орієнтованого навчання на уроках української мови у початковій школі інтенсивної педагогічної корекції: навч.-метод. посіб. / Т.Ф.Марчук. – Київ : 2013. – С. 4-9, 12-23.
14. Нікітін Б.П. Сходинки творчості або розвиваючі ігри / Б.П. Нікітін. – Київ : Рад. шк., 1991. – 160 с.
15. Обучение и развитие / Под ред. Л.В. Занкова. – М., 1975. – 439 с.
16. Педагогика : учеб. пособ. для студ. пед. учеб. заведений / В.А.Сластенин, И.Ф.Исаев, А.И.Мищенко, Е.Н.Шиянов. – 3-е изд. – М. : Школа-Пресс, 2000. – С. 187-190.
17. Подмазин С.И. Личностно-ориентированное образование: Социально-философское исследование / С.И. Подмазин. – Запорожье : Просвіта, 2000. – 250.
18. Репкина Н.В. Что такое развивающее обучение? / Н.В. Репкина. – Томск : Пеленг, 1993. – 64 с.
19. Розвивальні ігри, вправи та завдання в початковій школі / Упоряд. І.В.Челмакіна. – Харків : Вид. група "Основа", 2006. – 144 с. – (Б-ка ж-лу "Початкове навчання"; Вип. 6 (30).
20. Розвиток інтелектуальних здібностей молодших школярів : [посіб.] / упоряд. О.Л. Яворська. – Харків : Вид. група "Основа", 2009. – 176 с. – (Б-ка журн. "Початкове навчання та виховання"; Вип. 8 (68).
21. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка / М.Г. Стельмахович. – Київ : Рад. шк., 1985. – С. 250-276.

22. Фіцула М.М. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. закл. освіти / М.М. Фіцула. – Київ : Академія, 2000. – С. 82-86.
23. Хуторской А.В. Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по разному? : посіб. для уч. / А.В. Хуторской. – М. : Владос-пресс, 2005. – 383 с.

Семінарське заняття № 5

Тема: Структура процесу навчання

План:

1. Структурні компоненти навчання.
2. Основні етапи оволодіння знаннями та педагогічне керівництво процесом засвоєння знань.
3. Народно-педагогічні уявлення про учнів та навчання.

Практичне завдання:

1. Виходячи з позиції “Коли б директором був я”, змоделювати систему організації навчання в школі майбутнього на засадах гуманізму й демократизму.

Література

Основна література:

1. Бондар В.І. Процес навчання як система / В.І. Бондар // Дидактика / В.І. Бондар. – Київ : Либідь, 2005. – С. 67-71.
2. Зайченко І.В. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / І.В. Зайченко. – Київ : Освіта України, 2006. – С. 99-101, 104-112.
3. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка : навч. посіб. / Н.Є. Мойсеюк. – 5-е вид., доп. і перероб. – Київ, 2007. – С. 213-246.
4. Педагогіка : навч. посіб. / В.М.Галузьяк, М.І.Сметанський, В.І.Шахов. – 3-є вид., випр. і доп. – Вінниця : ДП “Державна картографічна фабрика”, 2006. – С. 110-115.

5. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : підручник для студ. пед. ф-тів / О.Я. Савченко. – Київ : Абрис, 1997. – С. 104-122.
6. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка / М.Г. Стельмахович. – Київ : Рад. шк., 1985. – С. 225-291.
7. Талызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний / Н.Ф. Талызина. – М. : Изд. Моск. ун-та, 1975. – 343 с.
8. Талызина Н.Ф. Формирование познавательной деятельности младших школьников : кн. для учителя / Н.Ф. Талызина. – М. : Просвещение, 1988. – 175 с.
9. Ягупов В.В. Педагогіка : навч. посіб. / В.В. Ягупов. – Київ : Либідь, 2002. – С. 226-235.

Додаткова література:

1. Гаврилова Н.С. Особливості засвоєння математичних знань молодшими школярами з порушеннями мовленнєвого розвитку : автореф. дис... канд. психол. наук : 19.00.08 / Н.С. Гаврилова ; Інститут спеціальної педагогіки АПН України. – Київ, 2004. – 24 с.
2. Дьяченко В.К. Организационная структура учебного процесса и ее развитие / В.К. Дьяченко. – М. : Педагогика, 1989. – 160 с.
3. Кущенко І.В. Проблема усвідомленості засвоєння знань розумово відсталими молодшими школярами / І.В.Кущенко // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 14 (225). – Ч. II. – С. 27-31.
4. Лещинский В.И. Учимся управлять собой и детьми / В.И.Лещинский, С.В.Кульневич. – М. : Просвещение; Владос, 1995. – 240 с.
5. Орлов В.И. Методологические основы обучения: учеб. пособ. / В.И. Орлов. – М. : Информ. – внедренческий центр “Маркетинг”, 2000.– 72 с.
6. Педагогіка : учеб. пособ. для студ. пед. учеб. заведений / В.А.Сластенин, И.Ф.Исаев, А.И.Мищенко, Е.Н.Шиянов. – 3-е изд. – М. : Школа-Пресс, 2000. – С. 198-204.

7. Пономарьова К.І. Реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів української мови / К.І. Пономарьова // Початкова школа. – 2010. – № 12. – С. 49-52.
8. Психологія навчання / За ред. Б.Ф.Баєва. – Київ : Рад. шк., 1972. – 136 с.
9. Сохор А.М. Объяснение в процессе обучения: Элементы дидактической концепции / А.М. Сохор. – М. : Педагогика, 1988. – 128 с.
10. Фіцула М.М. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. закл. освіти / М.М. Фіцула. – Київ : Академія, 2000. – С. 86-90.

Семінарське заняття № 6

Тема: Мотиви учіння молодших школярів

План:

1. Мотив – рушійна сила пізнання.
2. Класифікація мотивів учіння молодших школярів.
3. Пізнавальний інтерес, умови та шляхи його розвитку.

Практичне завдання:

1. За допомогою освоєних методів науково-педагогічного дослідження виявити:
 - а) пізнавальні інтереси учнів (навчальні, читацькі, ігрові тощо);
 - б) домінуючі мотиви учіння молодших школярів.
2. Підібрати та запропонувати прийоми розвитку пізнавального інтересу учнів початкової школи.

Література

Основна література:

1. Бібік Н.М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів / Н.М. Бібік. – Київ : Віпол, 1998. – 200 с.
2. Гузь Н.В. Вивчення мотивів учбової діяльності як важливої складової ставлення молодших школярів до навчання

[Електронний ресурс] / Н.В.Гузь, В.В.Гузь // Науковий вісник Мелітопол. держ. пед. ун-ту. Серія «Педагогіка». – 2011 – № 7. – С. 254-262. – Режим доступу: <http://lib.mdpu.org.ua/nvsp/BAK7/7/40.pdf>

3. Кормило О. М. Програма формування позитивного ставлення молодших школярів до школи / О. М. Кормило // *Практ. психологія та соц. робота.* – 2012. – № 8. – С. 4-21.
4. Малихіна О.В. Мотивація учіння молодших школярів / О.В. Малихіна. – Київ : Навчальна книга, 2002. – 304 с.
5. Маркова А.К. Формирование мотивации учения : кн. для учителя / А.К. Маркова, Т.А. Матис, А.Б. Орлов. – М. : Просвещение, 1990. – 192 с.
6. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте: пособ. для учителя / А.К. Маркова. – М. : Просвещение, 1983.– 96 с.
7. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч. посіб. / Н.Є. Мойсеюк. – 5-е вид., доп. і перероб. – Київ, 2007. – С. 217-222.
8. Педагогіка: навч. посіб. / В.М.Галузьяк, М.І.Сметанський, В.І.Шахов. – 3-є вид., випр. і доп. – Вінниця : ДП “Державна картографічна фабрика”, 2006. – С. 105-110.
9. Савченко О.Я. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів / О.Я. Савченко. – Київ : Рад. шк., 1982. – 176 с.
10. Самофат І.О. Формування позитивної мотивації навчання у роботі з молодшими школярами / І.О. Самофат // *Нива знань.* – Донецьк, 2008. – № 2. – С. 41-45.
11. Щукина Г.И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся / Г.И. Щукина. – М. : Педагогика, 1988. – 203 с.

Додаткова література:

1. Бібік Н.М. Пізнавальний інтерес як умова суб’єктності навчання молодших школярів / Н.М. Бібік // *Пед. дискурс : зб. наук. пр.* – 2011. – Вип. 10. – С. 53-56.

2. Бордовская Н.В. Педагогика : учеб. для вузов / Н.В.Бордовская, А.А.Реан. – СПб. : Питер, 2000.– С. 183-201.
3. Бутрім В. Інтерактивні дидактичні ігри в початковій школі / В. Бутрім. – Київ : Шкіл. світ, 2007. – 112 с. – (Б-ка "Шк. світу").
4. Власюк О. Забезпечення ситуації успіху в навчальній діяльності молодшого школяра / Оксана Власюк // Початк. школа. – 2012. – № 11. – С. 51.
5. Друзь Б.Г. Виховання пізнавального інтересу молодших школярів у процесі навчання / Б.Г. Друзь. – Київ : Рад. шк., 1978. – 126 с.
6. Майбородюк Н.Д. Дидактичні умови формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.09 [Електронний ресурс] / Н.Д. Майбородюк; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2014. – 20 с. – Режим доступу: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4230/1/Maiboroduik.pdf>
7. Онишків З.М. Стимулювання навчальної діяльності / З.М. Онишків // Початкова школа. – 1996. – № 4. – С. 10-12.
8. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: навч.-метод. посіб. / за ред. Г.С.Тарасенко. – Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. – 320 с.
9. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: В 2-х кн. / И.П. Подласый // Общие основы. Процесс обучения : учеб. для студ. вузов пед. спец. / И.П. Подласый. – М. : ГИЦ Владос, 2001. – Кн.1. – С. 359-419.
10. Сащенко Я. Педагогічні умови стимулювання навчально-пізнавальної діяльності дітей шестирічного віку [Електронний ресурс] / Я. Сащенко. – Режим доступу: http://www.ird.npu.edu.ua/files/sachenko_2.pdf
11. Талызина Н.Ф. Формирование познавательной деятельности младших школьников / Н.Ф.Талызина. – М. : Просвещение, 1988. – 175 с.

12. Ульяницька Л.С. Ігрові проблемні ситуації / Л.С. Ульяницька // Початкова школа. – 1996. – № 9. – С. 27-29.
13. Щукина Г.И. Активизация познавательной деятельности в учебном процессе / Г.И.Щукина. – М. : Просвещение, 1979. – 160 с.

Семінарське заняття № 7

Тема: Принципи навчання

План:

1. Поняття принципів навчання.
2. Співвідношення принципів і правил навчання.
3. Класифікація принципів навчання, їх система.
4. Дидактична характеристика принципів навчання.

Практичне завдання:

1. Підібрати приклади раціонального використання принципів і правил навчання в початковій школі (з педагогічної літератури, періодичних видань, інноваційного досвіду).
2. Виписати народні прислів'я, приказки, висловлення щодо принципів навчання.
3. Сформулювати найважливіші дидактичні правила, які впливають з принципів навчання: систематичності й послідовності; позитивної мотивації учіння; свідомості й активності учнів у процесі навчання, наочності тощо.

Література

Основна література:

1. Баранов С.П. Сущность процесса обучения / С.П. Баранов. – М. : Просвещение, 1981. – С. 62-128.
2. Бондар В.І. Принципи навчання / В.І. Бондар // Дидактика / В.І. Бондар. – Київ : Либідь, 2005. – С. 142-151.

3. Зайченко І.В. Педагогіка: навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / І.В. Зайченко. – Київ : Освіта України, 2006. – С. 116-137.
4. Козловська І.М. Принципи дидактики в контексті інтегративного навчання / І.М.Козловська, Я.М.Собко // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 4. – С. 48-51.
5. Логачевська С.П. Дійти до кожного учня / С.П. Логачевська; за ред. О.Я. Савченко. – Київ : Рад. шк., 1990. – 158 с.
6. Максименко В. П. Дидактика: курс лекцій : навч. посіб. / В.П.Максименко – Хмельницький: ХмЦНП, 2013. – С. 153-164.
7. Малафіїк І.В. Дидактика : навч. посіб. / І.В.Малафіїк. – Київ : Кондор, 2005. – С. 81-120.
8. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка : навч. посіб. / Н.Є.Мойсеюк. – 5-е вид., доп. і перероб. – Київ, 2007. – С. 247-266.
9. Педагогіка / За ред. А.М.Алексюка. – Київ : Вища шк., 1985. – С. 101-116.
10. Педагогіка : учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов / Под ред. С.П.Баранова, В.А.Сластенина. – 2-е изд., доп. – М. : Просвещение, 1986. – С. 90-107.
11. Педагогіка : навч. посіб. / В.М.Галузьяк, М.І.Сметанський, В.І.Шахов. – 3-є вид., випр. і доп. – Вінниця : ДП “Державна картографічна фабрика”, 2006. – С. 116-132.
12. Педагогіка : хрестоматія / уклад. : А.І.Кузьмінський, В.Л.Омельяненко. – Київ : Знання-Прес, 2003. – С. 235-263.
13. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : підручник для студ. пед. ф-тів / О.Я. Савченко. – Київ : Абрис, 1997. – С. 90-103.
14. Фіцула М.М. Педагогіка : навч. посіб. / М.М. Фіцула. – Київ : Академія, 2002. – С. 111-121.
15. Ягупов В.В. Педагогіка : навч. посіб. / В.В. Ягупов. – Київ : Либідь, 2002. – С. 281-317.

Додаткова література:

1. Баранов С.П. Принципы обучения : (лекции по дидактике) / С.П.Баранов. – М. : МГПИ, 1975. – 94 с.

2. Ващенко Г. Принципи навчання / Г. Ващенко // Ващенко Г. Загальні методи навчання : підручник для пед. – Вид. перше. – Київ : Українська Видавнича Спілка, 1997. – С. 83-101.
3. Галузинський В.М. Педагогіка: теорія та історія : навч. посіб. / В.М. Галузинський, М.Б. Євтух. – Київ : Вища школа, 1995. - С.-157-162.
4. Дидактика средней школы / Под ред. М.Н.Скаткина. – М. : Просвещение, 1982. – С. 48-89.
5. Ключова Т.М. Реалізація принципу наочності на уроках у початковій школі засобами інформаційних технологій навчання / Т.М.Ключова // Таврійський вісник освіти. – 2013. – № 3(43). – С. 10-16.
6. Мартиненко С.М. Загальна педагогіка : навч. посіб. / С.М. Мартиненко, Л.Л. Хоружа. – Київ : МАУП, 2002. – С. 52-56.
7. Палтышев Н.Н. Педагогическая гармония / Н.Н. Палтышев. – Київ : Магістр – S, 1996. – С. 15-19.
8. Подласый И.П. Педагогика: Новый курс: В 2-х кн. / И.П. Подласый // Общие основы. Процесс обучения: учеб. для студ. пед. вузов / И.П. Подласый. – М. : ГИЦ Владос, 2001. – Кн. 1. – С. 439-463.
9. Унт Инге. Индивидуализация и дифференциация обучения / Инге Унт. – М. : Педагогика, 1990. – 188 с.
10. Харламов И.Ф. Педагогика : учебник для студ. пед. спец. вузов / И.Ф. Харламов. – Изд. 5-е, перераб. и доп. – Минск : Універсітэцкая, 1998. – С. 183-196.

Семінарське заняття № 8

Тема: Зміст освіти

План:

1. Поняття змісту освіти. Основні елементи освіти.
2. Теорії організації змісту освіти.
3. Наукові основи побудови змісту освіти.

4. Реформування змісту початкової освіти.

Література

Основна література:

1. Бондар В.І. Зміст освіти / В.І. Бондар // Бондар В.І. Дидактика. – Київ : Либідь, 2005. – С. 44-54.
2. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття). – Київ : Райдуга – 61 с.
3. Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів поч. школи // Поч. освіта. – 2000. – № 47. – С. 6-31.
4. Зайченко І.В. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / І.В. Зайченко. – Київ : Освіта України, 2006. – С. 138-146.
5. Закон України “Про загальну середню освіту” // Законодавство України про загальну середню освіту. Бюлетень законодавства і юридичної політики України. – Київ, 1999. – № 9. – С. 31-54.
6. Леднев В.С. Содержание образования: сущность, структура, перспективы / В.С. Леднев. – М. : Высш.школа, 1991. – 223 с.
7. Малафійк І.В. Дидактика : навч. посіб. / І.В.Малафійк. – Київ : Кондор, 2005. – С. 189-211.
8. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка : навч. посіб. / Н.Є. Мойсеюк. – 5-е вид., доповн. і переробл. – Київ, 2007. – С. 184-196.
9. Педагогіка: навч. посіб. / В.М.Галузьяк, М.І.Сметанський, В.І.Шахов. – 3-є вид., випр. і доповн. – Вінниця : ДП “Державна картографічна фабрика”, 2006. – С. 132-147.
10. Педагогіка : хрестоматія / уклад. : А.І.Кузьмінський, В.Л.Омельяненко. – Київ : Знання-Прес, 2003. – С. 264-270.
11. Савченко О.Я. Дидактика поч. школи : підручник для студ. пед. ф-тів / О.Я. Савченко. – Київ : Абрис, 1997. – С. 9-60.
12. Савченко О.Я. Зміст шкільної освіти на рубежі століть / О.Я. Савченко // Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С. 2-6.

13. Ціннісні парадигми освіти / уклад. Н.О.Ткачова. – Харків : Вид. група "Основа", 2005. – 128 с. – (Б-ка ж-лу "Управління школою" ; Вип. 2 (26).
14. Ягупов В.В. Педагогіка : навч. посіб. / В.В. Ягупов. – Київ : Либідь, 2002. – С. 236-240.

Додаткова література:

1. Борисенко І.В. Про реформи змісту початкової освіти країн Європейського союзу [Електронний ресурс] / І.В. Борисенко // Вісник Чернігів. нац. пед. ун-ту. Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 108.1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2013_1_108_42
2. Гончаренко С.У. Проблеми гуманітаризації змісту шкільної освіти / С.У. Гончаренко // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 7. – С. 26.
3. Корсакова О.К. Склад і структура змісту сучасної освіти / О.К. Корсакова // Гуманітарні науки. – 2003. – №1. – С. 14-19.
4. Курінна М.Г. Особливості змісту загальної освіти в Японії [Електронний ресурс] / М.Г. Курінна // Науковий вісник Донбасу. – 2011. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2011_2_19
5. Локшина О. І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : монографія / О. І. Локшина. – Київ : Богданова А.М., 2009. – 403 с.
6. Матюша І.К. Гуманізація навчання і виховання в загальноосвітній школі / І.К.Матюша. – Київ : "ІСДО", 1995. – 160 с.
7. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии : учеб. для студ. высш. и сред. учеб. заведений / С.А.Смирнов, И.Б.Котова, Е.Н.Шиянов и др.; под ред. С.А.Смирнова. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Издательский центр "Академия", 1999. – С. 147-159.
8. Полуян О. Еволюція змісту освіти у початкових школах Великобританії [Електронний ресурс] / О. Полуян // Нова

педагогічна думка. – 2014. – № 2. – С. 3-5. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2014_2_2

9. Степанова Т. Компоненти і чинники формування змісту освіти [Електронний ресурс] / Т. Степанова. – Режим доступу: http://www.ird.npu.edu.ua/files/stepanova_t.pdf
10. Сухомлинська О. До питання про розвиток змісту загальної середньої освіти / О. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2004. – № 3. – С. 39-43.
11. Требования к знаниям и умениям школьников: дидактико-методический анализ / под ред. А.А.Кузнецова. – М. : Просвещение, 1987. – 176 с.
12. Фіцула М.М. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. закл. освіти / М.М. Фіцула. – Київ : Академія, 2000.– С. 93-110.

Семінарське заняття № 9

Тема: Державні стандарти освіти

План:

1. Компетентнісний підхід у сучасній освіті.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти.
3. Зміст освіти в державних документах (навчальний план, навчальна програма, підручник).

Література

Основна література:

1. Бондар В.І. Дидактика / В.І. Бондар. – Київ : Либідь, 2005. – С. 49-62.
2. Бродський Я. Функції стандартів освіти, їх структура і зміст / Я.Бродський, О.Павлов // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 4. – С. 40-47.
3. Державна національна програма “Освіта” (Україна XXI століття). – Київ : Райдуга, 1994. – 62 с.

4. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-%D0%BF>.
5. Державний стандарт початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/607-2013-%D0%BF>
6. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>
7. Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів поч. школи // Поч. освіта. – 2000. – № 47. – С. 6-31.
8. Зайченко І.В. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / І.В. Зайченко. – Київ : Освіта України, 2006. – С. 154-157.
9. Кіт Г.Г. Компетентнісний підхід у сучасній освіті / Г.Г. Кіт // Інноваційні технології в сучасній педагогіці : зб. наук. ст. – Коломия, 2007. – С. 3-6.
10. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освіт. політики / під заг. ред. О.В.Овчарук. – Київ : “К.І.С.”, 2004. – 112 с.
11. Малафіїк І.В. Дидактика : навч. посіб. / І.В.Малафіїк. – Київ : Кондор, 2005. – С. 211-216.
12. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка : навч. посіб. / Н.Є. Мойсеюк. – 5-е вид., доп. і перероб. – Київ, 2007. – С. 196-212.
13. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою 1-4 класи / відп. за вип. А. В. Лотоцька, Л. Ф. Щербакова – Київ : Видавничий дім «Освіта», 2012. – 392 с.
14. Педагогіка : навч. посіб. / В.М.Галузьяк, М.І.Сметанський, В.І.Шахов. – 3-є вид., випр. і доп. – Вінниця : ДП “Державна картографічна фабрика”, 2006. – С. 132-147.
15. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. –2002. – 23 квітня. – № 33. – С. 4-6.

16. Савченко О.Я. Дидактика поч. школи : підручник для студ. пед. ф-тів / О.Я. Савченко. – Київ : Абрис, 1997. – С. 9-60.
17. Савченко О.Я. Зміст шкільної освіти на рубежі століть / О.Я. Савченко // Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С. 2-6.

Додаткова література:

1. Бухлова Н.В. Навчаємо вчитися: діагностика і формування самоосвітньої компетентності учнів / Н.В.Бухлова. – Київ : Вид. дім "Шкл. світ": Вид. Л.Галіцина, 2006. – 128 с.
2. Гончаренко С.У. Проблеми гуманітаризації змісту шкільної освіти / С.У. Гончаренко // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 7. – С. 26.
3. Державні стандарти освіти і національне освітнє законодавство : навч. посіб. / Г.В. Лаврик, Г.В. Терела, Т.О. Харченко та ін. ; за ред. Г.В. Лаврик. – Київ : «Центр учбової літератури», 2014. – 208 с.
4. Кіт Г.Г. Компетентнісний підхід як концептуальна основа професійної підготовки вчителя / Г.Г.Кіт // Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського: Матеріали наук.-практ. конференції викладачів і студентів. – Серія: Початкове навчання. – Вип. 4. – Вінниця : ВДПУ, 2007. – С. 9-19.
5. Корсакова О. Дидактичні підходи до оновлення змісту освіти / О.Корсакова, С.Трубачова // Відкритий урок. – 2006. – Березень. – С. 3-15.
6. Матюша І.К. Гуманізація навчання і виховання в загальноосвітній школі / І.К.Матюша. – Київ : "ІСДО", 1995. – 160 с.
7. Паращенко Л. Державний стандарт базової та повної середньої освіти в Україні як механізм розвитку національної освітньої системи [Електронний ресурс] / Л.Паращенко // Вісник Національної академії державного управління. – 2011. – № 4. – С. 257-264. – Режим доступу:

<http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2011-4-34.pdf>

8. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии : учеб. для студ. высш. и сред. учеб. заведений / под ред. С.А.Смирнова. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Издательский центр “Академия”, 1999. – С. 159-162.
9. Родигіна І.В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання / І.В.Родигіна. – Харків : Вид. група “Основа”, 2005. – 96 с.
10. Савченко О.Я. Стан і завдання реформування змісту освіти / О.Я. Савченко // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 4. – С. 6-17.
11. Сухомлинська О. До питання про розвиток змісту загальної середньої освіти / О. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2004. – № 3. – С. 39-43.
12. Фіцула М.М. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. закл. освіти / М.М. Фіцула. – Київ : Академія, 2000. – С. 93-110.

Лабораторне заняття № 1

Тема: Реалізація змісту освіти у школі I ступеня

План заняття:

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Перевірка виконання практичних завдань.

Теоретичні питання:

1. Поняття і характеристика навчального плану.
2. Аналіз навчальних програм, їх використання у процесі складання календарних планів.
3. Календарно-тематичне планування навчального матеріалу.
4. Розклад уроків у початковій школі, основи його побудови.
5. Характеристика підручників початкової школи.

Практичне завдання:

1. Ознайомитись з навчальними планами загальноосвітніх закладів різного типу й визначити:
 - принципи побудови навчальних планів;
 - структуру навчальних планів (порівняльний аналіз на основі державного та шкільного компонентів);
 - співвідношення (в год.) основних циклів: гуманітарного, математичного, природничого (початкова школа);
 - загальне навантаження (кількість уроків на тиждень) з 1-го по 4-ий класи;
 - кількість годин, що відводиться на вивчення кожного з предметів початкової школи.
2. Проаналізувати навчальну програму (предмет і клас на вибір). Визначити:
 - структуру програми;
 - наскільки реалізовані вимоги принципів науковості, систематичності та послідовності;
 - принцип побудови програми (лінійний чи концентричний);
 - обсяг знань, умінь і навичок (на прикладі конкретного розділу або теми програми);
 - міжпредметні зв'язки;
 - унаочнення та література для учнів і вчителя.
3. На основі програми одного з предметів, провести аналіз змісту матеріалу з певної теми. Виділити поняття, що вивчаються; терміни, які вводяться; закони, правила; факти; уміння та навички, які мають бути сформовані; на які елементи змісту освіти потрібно опиратися; як пов'язаний цей навчальний матеріал з наступним.
4. Скласти (або переписати) календарний план одного з предметів на I чверть (клас на вибір).
5. Скласти розклад для одного з початкових класів або малокомплектної школи (ускладнений варіант), використовуючи відповідні навчальні плани.
6. Написати рецензію на один підручник для початкових класів (на вибір), використовуючи додатки й наступний план:

- бібліографічний опис (автор, назва, рік видання, кількість сторінок);
- структура підручника;
- види текстів у параграфах підручника (основний, додатковий, пояснювальний);
- характер текстів (репродуктивний, програмований, проблемний, комплексний);
- характер питань та завдань у параграфах підручника;
- якість зовнішнього оформлення підручника.

Література

Основна література:

1. Базовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів України // Освіта України. – 2000. – № 23.– С. 5.
2. Гір О. Яким повинен і яким може бути навчальний план 12-річної школи (начерк методології формування) / О. Гір // Директор школи. – 2001. – Червень (№ 21-22). – С. 1-32.
3. Грущинська І. Календарно-тематичне планування уроків природознавства у 2 класі / І.Грущинська // Початкова школа. – 2013. – № 7 (529) липень. – С. 22-35.
4. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-%D0%BF>.
5. Державний стандарт початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/607-2013-%D0%BF>
6. Зайченко І.В. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / І.В.Зайченко – Київ : Освіта України, 2006. – С. 147-154.
7. Кодлюк Я.П. Що потрібно знати вчителю про шкільний підручник / Я.П. Кодлюк // Початкова школа. – 2004. – № 9. – С. 59-60.
8. Лист МОН України від 17.08.2016 № 1/9-437 «Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у загальноосвітніх навчальних закладах»

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/6119->

9. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою 1-4 класи / відп. за вип. А. В. Лотоцька, Л. Ф. Щербакова – Київ : Видавничий дім «Освіта», 2012. – 392 с.
10. Полянський П.Б. Про типові навчальні плани початкової школи з українською мовою навчання / П.Б. Полянський // Поч. освіта. – 2001. – № 14. – С. 4.
11. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1-4 класи. – Київ : Початкова школа, 2006. – 432 с.
12. Савченко О.Я. Дидактика поч. школи : підручник для студ. пед. ф-тів / О.Я.Савченко. – Київ : Абрис, 1997. – С. 60-75.

Додаткова література:

1. Гроза П.М. Автоматизація процесу складання розкладу уроків / П.М.Гроза, І.В.Замковець, В.Ю.Боярський // Новітні інформаційні системи та технології – Modern information system and technologies. – Вип. 5. – Полтава : ПолтНТУ, 2016. – С. 71-78.
2. Кодлюк Я.П. Підручник для початкової школи: теорія і практика / Я.П.Кодлюк. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2004. – 288 с.
3. Кодлюк Я.П. Теорія і практика підручникотворення в початковій освіті / Я.П.Кодлюк. – Київ : Інформаційно-аналітична агенція “Наш час”, 2006. – 368 с.
4. Коцур Н. Шкільна гігієна : навч.-метод. посіб. / Н. Коцур, Л. Гармаш, Л. Товкун. – Київ, 2010. – 229 с.
5. Лобова О. Тематичне планування уроків музичного мистецтва у 2 класі / О.Лобова // Початкова школа. – 2013. – № 7 (529) липень. – С. 35-39.
6. Науменко В. Орієнтовне планування уроків літературного читання в 2 класі за підручником “Літературне читання” / В.Науменко // Початкова школа. – 2013. – № 7 (529) липень. – С. 17-22.

7. Педагогіка : навч. посіб. /В.М.Галузьяк, М.І.Сметанський, В.І.Шахов. – 3-є вид., випр. і доп. – Вінниця: ДП “Державна картографічна фабрика”, 2006. – С. 137-142.
8. Савченко О.Я. Організація роботи учнів з підручником / О.Я.Савченко, Я.П.Кодлюк // Навчання і виховання учнів 2 класу : метод. посіб. для вч. / упоряд. О.Я.Савченко. – Київ : Початкова школа, 2003. – С. 109-124.
9. Савченко О.Я. Якість і варіативність шкільних підручників як умова запровадження державних стандартів початкової освіти / О.Я. Савченко // Початкова школа. – 2001. – № 8. – С. 10-12.
10. Товкун Л. Здоров'язбережувальний супровід навчального процесу в освітніх закладах / Л.Товкун // Гуманіт. вісн. ДВНЗ "Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди" : зб. наук. пр. – 2012. – № 27. – С. 303-306.
11. Федорець М.О. Зниження здоров'явитратності і валеологічне виховання в школі / М.О. Федорець // Управління школою. – 2009. – № 26. – С. 10-27.
12. Фіцула М.М. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. закл. освіти / М.М.Фіцула. – Київ : Академія, 2000. – С. 96-102.

Семінарське заняття №10

Тема: Методи і засоби навчання

План:

1. Сутність і функції методів навчання.
2. Метод, прийом, засіб навчання.
3. Класифікація методів навчання.
4. Дидактична характеристика методів навчання (за джерелом одержання знань):
 - словесні;
 - наочні;
 - практичні.
5. Оптимальний вибір методів навчання.

6. Характеристика методів навчання у досвіді вчителів-новаторів.
7. Засоби навчання, їх види, методичні аспекти застосування у школі І ступеня.

Практичне завдання:

1. Підготувати огляд педагогічної преси за останній рік щодо застосування різних методів навчання й підібрати цікаві приклади їх ефективного використання вчителями.
2. Підібрати найбільш раціональне поєднання методів навчання до однієї з тем.

Література

Основна література:

1. Алексюк А.М. Загальні методи навчання в школі / А.М.Алексюк. – 2-е вид., перероб. і доп. – Київ : Рад. шк., 1981. – 206 с.
2. Бабанский Ю.К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе / Ю.К.Бабанский. – М. : Просвещение, 1985. – 208 с.
3. Баранов С.П. Педагогика : учебн. пособ. для пед. училищ по спец. № 2001 / С.П. Баранов и др. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 1987. – 367 с. – С. 23.
4. Зайченко І.В. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / І.В.Зайченко. – Київ : Освіта України, 2006. – С. 158-192.
5. Лернер И.Я. Дидактическая система методов обучения / И.Я.Лернер. – М. : Знание, 1976. – 64 с.
6. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения / И.Я.Лернер. – М. : Педагогика, 1981. – 115 с.
7. Максименко В. П. Дидактика: курс лекцій : навч. посіб. / В.П.Максименко – Хмельницький: ХмЦНП, 2013. – С. 61-84.
8. Малафіїк І.В. Дидактика : навч. посіб. / І.В.Малафіїк. – Київ : Кондор, 2005. – С. 216-254.
9. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка : навч. посіб. / Н.Є. Мойсеюк. – 5-е вид., доп. і перероб. – Київ, 2007. – С. 267-290.

10. Онищук В.О. Функції і структура методів навчання / В.О.Онищук. – Київ, 1997.
11. Педагогіка : навч. посіб. / В.М.Галузьяк, М.І.Сметанський, В.І.Шахов. – 3-є вид., випр. і доп. – Вінниця : ДП “Державна картографічна фабрика”, 2006. – С. 147-186.
12. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии : учеб. для студ. высш. и сред. учеб. заведений / С.А.Смирнов, И.Б.Котова, Е.Н.Шиянов и др.; Под ред. С.А.Смирнова. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Издательский центр “Академия”, 1999. – С. 167-202, 228-245.
13. Педагогика / Под ред. Ю.К.Бабанского. – 2-е изд., дополнен. и перераб. – М. : Просвещение, 1988. – С. 385-414.
14. Педагогіка : хрестоматія / Уклад. : А.І.Кузьмінський, В.Л.Омельяненко. – Київ : Знання-Прес, 2003. – С. 271-297.
15. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : підручник для студ. пед. ф-тів / О.Я.Савченко. – Київ : Абрис, 1997. – С. 189-255.
16. Фіцула М.М. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. закл. освіти / М.М.Фіцула. – Київ : Академія, 2000. – С. 121-149.

Додаткова література:

1. Алексюк А.М. Методи навчання і методи учіння / А.М.Алексюк. – Київ : Знання, 1980. – 48 с.
2. Бордовская Н.В. Педагогика : учебник для вузов / Н.В.Бордовская, А.А.Рван. – СПб. : Питер, 2000. – С. 141-162.
3. Ващенко Г. Загальні методи навчання : підручник для пед. / Г. Ващенко. – Вид. I. – Київ : Укр. Вид. Спілка, 1997. – 441 с.
4. Выбор методов обучения в средней школе / Под ред. Ю.К.Бабанского. – М. : Педагогика, 1981. – 176 с.
5. Волкова Н.П. Педагогіка : посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Н.П.Волкова. – Київ : Вид. центр “Академія”, 2001. – 576 с.
6. Галузинський В.М. Педагогіка: теорія та історія : навч. посіб. / В.М.Галузинський, М.Б.Євтух. – Київ : Вища школа, 1995. – С. 162-185.

7. Гороль П.К. Методика використання технічних засобів навчання : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / П.К. Гороль, Л.Л. Коношевський, М.Г. Вороліс. – Київ : Освіта України, 2007. – 256 с.
8. Грицьок О.І. Інтерактивні технології навчання молодших школярів / О.І. Грицьок // Почат. навчання та виховання. – 2011. – № 8. – С. 2-17.
9. Гуржій А.М. Засоби навчання / А.М.Гуржій, Ю.О.Жук, В.П.Волинський. – Київ : ІЗМН, 1997. – 208 с.
10. Король А. Традиційні та нетрадиційні методи навчання у розвитку творчої особистості / А. Король // Рідна школа. – 2000. – № 12. – С. 29-30.
11. Мартиненко С.М. Загальна педагогіка : навч. посіб. / С.М.Мартиненко, Л.Л.Хоружа. – Київ : МАУП, 2002. – С. 56-72.
12. Мартиненко С. Методи навчання та їх класифікація / С.М.Мартиненко, Л.Л.Хоружа // Відкритий урок. – 2006. – Січень. – С. 3-13.
13. Матвієнко О.В. Метод конкретних педагогічних ситуацій : навч. посіб. для студ. пед. ф-тів / О.В. Матвієнко; за ред. В.І.Бондаря. – Київ : Укр. пропілеї, 2001. – 300 с.
14. Махмутов М.И. Организация проблемного обучения в школе / М.И. Махмутов. – М. : Просвещение, 1977. – 240 с.
15. Махмутов М.И. Проблемное обучение / М.И. Махмутов. – М. : Педагогика, 1975. – 367 с.
16. Навчальний кабінет у школі / упоряд. Н. Мурашко. – Київ : Шк. світ, 2008. – 128 с. – (Б-ка "Шк. світу").
17. Полійчук Н.Й. Шкільні навчальні кабінети / Н.Й.Полійчук. – Харків : Вид. група "Основа", 2009. – 126 с. – (Б-ка журн. "Управління школою"; Вип. 10(82)).
18. Подласый И.П. Педагогика: Новый курс : В 2-х кн. / И.П.Подласый // Общие основы. Процесс обучения : учеб. для студ. пед. вузов / И.П.Подласый. – М. : ГИЦ Владос, 2001. – Кн. 1. – С. 469-511.
19. Порівняльна педагогіка : навч. посіб. / І.М.Богданович, Н.І.Дідусь, З.Н.Курлянд та ін. – Одеса : ПДПУ ім.

К.Д.Ушинського, 2000. – С. 32-44.

20. Рудницька Н.Ю. Педагогічні технології в початковій школі : метод. рекомендації./ Н.Ю. Рудницька, М.О. Синиця – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – 87 с.
21. Селиванов В.С. Основы общей педагогики. Теория и методика воспитания : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений / В.С. Селиванов; под ред. В.А. Слостенина. – М. : Академия, 2000. – 336 с.
22. Средства обучения и методика их использования в начальной школе / Под ред. Г.Ф.Суворовой. – 2-е изд., перераб. – М. : Просвещение, 1990. – 160 с.
23. Хайруліна Т.Г. Активні методи навчання та виховання / Т.Г. Хайруліна // Відкритий урок. – 2001. – № 1-2. – С. 72-76.
24. Чернова Н. Інновації в освіті та нові підходи до методики активізації пізнавальної діяльності учнів / Н.Чернова // Сучасна шк. України. – 2009. – № 8 (серпень). – С. 71-75.
25. Ягупов В.В. Педагогіка : навч. посіб. / В.В. Ягупов. – Київ : Либідь, 2002. – С. 317-350.

Семінарське заняття № 11

Тема: Форми навчання

План:

1. Поняття про форми організації навчання.
2. Виникнення і розвиток класно-урочної системи навчання, її характеристика.
3. Форми навчання в народній педагогіці.
4. Сучасні форми навчання в зарубіжній школі.

Література

Основна література:

1. Бондар В.І. Форми організації навчальної діяльності учнів / В.І. Бондар // Бондар В.І. Дидактика. – Київ : Либідь, 2005. – С. 121-131.

2. Зайченко І.В. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / І.В. Зайченко. – Київ : Освіта України, 2006. – С. 193-206.
3. Максименко В. П. Дидактика: курс лекцій : навч. посіб. / В.П.Максименко – Хмельницький: ХмЦНП, 2013. – С. 86-94.
4. Малафіїк І.В. Дидактика : навч. посіб. / І.В.Малафіїк. – Київ : Кондор, 2005. – С. 255-280.
5. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч. посіб. / Н.Є. Мойсеюк. – 5-е вид., доп. і перероб. – Київ, 2007. – С. 299-305.
6. Педагогіка : навч. посіб. / В.М.Галузьяк, М.І.Сметанський, В.І.Шахов. – 3-є вид., випр. і доп. – Вінниця : ДП “Державна картографічна фабрика”, 2006. – С. 200-206.
7. Педагогіка : хрестоматія / уклад. : А.І.Кузьмінський, В.Л.Омельяненко. – Київ : Знання-Прес, 2003. – С. 298-316.
8. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : підручник для студ. пед. ф-тів / О.Я.Савченко. – Київ : Абрис, 1997. – С. 256-262, 349-366.
9. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка / М.Г.Стельмахович. – Київ : ІЗМН, 1997. – С. 176-177.
10. Фіцула М.М. Педагогіка: навч. посіб. для студ. вищ. пед. закл. освіти / М.М. Фіцула. – Київ : Академія, 2000. – С. 150-192.
11. Форми навчання в школі : кн. для вч. / За ред. Ю.І.Мальованого. – Київ : Освіта, 1992. - 160 с.
12. Ягупов В.В. Педагогіка : навч. посіб. / В.В. Ягупов. – Київ : Либідь, 2002. – С. 384-392.

Додаткова література:

1. Калита Н. Організаційні форми навчання: історія та сучасність [Електронний ресурс] / Н. Калита // Актуальні питання гуманітарних наук. – 2014. – Вип. 10. – С. 229-234. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2014_10_38
2. Коменський Я.А. Велика дидактика / Я.А. Коменський // Хрестоматія по истории зарубежной педагогики / Сост. и авт. вводных статей А.И.Пискунов. – М. : Педагогика, 1988. – С. 192-197.

3. Кучеренко І. Класно-урочна система Я. Коменського: становлення й історія розвитку [Електронний ресурс] / І.Кучеренко // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. – 2012. – Ч. 3. – С. 158-165. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpudpu_2012_3_24
4. Кучеренко І. Основна організаційна форма навчання та її модифіковані форми / І.Кучеренко // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Бердян. держ. пед. ун-ту. – Бердянськ : БДПУ, 2012. – № 1. – С. 157– 163.
5. Мартиненко С.М. Загальна педагогіка : навч. посіб. / С.М.Мартиненко, Л.Л.Хоружа. – Київ : МАУП, 2002. – С. 72-73.
6. Подласый И.П. Педагогика: Новый курс: В 2-х кн. / И.П. Подласый // Общие основы. Процесс обучения: учеб. для студ. пед. вузов / И.П. Подласый. – М. : ГИЦ Владос, 2001. – Кн. 1. – С. 512-535.
7. Слюсаренко Н.В. Розвиток організаційних форм навчання / Н.В. Слюсаренко // Слюсаренко Н.В. Вибрані наукові статті та фрагменти праць : У 2-х ч. / Н.В. Слюсаренко. – Херсон : Херсонська академія неперервної освіти, 2013. – Ч. 2. – С. 3-9.
8. Чередов И.М. Система форм организации обучения в советской общеобразовательной школе / И.М. Чередов. – М. : Педагогика, 1987. – 152 с.
9. Якушко Н.М. Форми організації навчання (історія та сучасність) / Н.М. Якушко // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. – 2012. – Вип. 38. – С. 177-184.

Семінарське заняття № 12

Тема: Урок – основна форма навчання учнів початкової школи

План:

1. Ознаки уроку як основної форми організації навчання, його переваги та недоліки.

2. Типологія та структура уроку.
3. Місце комбінованого уроку в системі початкового навчання.
4. Загальнопедагогічні та сучасні вимоги до уроку.
5. Схеми психолого-педагогічного аналізу уроку.

Практичне завдання:

1. Скласти план-конспект уроку для початкової школи та підготуватись до проведення його фрагменту (клас, предмет, етап уроку – за вибором студента).

Література

Основна література:

1. Азбука уроку: планування, методика, технологія проведення, аналіз / гол. ред. В.В.Григораш. – Харків : Вид. група "Основа", 2006. – 144 с.
2. Зайченко І.В. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / І.В. Зайченко. – Київ : Освіта України, 2006. – С. 207-219, 227-235.
3. Максименко В. П. Дидактика: курс лекцій : навч. посіб. / В.П.Максименко – Хмельницький: ХмЦНП, 2013. – С. 94-120.
4. Малафіїк І.В. Урок в сучасній школі: питання теорії і практики / І.В.Малафіїк. – Рівне, 1997. – 175 с.
5. Махмутов М.И. Современный урок / М.И. Махмутов. – 2-е изд. – М. : Педагогика, 1985. – 184 с.
6. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка : навч. посіб. / Н.Є. Мойсеюк. – 5-е вид., доп. і перероб. – Київ, 2007. – С. 312-322.
7. Педагогіка : навч. посіб. / В.М.Галузьяк, М.І.Сметанський, В.І.Шахов. – 3-є вид., випр. і доп. – Вінниця : ДП “Державна картографічна фабрика”, 2006. – С. 212-225.
8. Педагогічна майстерність : підручник для вищ. навч. закл. / За ред. І.А.Зязюна. – Київ : Вища школа, 1997. – С. 268-286.
9. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : підручник для студ. пед. ф-тів / О.Я. Савченко. – Київ : Абрис, 1997. – С. 262-305.

10. Савченко О.Я. Сучасний урок: суб'єктність навчання і варіативність структури / О. Я. Савченко // Початкова школа. – 2011. – № 9. – С. 11–15.
11. Фіцула М.М. Педагогіка : посібник для студ. пед. вузів / М.М. Фіцула. – Київ : ВЦ “Академія”, 2000. – С. 161-171.

Додаткова література:

1. Вашуленко О.В. Типи і структура уроків навчання грамоти (читання) / О.В. Вашуленко // Початкова школа. – 2014. – № 12. – С. 5-10.
2. Ковальчук В. І. Ефективний урок: технології, структура, аналіз / Василь Ковальчук. – Київ : Шк.світ, 2011. – 120 с.
3. Мартиненко С.М. Загальна педагогіка : навч. посіб. / С.М. Мартиненко, Л.Л. Хоружа. – Київ : МАУП, 2002. – С. 76-77.
4. Онищук В.А. Типы, структура й методика урока в школе / В.А. Онищук. – Київ : Рад. шк., 1976. – 184 с.
5. Островерхова Н.М. Методологія аналізу якості уроку як педагогічної системи : монографія / Н.М. Островерхова. – Харків : ТИТУЛ, 2008. – 402 с.
6. Палтишев М. Педагогічна гармонія і типологія уроків / М. Палтишев // Завуч. – 2001. – № 9. – С. 2-3.
7. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии : учеб. для студ. высш. и сред. учеб. заведений / под ред. С.А.Смирнова. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Издательский центр “Академия”, 1999. – С. 211-217.
8. Про тривалість уроку у початкових класах // Освіта України. – 1999. – 3 лист. – С. 8.
9. Романова І.А. Сучасний урок у системі навчальної діяльності молодшого школяра / І.А. Романова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 5 (31). – С. 177-187.
10. Савченко О.Я. Сучасний урок у поч. класах : посіб. для вч. / О.Я. Савченко. – Київ : Магістр - S, 1997. – 256 с.
11. Савченко О.Я. Яким має бути сучасний урок / О.Я. Савченко // Поч. школа. – 1995. – № 3. – С. 31-34.

12. Сиротенко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання / Г.О. Сиротенко. – Харків : ВГ «Основа», 2003. – 80 с.
13. Стецюк Л.І. Урок, якого чекають учні : метод. посіб. для вч. / Л.І. Стецюк – Вінниця, 2006. – 96 с.
14. Сердюк А.К. Мета і завдання уроку / А.К. Сердюк // Початкова школа. – 1991. – № 1. – С. 39-41.
15. Сухарева Н. Застосування інтерактивних технологій на уроках читання / Н. Сухарева // Початкова освіта. – 2007. – № 7. – С. 9-11.
16. Урок // Форми навчання в школі : кн. для вч. / За ред. Ю.І.Мальованого. – Київ : Освіта, 1992. – С. 24-40.
17. Урок у сучасному вимірі / Упоряд. Л.П.Ампілогова. – Харків : Вид. група "Основа", 2006. – 160 с. – (Б-ка ж-лу "Управління школою"; Вип. 11(47).
18. Шевченко С.Д. Школьний урок: Как научить каждого / С.Д. Шевченко. – М. : Просвещение, 1991. – 174 с.
19. Ягупов В.В. Педагогіка : навч. посіб. / В.В. Ягупов– Київ : Либідь, 2002. – С. 392-402.

Семінарське заняття № 13

Тема: Нетрадиційні уроки в початковій школі

План:

1. Поняття нетрадиційного уроку, його види.
2. Зміст та методика нетрадиційних уроків у початковій школі.
3. Особливості проведення інтегрованих уроків у початкових класах.

Практичне завдання:

1. Зробити огляд педагогічної періодики за останній рік і прорецензувати одну статтю з проблем проведення у початковій школі нетрадиційних та інтегрованих уроків.

2. Написати план-конспект уроку для початкової школи та підготуватись до проведення його фрагменту (клас, предмет, етап уроку – за вибором студента):
 - нетрадиційного;
 - інтегрованого.

Література

Основна література:

1. Іванчук М. Інтегрований урок як специфічна форма організації навчання / М. Іванчук // Початкова школа. – 2004. – № 5. – С. 10-13.
2. Інтегровані уроки в початковій школі / упоряд. О.Кондратюк. – Київ : Шк. світ, 2007. – 128 с.
3. Ильин Е. Рождение урока / Е. Ильин. – М. : Педагогика, 1986. – 173 с.
4. Досяк І.М. Нестандартні уроки з використанням інноваційних технологій. 1-4 класи : навч.-метод. посіб. / І.М. Досяк. – Харків : Вид. група "Основа", 2007. – 160 с. – (Б-ка ж-лу "Початкове навчання та виховання"; Вип. 6 (42).
5. Малафіїк І.В. Дидактика : навч. посіб. / І.В.Малафіїк. – Київ : Кондор, 2005. – С. 281-307.
6. Малафіїк І.В. Урок в сучасній школі: питання теорії і практики / І.В. Малафіїк. – Рівне, 1997. – 176 с.
7. Махмутов М.И. Современный урок / М.И. Махмутов. – 2-е изд. – М. : Педагогика, 1985. – 184 с.
8. Митник О.Я. Народження нестандартного уроку / О.Я. Митник, В.І. Шпак. – Київ : Наук.-практ. центр “Перспектива”, 1995. – 54 с.
9. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка : навч. посіб. / Н.Є. Мойсеюк. – 5-е вид., доп. і перероб. – Київ, 2007. – С. 323.
10. Педагогічна майстерність : підручник для вищ. навч. закл. / І.А.Зязюн, Л.В.Крамушенко та ін.; за ред. І.А.Зязюна. – Київ : Вища шк., 1997. – С. 268-286.
11. Підласий І.П. Як підготувати ефективний урок : кн. для вч. / І.П. Підласий. – Київ : Рад. шк., 1989. – 204 с.
12. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : підручник

для студ. пед. ф-тів / О.Я. Савченко. – Київ : Генеза, 1999. – С. 252-267.

13. Фіцула М.М. Педагогіка : посіб. для студ. пед. вузів / М.М. Фіцула. – Київ : ВЦ “Академія”, 2000. – С. 169-171.

14. Чекіна О. Ю. Нестандартні уроки у початковій школі : метод. посіб. для вч. / О. Ю. Чекіна. – Харків : «Скорпіон», 2005. – 96 с.

Додаткова література:

1. Балицька Р. Урок-телепередача "Нема без кореня рослини, а нас, людей, – без Батьківщини" / Р. Балицька // Початкова школа. – 2010. – №12. – С. 9-10.

2. Вашуленко О.В. Варіативність уроків літературного читання / О.В. Вашуленко, О.А. Захарченко, І.В. Левченко // Учитель початкової школи. – 2015. – № 4. – С. 27-31.

3. Дайри Н.Г. Требования к современному уроку / Н.Г. Дайри // Дайри Н.Г. Основное усвоить на уроке : кн. для уч. – М., 1987. – С. 58-74.

4. Зарічна В. Урок-презентація з української мови / В. Зарічна // Початкова школа. – 2010. – №9. – С. 17–19.

5. Лухтай Л.К. Нестандартний урок / Л.К. Лухтай // Початкова школа. – 1992. – № 3-4. – С. 31-32.

6. Мартиненко С.М. Загальна педагогіка : навч. посіб. / С.М. Мартиненко, Л.Л. Хоружа. – Київ : МАУП, 2002. – С. 78-81.

7. Микитюк О. Проектний урок у 2 класі / О. Микитюк // Початкова школа. – 2011. – №1. – С. 17-20.

8. Митник О. Особливості побудови уроку як цілісного творчого процесу (із застосуванням методу синектики) / О. Митник // Початкова школа. – 2011. – №4. – С. 19-20.

9. Морська Я.Ф. Нестандартні уроки : метод. посіб. для вч. поч. кл. / Я.Ф. Морська. – Тернопіль : МП “Мальва – ОСО”; Київ : ТОВ “СЕСТА”, 1998. – 111 с.

10. Онищук В.А. Типы, структура й методика урока в школе / В.А. Онищук. – Київ : Рад. школа, 1976. – 184 с.

11. Острроверхова Н. Нестандартні форми навчання / Н. Острроверхова // Директор школи. – 2001. – № 40-41.

12. Паламарчук В.Ф. У пошуках нестандартного уроку / В.Ф.Паламарчук, Д.І.Рум'янцева, О.Й.Антипова // Радянська школа. – 1991. – №1. – С. 65-66.
13. Палтышев Н.Н. Педагогическая гармония / Н.Н.Палтышев. – Київ : Магістр - S, 1996. – С. 19-24,43-81.
14. Палтишев М. Педагогічна гармонія і типологія уроків / М.Палтишев // Завуч. – 2001. – № 9. – С. 2-3.
15. Подмазін С. Технологія особистісно-зорієнтованого уроку / С. Подмазін // Завуч. – 2001. – № 20-21. – С. 29-31.
16. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: Теорія, практика, досвід : метод. посіб. для вч. заг.-осв. шк. / О. Пометун, Л. Пироженко. – Київ : АПН, 2002. – 136 с.
17. Савченко О.Я. Дидактичні особливості інтегрованих уроків / О.Я. Савченко // Початкова школа. – 1992. – № 1. – С. 2-8.
18. Савченко О.Я. Структурування навчальних програм для проведення однотемних та інтегрованих уроків / О.Я. Савченко // Початкова школа. – 1993. – № 10. – С. 46-52.
19. Савченко О.Я. Сучасний урок у поч. класах: посіб. для вч. / О.Я. Савченко. – Київ : Магістр - S, 1997. – 256 с.
20. Савченко О.Я. Яким має бути сучасний урок / О.Я. Савченко // Поч. школа. – 1995. – № 3. – С. 31-34.
21. Стецюк Л.І. Урок, якого чекають учні : метод. посіб. для вч. / Л.І. Стецюк. – Вінниця, 2006. – 96 с.
22. Сухонос С. Урок-подорож за темою " Я хочу сказати своє слово" / С. Сухонос // Початкова школа. – 2005. – №1. – С. 13-14.
23. Сушко Т. Казка на кожному уроці / Т. Сушко // Початкова школа. – 2011. – № 2. – С. 60-61.
24. Тарасенко Г.С. Дивосвіт. Уроки естетико-екологічної культури на матеріалах українознавства / Г.С. Тарасенко. – Київ : МПП центр "Київ", 1995. – 204 с.
25. 33 уроки-гри "Поле чудес". 1-4 клас / Упоряд. О.Б.Полевікова. – Харків : Вид. група "Основа", 2007. – 224 с. – (Б-ка журн. "Початкове навчання та виховання"; Вип. 5 (41).
26. Урок // Форми навчання в школі : кн. для вч. / За ред. Ю.І.Мальованого. – Київ : Освіта, 1992. – С. 24-40.

27. Федоренко Д.Т. Урок на засадах української етнопедагогіки / Д.Т. Федоренко // Початкова школа. – 1996. – № 8. – С. 32-34.
28. Хворостіна Н. Урок-казка з математики у 1 класі / Н. Хворостіна // Початкова школа. – 2011. – №2. – С. 27-29.
29. Химинець В.В. Інновації в початковій школі. / В.В. Химинець, М. Ю. Кірик. – Ужгород, 2008. – 344 с.
30. Шевченко С.Д. Школьный урок: Как научить каждого / С.Д. Шевченко. – М. : Просвещение, 1991. – 175 с.
31. Ющенко І.В. Упровадження інтерактивних технологій на уроках у початкових класах / І.В. Ющенко // Почат. навчання та виховання. – 2010. – № 2(січень). – С. 2-9.
32. Ягупов В.В. Педагогіка : навч. посіб. / В.В. Ягупов. – Київ : Либідь, 2002. – С. 392-403.

Семінарське заняття № 14

Тема: Позаурочні форми організації навчання молодших школярів

План:

1. Поняття позаурочних форм навчання, їх види.
2. Домашня навчальна робота, її специфіка та організація.
3. Екскурсії, їх види та особливості проведення.
4. Гурткова робота.
5. Позакласне читання, його функції та методика проведення.
6. Практичні заняття в навчальних майстернях і на пришкільних ділянках.

Практичне завдання:

1. Проаналізувати обсяг і зміст домашніх завдань учня на один день – співвіднести з нормою.
2. Скласти план роботи предметного гуртка на півріччя.
3. Написати план підготовки та проведення екскурсії – поетапно.

Література

Основна література:

1. Баранцева О.И. Внеурочная деятельность – инструмент творческого развития личности / О.И. Баранцева // Начальная школа. – 2013. – № 6. – С. 81-83.
2. Борейко А.І. Екскурсія як засіб естетичного саморозвитку учнів / А.І.Борейко, С.О.Борейко // Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку : зб. наук. праць. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 311-316.
3. Вінніченко О. Творчість дітей у позакласній роботі / О. Вінніченко // Початкова школа. – 2016. – № 12. – С. 33.
4. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка : навч. посіб. / Н.Є. Мойсеюк. – 5-е вид., доп. і перероб. – Київ, 2007. – С. 327-329.
5. Навчальні екскурсії для молодших школярів / упоряд. О.Кондратюк. – Київ : Шкіл. світ. , 2007. – 128 с. – (Б-ка "Шк. світу").
6. Педагогіка : навч. посіб. / В.М.Галузьяк, М.І.Сметанський, В.І.Шахов. – 3-є вид., випр. і доп. – Вінниця : ДП "Державна картографічна фабрика", 2006. – С. 229-234.
7. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : підручник для студ. пед. ф-тів / О.Я. Савченко. – Київ : Абрис, 1997. – С. 305-319.
8. Святченко О. Від дитячої книжки до великої літератури : формування компетентного читача на уроках позакласного читання / О. Святченко // Учитель початкової школи. – 2016. – № 2. – С. 10-11.
9. Сучасна позакласна робота // Відкритий урок : розробки, технології, досвід. – 2009. – № 1. – С. 64-66.
10. Ткачук Г. Формування читацької самостійності на основному етапі позакласного читання / Г. Ткачук // Початкова школа. – 2013. – № 6. – С. 7-10.
11. Фіцула М.М. Педагогіка : посіб. для студ. пед. вузів / М.М. Фіцула. – Київ : ВЦ Академія, 2000. – С. 175-189.

Додаткова література:

1. Асаулюк Е.П. Интеллектуальное развитие младших школьников в процессе внеклассной работы / Е.П. Асаулюк // Начальная школа. – 2011. – № 11. – С. 58-60.
2. Бабцева Н.В. Позакласна робота як умова формування ключових компетенцій учнів / Н.В. Бабцева // Німецька мова в школі. – 2009. – № 10. – С. 13-14.
3. Брагуца А.В. Развитие сотрудничества младших школьников во внеурочной деятельности / А.В. Брагуца // Начальная школа. – 2011. – № 6. – С. 53-55.
4. Даневич С. Система позакласної навчальної діяльності учнів як фактор розвитку їхніх інтересів / С. Даневич // Рідна школа. – 2009. – № 7. – С. 66.
5. Дубовий С. Роль позакласної роботи у формуванні творчої особистості учня / С. Дубовий // Рідна школа. – 2012. – № 3. – С. 61-63.
6. Кийко О.А. Позакласна робота з інформатики у початковій школі як засіб активізації навчання молодших школярів / О.А. Кийко // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2014. – № 5. – С. 36-37.
7. Куцевол О. М. Організація позакласної роботи з обдарованими учнями (на матеріалі художніх творів української та зарубіжної літератури): навч.-метод. посіб. / О. М. Куцевол, О. Б. Петрович, С. Д. Петрович. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. – 204 с.
8. Мачулкіна О. Пізнавально-виховні бесіди у позакласній роботі / О. Мачулкіна // Початкова школа. – 2013. – № 10. – С. 30–33.
9. Очеретько І. Розмова про дружбу : (урок позакласного читання в 4 класі школи з російською мовою викладання) / І. Очеретько // Початкова школа. – 2013. – № 6. – С. 11-12.
10. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии : учеб. для студ. высш. и сред. учеб. заведений / Под ред. С.А.Смирнова. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Издательский центр “Академия”, 1999. – С. 217-228.
11. Подласый И.П. Педагогика: Новый курс: В 2-х кн. / И.П. Подласый // Общие основы. Процесс обучения : учеб. для студ. вузов пед. спец. / И.П. Подласый. – М. :

- ГИЦ Владос, 1999. – Кн. 1. – С. 535-540.
12. Поспелов Н.Н. Как готовить учащихся к выполнению домашних заданий / Н.Н. Поспелов. – М. : Просвещение, 1979. – 96 с.
 13. Святченко О. Вчимося бачити серцем : урок позакласного читання для 4-го класу / О. Святченко // Учитель початкової школи. – 2016. – № 2. – С. 11-13.
 14. Тарасенко Г.С. Дивосвіт: технологія естетико-екологічного виховання / Г.С. Тарасенко. – 2-е вид., із змінами. – К. : Рута, 2000. – 208 с.
 15. Форми навчання в школі : кн. для вч. / за ред. Ю.І. Мальованого. – Київ : Освіта, 1992. – 160 с.
 16. Яківчук Г. Виховання школярів на українських фольклорних традиціях у позакласній роботі / Г. Яківчук // Мистецтво та освіта. – 2014. – № 2. – С. 8-13.

Семінарське заняття № 15

Тема: Навчальний процес у неповнокомплектній школі, в групах продовженого дня (ГПД)

План:

1. Організація неповнокомплектних шкіл: переваги й недоліки.
2. Особливості планування навчального процесу в малокомплектній школі.
3. Специфіка побудови та варіанти структури уроків у класах-комплектах.
4. Організація навчально-виховного процесу в ГПД.

Практичне завдання:

1. Скласти розклад для неповнокомплектної школи: I-II, III-IV, I-III, II-IV, II-III, I-IV – на вибір.
2. Розробити план-конспект уроку для одного з класів-комплектів початкової школи (класи, предмети, теми, типи уроків – на вибір).
3. Зробити огляд педагогічної періодики за останній рік і

прорецензувати одну статтю з проблем організації навчально-виховного процесу в малокомплектній школі та в ГПД.

Література

Основна література:

1. Антропова М.В. Физиолого-гигиенические требования к организации режима учащихся в школах продленного дня / М.В. Антропова // Сов. педагогика. – 1974. – № 1. – С. 59-65.
2. Гурвич Л.Б. Новое в работе групп продленного дня / Л.Б. Гурвич // Нач. школа. – 1985. – № 4. – С. 56-57.
3. Бібік Н.М. Організація і планування діяльності групи продовженого дня / Н.М. Бібік, О.О. Павелко // Почат. школа. – 1981. – № 12. – С. 48-52.
4. Біда О.А. Сільська малокомплектна школа : метод. посіб. для вч. поч. кл. і студ. пед. ф-тів / О.А. Біда. – Київ : Науковий світ, 2000. – 34 с.
5. Бондар А.Д. Навчально-виховна робота в школах-інтернатах і групах продовженого дня / А.Д. Бондар, Б.С. Кобзар. – 2-е вид., доп. і переробл. – Київ : Вища шк., 1985. – 303 с.
6. Дуда О. Сільська малокомплектна школа: проблеми, пошук, досвід / О. Дуда // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2002. – №6. – С. 61-64.
7. Кочина Л.П. Організація навчально-виховного процесу в малокомплектній школі / Л.П.Кочина, І.Л.Сіданич // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2004. – Вип. 8. – С. 41-47.
8. Лисенко Г.Т. Керівництво навчальною роботою в школі продовженого дня / Г.Т. Лисенко // Почат. школа. – 1980. – № 1. – С. 71-78.
9. Мелешко В. Організація навчання у класах-комплектах / В. Мелешко // Навчання і виховання учнів 2 класу : метод. посіб. для вч. / упор. О.Я.Савченко. – Київ : Початкова школа, 2003. – С. 580-595.

10. Особенности педагогического процесса в малокомплектной школе : кн. для уч. : из опыта работы / под ред. П.Т. Фролова. – М. : Просвещение, 1991. – 160 с.
11. Побірченко Н. Малокомплектна школа: сучасний вимір / Н. Побірченко // Сільська школа України. – 2005. – № 1. – С. 3-6.
12. Присяжнюк Н.І. Особливості використання наочних посібників у малокомплектній школі / Н.І. Присяжнюк // Початкова школа. – 1999. – № 1. – С. 45-47.
13. Присяжнюк Н. Особливості роботи в класі-комплекті / Н. Присяжнюк // Початкова школа. – 1999. – № 2. – С. 34-36.
14. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : підручник для студ. пед. ф-тів / О.Я. Савченко. – Київ : Генеза, 1999. – С. 283-309.
15. Савченко О.Я. Навчально-виховний процес у малокомплектній школі: посібн. для вч. / О.Я. Савченко, Г.Ф. Суворова. – Київ : Рад. шк., 1987. – 232 с.
16. Стрезикозин В.П. Организация занятий в начальной малокомплектной школе / В.П. Стрезикозин. – М. : Просвещение, 1968. – 130 с.
17. Тевлін Б. Сільська малокомплектна школа: реалії та перспективи / Б. Тевлін // Сільська школа України. – 2004. – № 16-17. – С. 76-85.
18. Тевлін Б. Урок у малокомплектній школі / Б. Тевлін // Сільська школа України. – 2004. – № 35. – С. 8-10.
19. Шпиця В. Навчаю у малокомплектній / В. Шпиця // Початкова школа. – 2000. – № 10. – С. 22-24.

Додаткова література:

1. Біда О. Організація самостійної роботи в сільській малокомплектній школі / О. Біда, М. Картель // Сільська школа України. – 2005. – № 1. – С. 22-25.
2. Вашуленко М. Реалізація ідей випереджувального навчання молодших школярів в умовах класу-комплекту / М. Вашуленко // Сільська школа України. – 2005. – № 1. – С. 16-17.

3. Касярум Н.В. Теоретико-методологічні засади забезпечення навчально-виховного процесу у сільській малокомплектній школі : навч.-метод. посіб. / Н.В. Касярум, В.М. Король, А.І. Кузьмінський, Л.І. Прокопенко – Черкаси : Вид. від ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2006. – 178 с.
4. Кобзар Б.С. Керівництво читанням у групі продовженого дня / Б.С. Кобзар // Почат. школа. – 1983. – № 9. – С. 65-69.
5. Кобзар Б.С. Особливості й проблеми розвитку шкіл і груп продовженого дня на селі / Б.С. Кобзар // Педагогіка : Респ. наук.-метод. зб. – Київ, 1977. – С. 38-45.
6. Кобзар Б.С. Специфіка управління школою продовженого дня / Б.С. Кобзар // Педагогіка: Респ. наук.-метод. зб. – Вип. 24. – Київ, 1985. – С. 73-79.
7. Лисенко Г.Т. Керівництво роботою групи продовженого дня / Г.Т. Лисенко // Почат. школа. – 1975. – № 2. – С. 75-77.
8. Мелешко В. Контроль як засіб управління сільською малокомплектною школою / В. Мелешко // Сільська школа України. – 2004. – С. 97-107.
9. Мелешко В. Організація методичної роботи в сільській малокомплектній школі / В. Мелешко // Початкова школа. – 2000. – № 5. – С. 41-43.
10. Мелешко В. Проблеми сільської малочисельної школи / В. Мелешко // Початкова школа. – 1999. – № 2. – С. 1-8.
11. Мелешко В. Самостійна робота в класах з малою чисельністю учнів / В. Мелешко // Початкова школа. – 2006. – № 3. – С. 27-34.
12. Присяжнюк Н.І. Особливості роботи в класах-комплектах з малою наповнюваністю : метод. рекомендації / Н.І. Присяжнюк. – Київ : ІЗММ, 1996. – 33 с.
13. Савельєва С. Проблеми малокомплектної / С. Савельєва, Л. Круть, В. Мельничук // Поч. школа. – 1991. – № 8. – С. 34-36.
14. Савченко О. Вдосконалення навчально-виховного процесу в малокомплектних школах / О. Савченко // Рідна школа. – 1995. – № 5. – С. 4-6.
15. Савченко О.Я. Структурування навчальних програм для проведення однотемних та інтегрованих уроків /

- О.Я. Савченко, Н.І. Присяжнюк, П.Д. Мельниченко // Початкова школа. – 1993. – № 10. – С. 33-40.
16. Сільська малокомплектна школа: проблеми, пошуки, досвід // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. – Черкаси, 1988. – 88 с.
 17. Управление школой продленного дня. – Київ : Рад. шк., 1988. – 186 с.
 18. Учебно-воспитательная работа в малокомплектной школе : пособ. для уч. / под ред. И.В.Прокоповича. – М. : Просвещение, 1973. – 144 с.
 19. Черненко Л. Проблеми малокомплектної школи - в центрі уваги науковців / Л. Черненко // Поч. шк. – 2002. – №8. – С. 44-45.
 20. Шляхи вдосконалення навчально-виховної роботи в сільській малокомплектній школі : метод. рекомендації. – Черкаси, 1994. – 107 с.

Лабораторне заняття № 2

Тема: Реалізація форм навчання у школі I ступеня

План заняття:

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Перевірка виконання практичних завдань.
3. Обговорення відеозапису уроку й оцінювання пропозицій щодо його модернізації.
4. Проведення фрагментів уроків з подальшим їх аналізом.

Теоретичні питання:

1. Особливості уроку як основної форми навчання в початковій школі.
2. Творчість учителя у використанні позаурочних форм навчання молодших школярів.
3. Зміст та етапи підготовки вчителя до уроку та позаурочних форм навчання.

Практичне завдання:

1. Розробити та презентувати плани-конспекти уроків (традиційного та нетрадиційного).
2. Проаналізувати досвід використання в початковій школі позаурочних форм навчання.
3. Дібрати з педагогічної та методичної літератури фрагменти уроків, які ілюструють ідеї особистісно зорієнтованої моделі навчання.

Література

Основна література:

1. Азбука уроку: планування, методика, технологія проведення, аналіз / гол. ред. В.В.Григораш. – Харків : Вид. група "Основа", 2006. – 144 с.
2. Аналіз уроку / Упоряд. Н. Мурашко. – Київ : Шк. світ, 2008. – 127 с. – (Б-ка "Шк. світу").
3. Гладунський В.Н. Урок (Методики аналізу) / В.Н. Гладунський. – Львів : Каменяр, 1996. – 23 с.
4. Зайченко І.В. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / І.В. Зайченко. – Київ : Освіта України, 2006. – С. 219-226.
5. Ильин Е. Рождение урока / Е. Ильин. – М. : Педагогика, 1986. – 173 с.
6. Кіт Г.Г. Психолого-педагогічний аналіз уроку (орієнтовна схема) / Г.Г. Кіт // Кіт Г.Г. Педагогічна практика в системі ступеневої підготовки вчителя початкових класів : навч.-метод. посіб. для студ. пед. закл. освіти (спеціальність: початкове навчання). – Вінниця, 2007. – С. 98-102.
7. Малафіїк І.В. Урок в сучасній школі: питання теорії і практики / І.В. Малафіїк. – Рівне, 1997. – 175 с.
8. Махмутов М.И. Современный урок / М.И. Махмутов. – 2-е изд. – М. : Педагогика, 1985. – 184 с.
9. Митник О. Позакласна робота – складова цілісного творчого освітнього процесу / О. Митник // Початкова школа. – 2011. – № 2. – С.56-59.
10. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка : навч. посіб. / Н.Є. Мойсеюк. –

- 5-е вид., доп. і перероб. – Київ, 2007. – С. 323-327.
11. Острроверхова Н.М. Аналіз уроку: концепції, методики, технології / Н.М. Острроверхова. – Київ : ІНКОС, 2003. – 352 с.
 12. Педагогіка : навч. посіб. / В.М.Галузьяк, М.І.Сметанський, В.І.Шахов. – 3-є вид., випр. і доп. – Вінниця : ДП “Державна картографічна фабрика”, 2006. – С. 212-229.
 13. Педагогічна майстерність : підручник для вищ. навч. закл. / І.А.Зязюн, Л.В.Крамущенко та ін.; за ред. І.А.Зязюна. – Київ : Вища шк., 1997. – С. 268-286.
 14. Підласий І.П. Як підготувати ефективний урок : кн. для вч. / І.П. Підласий. – Київ : Рад. шк., 1989. – 204 с.
 15. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : підручник для студ. пед. ф-тів / О.Я. Савченко. – Київ : Абрис, 1997. – С. 233-305.
 16. Савченко О.Я. Дидактичні вимоги до підготовки і проведення уроків / О.Я. Савченко // Навчання і виховання учнів 1 класу : метод. посіб. для вч. / упоряд. О.Я.Савченко. – Київ : Початкова шк., 2002. – С. 41-59.
 17. Скрипченко О.В. Психолого-педагогічний аналіз уроку / О.В. Скрипченко, Т.М. Лисянська, Л.О. Скрипченко. – Київ, 1999. – 103 с.
 18. Стецюк Л.І. Урок, якого чекають учні : метод. посіб. для вч. / Л.І. Стецюк. – Вінниця, 2006. – 96 с.
 19. Фіцула М.М. Педагогіка : посіб. для студ. пед. вузів / М.М. Фіцула. – Київ : ВЦ “Академія”, 2000. – С. 161-175.

Додаткова література:

1. Галузинський В.М. Педагогіка: теорія та історія : навч. посіб. / В.М. Галузинський, М.Б. Євтух. – Київ : Вища шк., 1995. – С. 191-193.
2. Дайри Н.Г. Требования к современному уроку / Н.Г. Дайри // Дайри Н.Г. Основное усвоить на уроке : кн. для уч. – М., 1987. – С. 58-74.
3. Кульневич С.В. Анализ современного урока : практич. пособ. для уч. и клас. руководителей, студ. пед. учеб. заведений, слушателей ИПК / С.В. Кульневич,

- Т.П. Лакоценина. – 2-е изд. доп. и перераб. – Ростов н/Д : Изд-во "Учитель", 2003. – 224 с.
4. Крупеніна Н.А. Психофізіологічні аспекти аналізу уроку / Н.А. Крупеніна // Поч. школа. – 1995. – № 12. – С. 11-13.
 5. Мартиненко С.М. Загальна педагогіка : навч. посіб. / С.М. Мартиненко, Л.Л. Хоружа. – Київ : МАУП, 2002. – С. 74-75.
 6. Онищук В.А. Типы, структура й методика урока в школе / В.А. Онищук. – Київ : Рад. шк., 1976. – 184 с.
 7. Палтышев Н.Н. Педагогическая гармония / Н.Н. Палтышев. – Київ : Магістр - S, 1996. – С. 19-24,43-81.
 8. Про тривалість уроку у початкових класах // Освіта України. – 1999. – 3 лист. – С.8.
 9. Савченко О.Я. Вимоги до уроку в початкових класах і особливості їх реалізації в умовах класу-комплекту / О.Я. Савченко, Г.Ф. Суворова // Савченко О.Я., Суворова Г.Ф. Навчально-виховний процес у малокомплектній школі. – Київ : Рад. шк., 1987. – С. 33-107.
 10. Савченко О.Я. Сучасний урок у поч. класах : посіб. для вч. / О.Я. Савченко. – Київ : Магістр - S, 1997. – 256 с.
 11. Савченко О.Я. Яким має бути сучасний урок / О.Я. Савченко // Поч. школа. – 1995. – № 3. – С. 31-34.
 12. Тимчина Н. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у початковій школі: переваги та недоліки / Н. Тимчина // Завуч (Шк. світ). – 2011. – №15. – Вкладка. – С. 10-12.
 13. Третьяк М.А. Основи гігієнічної організації уроку / М.А. Третьяк // Початкова школа. – 1975. – № 7. – С. 70-73.
 14. Урок // Форми навчання в школі : кн. для вч. / за ред. Ю.І.Мальованого. – Київ : Освіта, 1992. – С. 24-40.
 15. Урок у сучасному вимірі / упоряд. Л.П. Ампілогова. – Харків : Вид. група "Основа", 2006. – 160 с. – (Б-ка ж-лу "Управління школою"; Вип. 11(47)).
 16. Шевченко С.Д. Школьный урок: Как научить каждого / С.Д. Шевченко. – М. : Просвещение, 1991. – 174 с.

Семінарське заняття №16

Тема: Перевірка та оцінювання навчальних досягнень учнів

План:

1. Поняття перевірки навчальних досягнень учнів, її функції.
2. Педагогічні вимоги до перевірки та оцінки ЗУН учнів початкової школи.
3. Види перевірки навчальних досягнень молодших школярів.
4. Своєрідність перевірки та оцінки навчальних досягнень учнів 6-річного віку, учнів малокомплектних шкіл та допоміжних шкіл-інтернатів.

Література

Основна література:

1. Аналітичний звіт про моніторингове дослідження якості навчальних досягнень у початковій школі (4 клас) // Початкова школа. – 2006. – № 2. – С. 1-4.
2. Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів початкової школи // Початкова освіта. – 2000. – Грудень (№ 47). – С. 6-32.
3. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти // Освіта України. – 2001. – 7 лютого. – С. 3-16.
4. Зайченко І.В. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / І.В. Зайченко. – Київ : Освіта України, 2006. – С. 236-240.
5. Інструктивно-методичні матеріали щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/39144/

6. Максименко В.П. Дидактика: курс лекцій : навч. посіб. / В.П.Максименко – Хмельницький: ХмЦНП, 2013. – С. 122-126, 130-144, 146-150.
7. Методичні рекомендації щодо усного і писемного мовлення молодших школярів. Норми оцінювання знань, умінь і навичок. – Київ : Магістр – S, 1996. – 79 с.
8. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка : навч. посіб. / Н.Є. Мойсеюк. – 5-е вид., доп. і перероб. – Київ, 2007. – С. 359-366.
9. Педагогіка : навч. посіб. / В.М.Галузьяк, М.І.Сметанський, В.І.Шахов. – 3-є вид., випр. і доп. – Вінниця : ДП “Державна картографічна фабрика”, 2006. – С. 235-241, 253-254.
10. Педагогіка : хрестоматія / уклад. : А.І.Кузьмінський, В.Л.Омельяненко. – Київ : Знання-Прес, 2003. – С. 317-319.
11. Полонский В.М. Оценка знаний школьников / В.М. Полонский. – М. : Знание, 1981.– 96 с.
12. Романова І.А. Процес оцінювання в початковій школі / І.А. Романова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2013. – Вип. 28 (81). – С. 413-420.
13. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : підручник для студ. пед. ф-тів / О.Я. Савченко. – Київ : Абрис, 1997. – С. 122-134.
14. Система оцінювання і самооцінювання досягнень учнів / упоряд. Ж. Сташко. – Київ : Вид. дім "Шкіл. світ": Вид. Л.Галіцина, 2006. – 128 с. – (Б-ка "Шк. світу").
15. Чернишова Р. Мета сучасної школи – компетентність / Р. Чернишова // Директор школи України. – 2001. – № 8. – С. 91-96.
16. Чупахіна С. Підготовка педагога до оцінювання навчальних досягнень сучасних першокласників / С. Чупахіна // Науковий вісник Чернівець. ун-ту : зб. наук. пр. – Вип. 330. Педагогіка та психологія. – Чернівці : Рута, 2007. – С. 185-190.
17. Ягупов В.В. Педагогіка : навч. посіб. / В.В. Ягупов. – Київ : Либідь, 2002. – С. 412-417.

Додаткова література:

1. Амонашвили Ш.А. Размышления об оценочной основе педагогического процесса / Ш.А. Амонашвили // Амонашвили Ш.А. Размышления о гуманной педагогике. – М. : Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 1995. – С. 358-446.
2. Барановська О. Альтернативні системи оцінювання навчальних досягнень учнів в умовах особистісно орієнтованого навчання / О. Барановська, Л. Коваль // Директор школи, ліцею, гімназії. – Київ, 2002. – №6. – С. 96-99.
3. Барбаш Є.М. Система оцінювання навчальних досягнень учнів з мови в Україні та закордоном: історико-порівняльний огляд / Є.М.Барбаш // Науковий вісник Ужгород. нац. ун-ту. Серія “Педагогіка, соціальна робота”. – 2014. – Вип. 34. – С. 11-14.
4. Бардин Н.В. Как научить детей учиться / Н.В. Бардин. – М. : Просвещение, 1987. – С. 97-124.
5. Борисенко І. Функції оцінювання навчальних досягнень учнів початкових шкіл Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії / І. Борисенко // Порівняльно-педагогічні студії. – 2013. – № 1 (15). – С. 35-40.
6. Євтух М.Б. Інноваційні методи оцінювання навчальних досягнень : монографія / М.Б. Євтух, Е.В. Лузік, Л.М. Дибкова. – Київ : КНЕУ, 2010. – 248 с.
7. Ингенкамп К. Педагогическая диагностика / К. Ингенкамп. – М. : Педагогика, 1991. – С. 98-165.
8. Канівець Т.М. Основи педагогічного оцінювання: [навч.-метод. посіб.] / Т.М. Канівець. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2012. – 102 с.
9. Козел Л. Особливості діяльності вчителя при застосуванні безбального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів / Л. Козел // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2014. – № 10 (Ч. 1). – С. 62-70.
10. Кумаріна Г.Ф. Місце і значення педагогічної оцінки у навчально-виховному процесі / Г.Ф. Кумаріна // Початкова школа. – 1993. – № 11. – С. 13-17.
11. Мартиненко С.М. Загальна педагогіка : навч. посіб. / С.М. Мартиненко, Л.Л. Хоружа. – Київ : МАУП, 2002. – С. 85-88.

12. Моделювання контрольної-оцінювальної системи у середній школі : монографія / П.І. Сікорський, О.О. Біляковська. – Львів : ФОП Корпан Б. І., 2010. – 178 с.
13. Подласый И.П. Педагогика: Новый курс: В 2-х кн. / И.П. Подласый // Общие основы. Процесс обучения : учеб. для студ. пед. вузов / И.П. Подласый. – М. : ГИЦ Владос. – Кн. 1. – С. 544-564.
14. Скалозуб В.О. Історія розвитку оцінювання навчальних досягнень школярів / В.О.Скалозуб // ПостМетодика. – 2000. – № 3. – С.12-13.
15. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : В 5-ти томах / В.О. Сухомлинський. – Київ : Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 5-279.
16. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : В 5-ти томах / В.О. Сухомлинський. – Київ : Рад. шк., 1977. – Т. 4. – С. 391-626.
17. Шаталов В.Ф. Куда и как исчезли тройки: Из опыта работы школ г. Донецка / В.Ф. Шаталов. – М. : Педагогика, 1980. – 96 с.
18. Як допомогти дитині стати творчою особистістю / упоряд. Л. Шелестова. – Київ : Ред. загальнопед. газ., 2003. – 112 с. – (Б-ка "Шк. світу").

Семінарське заняття № 17

Тема: Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю учнів у школі I ступеня

План:

1. Характеристика методів і форм контролю.
2. Оцінка й оцінне судження.
3. Сучасні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. Характеристика 12-бальної системи оцінювання.

Практичне завдання:

1. Виписати критерії оцінювання знань, умінь і навичок учнів початкової школи з математики, мови тощо (на вибір).
2. Вивчити проблему оцінювання навчальних досягнень школярів у досвіді Ш.О. Амоношвілі.
3. Запропонувати 7-10 положень щодо подолання в учнів “страхів” перед оцінюванням.
4. Розробити фрагмент уроку: “Перевірка та оцінка знань, умінь та навичок”:
 - “традиційними методами”;
 - з використанням “нетрадиційних” методів і технологій.
5. Взяти інтерв'ю в учня початкової школи щодо його ставлення до оцінок.

Література

Основна література:

1. Буханевич Н.В. Контроль та оцінка навчальних досягнень учнів / Н. В. Буханевич // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2007. – Вип. 33. – С. 61-63.
2. Буханевич Н.В. Сучасні методи контролю та оцінки знань школярів / Н.В. Буханевич // Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. наук. праць. Серія: Педагогіка і психологія. – Вип. 14, ч. 2. – Ялта : РВВ КГУ, 2007. . – С. 126-130.
3. Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів початкової школи // Початкова освіта. – 2000. – грудень (№ 47). – С. 6-32.
4. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти // Освіта України. – 2001. – 7 лютого. – С. 3-16.
5. Зайченко І.В. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / І.В. Зайченко. – Київ : Освіта України, 2006. – С. 240-255.
6. Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи : метод. рекомендації / Автор. кол.:

- Бібік Н.М. (керівник), Савченко О.Я., Байбара Т.М., та ін. – Київ : Початкова школа, 2002. – 128 с.
7. Максименко В. П. Дидактика: курс лекцій : навч. посіб. / В.П.Максименко – Хмельницький: ХмЦНП, 2013. – С. 127-130, 145-146.
 8. Методичні рекомендації щодо усного і писемного мовлення молодших школярів. Норми оцінювання знань, умінь і навичок / упоряд. К. С. Прищепа. – Київ : Магістр – S, 1996. – 79 с.
 9. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка : навч. посіб. / Н.Є. Мойсеюк. – 5-е вид., доп. і перероб. – Київ, 2007. – С. 361-377.
 10. Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / За заг. ред. О.І. Локшиної. – Київ : К. І. С. , 2004. – 128 с.
 11. Педагогіка : навч. посіб. / В.М.Галузяк, М.І.Сметанський, В.І.Шахов. – 3-є вид., випр. і доп. – Вінниця : ДП “Державна картографічна фабрика”, 2006. – С. 237-252.
 12. Полонский В.М. Оценка знаний школьников / В.М. Полонский. – М. : Знание, 1981. – 96 с.
 13. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : підручник для студ. пед. ф-тів / О.Я. Савченко. – Київ : Абрис, 1997. – С. 122-134.

Додаткова література:

1. Амонашвили Ш.А. Воспитательная и образовательная функции оценки учения школьников / Ш.А. Амонашвили. – М. : Педагогика, 1984. – С. 6-67.
2. Амонашвили Ш.А. Размышления об оценочной основе педагогического процесса / Ш.А. Амонашвили // Размышления о гуманной педагогике. – М., 1995. – С. 358-446.
3. Буханевич Н.В. Об'єкти, функції і види контролю навчальних досягнень учнів [Електронний ресурс] / Н.В. Буханевич. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/5618/2/Стаття.pdf>.
4. Дем'яненко О. О. Зміст та організація психолого-педагогічного моніторингу в початковій школі : навч.-

- метод. посіб. (з електронним додатком) / О.О.Дем'яненко, Т.В.Татаринцева. – Біла Церква : КОІПОПК, 2007. – 68 с.
5. Єрмола А.М. Технологія моніторингу якості освіти : навч.-метод. посіб. / А.М. Єрмола. – Київ : Курсор, 2008. – С. 45-95.
 6. Контроль и оценка результатов обучения в начальной школе (Методическое письмо) // Начальная школа. – 1999. – № 4. – С. 10-17.
 7. Мартиненко С.М. Загальна педагогіка : навч. посіб. / С.М. Мартиненко, Л.Л. Хоружа. – Київ : МАУП, 2002. – С. 88-93.
 8. Палтышев Н.Н. Педагогическая гармония / Н.Н. Палтышев. – Київ : Магистр - S, 1996. – С. 24-27.
 9. Панчук О.П. Методологічні основи контролю навчальних досягнень учнів загальноосвітньої школи / О.П.Панчук // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 13. Проблеми трудової та професійної підготовки: Зб. наук. праць. – Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2005. – Випуск 1. – С. 120-129.
 10. Пархоμεць І. Моніторинг навчання / І. Пархоμεць // Завуч. – 2006. – № 26. – С. 6–7.
 11. Фіцула М.М. Педагогіка : посіб. для студ. пед. вузів / М.М. Фіцула. – Київ : ВЦ “Академія”, 2000. – С. 196-202.
 12. Ягупов В.В. Педагогіка: навч. посіб. / В.В. Ягупов. – Київ : Либідь, 2002. – С. 403-412.

Лабораторне заняття № 3

Тема: Актуальні проблеми дидактики сучасної початкової школи.

Аукціон педагогічних ідей

(заняття проводиться у формі прес-конференції)

Практичне завдання:

Підготувати анотацію на одну з книг педагогів-новаторів, виділити використання ними методів, прийомів, інноваційних технологій навчання.

Література

1. Коменський Я. А. Велика дидактика / Я. А. Коменський // Вибр. твори : У 2-х томах. – М. : Педагогіка, 1982. – Т. 1. – С. 242-476.
2. Сухомлинський В.О. Сто порад учителям / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : В 5 т. – Київ : Рад. шк., 1976. – Т. 2. – С. 417-654.
3. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : В 5 т.– Київ : Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 7-278.

* * *

1. Амонашвили Ш.А. Воспитательная и образовательная функции оценки учения школьников / Ш.А. Амонашвили. – М. : Педагогика, 1984. – С. 6-67.
2. Амонашвили Ш.А. В школу – с шести лет / Ш.А. Амонашвили. – М. : Педагогика, 1986. – 176 с.
3. Амонашвили Ш.А. Единство цели : пособ. для уч. / Ш.А. Амонашвили. – М. : Просвещение, 1987. – 208 с.
4. Амонашвили Ш.А. Здравствуйте, дети! : пособ. для уч. / Ш.А. Амонашвили; пред. А.В.Петровского. – М. : Просвещение, 1983. – 203 с.
5. Амонашвили Ш.А. Как живете, дети? : пособ. для уч. – М. : Просвещение, 1986. – 176 с.
6. Амонашвили Ш.А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса / Ш.А. Амонашвили. – Мн. : Университетское, 1990. – 560 с.
7. Амонашвили Ш.А. Размышления о гуманной педагогике / Ш.А. Амонашвили. – М. : Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 1995. – 496 с.
8. Амонашвили Ш.А. Школа жизни / Ш.А. Амонашвили. – М., 1998. – 76 с.
9. Бардин Н.В. Как научить детей учиться / Н.В. Бардин. – М. : Просвещение, 1987. – С. 97-124.
10. Ильин Е.Н. Рождение урока / Е.Н. Ильин. – М. : Педагогика, 1986. – 176 с.
11. Ильин Е.Н. Герой нашего урока / Е.Н. Ильин. – М. :

- Педагогика, 1991. – 228 с.
12. Касьяненко М.Д. Педагогіка співробітництва / М.Д. Касьяненко. – Київ : Вища школа, 1993. – 320 с.
 13. Лысенкова С.Н. Когда легко учиться : Из опыта работы учителя начальных классов школы №587 г. Москвы / С.Н. Лысенкова; предисл. И.Д.Зверева. – М. : Педагогика, 1981. – 144 с.
 14. Лысенкова С.Н. Методом опережающего обучения : кн. для уч. : из опыта работы / С.Н. Лысенкова. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с.
 15. Логачевська С.П. Дійти до кожного учня / С.П. Логачевська; за ред. О.Я.Савченко. – Київ : Рад. шк., 1990. – 160 с.
 16. Логачевська С.П. Диференціація у звичайному класі : посіб. для вч., методистів, студ. / С.П. Логачевська; за заг. ред. акад. АПН України О.Я.Савченко. – Донецьк: Центр підготовки абітурієнтів, 1998. – 228 с.
 17. Матвієнко О.В. Метод конкретних педагогічних ситуацій : навч. посіб. для студ. пед. ф-тів / О.В. Матвієнко; за ред. В.І. Бондаря. – Київ : Укр. пропілеї, 2001 – 300 с.
 18. Махмутов М.И. Организация проблемного обучения в школе / М.И. Махмутов. – М. : Просвещение, 1977. – 240 с.
 19. Махмутов М.И. Проблемное обучение / М.И. Махмутов. – М. : Педагогика, 1975. – 367 с.
 20. Никитин Б.П. Мы, наши дети и внуки / Б.П. Никитин, Л.А. Никитина. – М. : Молод. гвардия, 1979. – 206 с.
 21. Нікітін Б.П. Сходинки творчості або розвиваючі ігри / Б.П. Нікітін. – Київ : Рад. шк., 1991. – 160 с.
 22. Палтышев Н.Н. Педагогическая гармония : учеб.-метод. пособ. / Н.Н. Палтышев. – Київ : Магистр - S, 1996. – 104 с.
 23. Педагогический поиск / Сост. И.Н.Баженова. – 3-е изд., с испр. и доп. – М. : Педагогика, 1989. – 560 с.
 24. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. Пометун, Л. Пироженко. – Київ : “А.С.К.”, 2004. – 192 с.

25. Порівняльна педагогіка : навч. посіб. / І.М.Богданович, Н.І.Дідусь, З.Н.Курлянд та ін. – Одеса : ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, 2000. – С. 32-44.
26. Рябцева С.Л. Диалог за партой : кн. для уч. / С.Л. Рябцева. – М. : Просвещение, 1989. – 94 с.
27. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : підручник для студ. пед. ф-тів / О.Я. Савченко. – Київ : Абрис, 1997. – С. 197-255.
28. Сучасні шкільні технології : В 2- х ч. / упоряд. І.Рожнятовська, В.Зоц. – Київ : Ред. загальнопед. газ., 2004. – Ч. 1. – 112 с.; – Ч. 2. – 128 с.
29. Хуторской А.В. Дидактическая эвристика: Теория и технология креативного обучения / А.В. Хуторской. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.
30. Шаталов В.Ф. Куда и как исчезли тройки: Из опыта работы школ г. Донецка / В.Ф. Шаталов; Предисл. В.В.Давидова. – М. : Педагогика, 1979. – 136 с.
31. Шаталов В.Ф. Педагогическая проза: Из опыта работы школ г.Донецка / В.Ф. Шаталов. – М. : Педагогика, 1980. – 96 с.

ДОДАТКИ

Додаток 1

ІНФОРМАЦІЯ ПРОВЧЕНИХ - ДИДАКТІВ

Для того, щоб забезпечити ефективне засвоєння дидактики як науки, її категорії, закономірності, принципи тощо викладач педагогіки повинен добре знати і використовувати у роботі зі студентами історико-педагогічні знання. Адже відомо, що дидактика пройшла великий історичний шлях розвитку, до розробки її основних ідей і теорій долучались визначні педагогікасики. Саме їх внесок є фундаментом сучасної дидактики.

Найбільш визначною постаттю був Ян Амос Коменський – чеський мислитель, педагог і письменник. Він розробив чітку для свого часу вікову періодизацію та намітив чотири ступені в системі народної освіти (дитинство, отрочтво, юність, змужнілість), кожний з яких був розрахований на шість років.

Основні праці :

1. «Велика Дидактика».
2. «Видимий світ в малюнках».
3. « Відкриті двері до мов і всіх наук ».
4. «Пансофія».
5. «Листи до неба» .
6. «Шлях світла» .

Я.А.Коменський – загально визнаний батько дидактики. Вказавши, що виховання людини потрібно починати з освіти, Коменський розробив закінчену теорію навчання – дидактику, або як він пише у передмові до «Великої дидактики» (1632): «універсальне мистецтво всіх вчити всьому легко, швидко, ґрунтовно, притому вчити так, щоб неуспіху бути не могло». Йому також належить обґрунтування існуючої класно-урочної системи: поділ учнів на класи, навчального часу – на навчальні роки з чвертями і канікулами між ними, 45-хвилинний урок, 10-20-хвилинні перерви, предметна система викладання за певними навчальними планами, програмами і підручниками, екзамени наприкінці року з переведенням до наступного класу або залишенням на другий рік.

У дидактичному вченні Я.А.Коменського одне з найважливіших місць займає питання про загальні принципи навчання. Він не тільки вказав на необхідність керуватися ними в навчанні, але і розкрив сутність таких принципів навчання, як наочності; свідомості і активності; систематичності знань; міцного оволодіння знаннями і навичками.

Дидактичні положення Я.А.Коменський ґрунтує, передусім, на сенсуалістичній основі, тому найголовнішим принципом вважає принцип наочності. Він першим у світі теоретично обґрунтував і детально розкрив цей принцип, хоч на емпіричному рівні його застосовували й інші педагоги. «Початок пізнання завжди впливає з відчуттів, тому навчання починати не із словесного тлумачення про речі, а з реального спостереження за ними».

З цього принципу виводить «Золоте правило дидактики»: «Нехай буде золотим правилом для тих, хто навчає: все, що тільки можна, надавати для сприймання чуттями: видиме – зором, чутне – слухом, запахи – нюхом, доступне смакові – смаком, доступне дотикові – дотиком. Якщо якісь предмети можна сприйняти одразу кількома чуттями, нехай вони зразу ж і відчуються кількома чуттями».

Принцип свідомості і активності навчання. Коменський вважав основною умовою успішного навчання розуміння сутності предметів і явищ: «Нічого не слід примушувати виучувати напам'ять, крім того, що добре зрозуміле розумом»... Разом з тим Коменський вважає основною властивістю свідомого знання не лише розуміння, але й використання його на практиці. Він говорить, що вчити розуміти речі, але не вчити разом з тим, діяти є вид фарисейства. При вивченні явищ слід підводити учнів до усвідомлення причин цього явища.

Свідомість в навчанні нерозривно пов'язана з активністю учня, з його творчістю. Я.А.Коменський пише, що ніяка повивальна бабка не в силах вивести на світ плід, якщо не буде живого і сильного руху і напруження самого плоду. Виходячи з цього, Коменський одним з головних ворогів будь-якого навчання, і тим більш навчання свідомого, вважав бездіяльність і лінощі учнів.

Принцип посильності навчання. Дітей потрібно навчати тільки тому, що доступне для їхнього віку. А цього досягнути можна лише

за умови ясності викладу навчального матеріалу і повідомлення основного без зайвих деталей.

Принцип послідовності і систематичності. Коменський виходить з ідеї природовідповідності і пише: «Розум в пізнанні речей йде поступово». Виходячи з цього, Я.А.Коменський приходить до висновку, що навчання повинно вестись послідовно.

Це, з точки зору Коменського, означає: встановлення точного порядку в часі; відповідність навчання рівню знань учнів; вивчення всього послідовно від початку і до завершення, звідси випливають такі дидактичні положення: а) основи повинні бути глибокими; б) все наступне повинно ґрунтуватись на попередньому; в) все повинно йти в неперервній послідовності, щоб сьгоднішнє закріплювало вчорашнє і проклало шлях завтрашньому; показ детермінованості того чи іншого явища чи речі.

Принцип міцного оволодіння знаннями і навичками. Педагог радив не поспішати у навчанні, а краще закладати "міцну основу" для засвоєння наступного. Все, що має зв'язок, повинне подаватися "у зв'язку". Кожну тему слід резюмувати у коротких точних правилах. Для міцності засвоєння вивченого матеріалу широко використовувати вправи на повторення. "Тому, що належить виконувати, потрібно вчитися на дім", – говорив Коменський, визначаючи правила, згідно з якими слід придумувати вправи.

Наступною визначною постаттю, що зробила великий внесок у розвиток дидактики є український просвітитель-гуманіст, філософ, поет, **педагог Григорій Савич Сковорода**.

Педагогічні погляди мислителя в різній мірі розкриваються у працях «Вхідні двері до християнської доброчесності», «Вдячний Єродій», «Алфавіт світу», «Дружня розмова про душевний світ» тощо.

Принципи навчання:

1. Виховувального характеру навчання;
2. Практичного застосування набутих знань;
3. Посильності й послідовності навчання;
4. Свідомості навчання;
5. Активності, ініціативи учнів;
6. Розвитку пізнавальних інтересів;
7. Систематичності навчання;

8. Наочності.

Зміст навчання – відповідно до ідеї сродної праці треба навчати тому, що потрібно людині для самопізнання, пізнання навколишнього світу, щастя, праці. Головне джерело самопізнання і богопізнання – Біблія. Вона є заповіт, що залишили для нас прадіди.

Серед методів навчання Григорій Сковорода виділяв такі:

1. Словесні: розповідь, розмова, співбесіда, лекція.
2. Самостійної роботи: виконання перекладів, написання віршованих переказів, прозових творів, листування, читання книг, спостереження під час екскурсій.

Й.-Г.Песталоцці (1746-1827) – видатний швейцарський педагог-демократ. Свій педагогічний досвід Песталоцці теоретично узагальнив у творах «Лінард і Гертруда» (1781 – 1787), «Як Гертруда вчить своїх дітей»(1801), «Лебедина пісня» (1826) та ін.

Мета навчання Й.-Г. Песталоцці – розвиток моральності і розуму дітей, то і навчання на відміну від сучасників він розглядав як звичайне повторення учнями дій учителя.

Й.-Г.Песталоцці вважав освіту одним із найважливіших чинників перетворення суспільства. Він вірив, що її засобами можна змінити життя всього народу на краще. А для цього потрібно було пробудити все істинно людське в кожній людині. "Будильником" покликане було стати виховання. Звідси ціллю виховання став різнобічний і гармонійний розвиток всіх природних сил і здібностей людини.

Сформував дидактичні принципи послідовності і поступовості у навчанні, принцип систематичності, принцип наочності.

Послідовником Й.-Г.Песталоцці був видатний німецький педагог-демократ **Фрідріх Адольф Вільгельм Дістервег**.

Праці:

1. Журнал «Рейнські листки для виховання і навчання»(1827).
2. Підручник «Керівництво до освіти німецьких учителів» (1835).
- 3.«33 закони і правила дидактики».

Головним завданням навчання, за Ф.А.В.Дістервегом, є розвиток розумових сил і здібностей дітей. Але, надаючи перевагу формальній освіті над матеріальною, він не відкидав другої, а тісно їх пов'язував. На його думку, розрив формальних і матеріальних

цілей навчання веде до втрати змісту останнього. Роль розвиваючого навчання тим більша, чим молодша дитина, причому початкова перевага формальної освіти над матеріальною з віком учнів поступово втрачається.

Дістервег запропонував і обґрунтував розвиваючий (елементарний) метод навчання, який орієнтований на активність і самостійність учнів. При такому методі вчитель веде заняття у діалогічній формі, коли запитання задаються як з боку самого вчителя, так і з боку учнів. Цей метод вчить дитину вільно мислити. “Поганий вчитель повідомляє істину, хороший вчить її знаходити”.

Серед дидактичних методів, як стверджує Дістервег, добрі ті, які спонукають учнів до самодіяльності. Але, переоцінюючи роль бесіди при навчанні, він недооцінює при цьому роль розповіді.

Костянтин Дмитрович Ушинський – український та російський педагог. Свої педагогічні ідеї вчений реалізував у своїх працях "Рідне слово", "Дитячий світ", хрестоматія “Навчальний світ”, “Три елементи школи”, “Про народність у громадському вихованні” тощо. Серед провідних принципів дидактичної системи видатного педагога-методиста вирізняються: міцності засвоєння знань; зв'язку з життям; наочності; емоційності; виховувального навчання.

Із педагогів минулого найстрункішу класифікацію уроків дав К.Д.Ушинський. Він виділив такі типи уроків:

- 1) уроки змішані, метою яких є повторення вивченого, пояснення і закріплення нового матеріалу,
- 2) уроки усних вправ,
- 3) уроки письмових вправ,
- 4) уроки перевірки й оцінки знань, які проводяться після певного періоду навчання та наприкінці навчального року.

Види навчальних завдань на уроках можуть бути різні: повідомлення нових знань, вправи, повторення пройденого, облік знань, письмові і графічні роботи учнів. Надаючи великого значення розвитку у дітей вміння самостійно працювати, К.Д.Ушинський радив застосовувати самостійні роботи з усіх предметів.

К.Д.Ушинський був прихильником єдиної системи загальної освіти, народна школа виступала першою ланкою в усій цій системі.

Василь Олександрович Сухомлинський – талановитий український педагог, засновник гуманістичної, новаторської педагогіки. Написані ним твори складають п'ятитомне зібрання. Серед них 41 монографія, понад 600 наукових статей. Найвідоміші його книги: «Серце віддаю дітям», «Народження громадянина», «Листи до сина», «Як виховати справжню людину», «Сто порад учителеві», «Павлівська середня школа», «Батьківська педагогіка» та ін.

Дидактика В.О.Сухомлинського включає оригінальні ідеї, положення, які з успіхом можемо використати у процесі засвоєння студентами теорії і практики навчання, зокрема при обґрунтуванні принципів, методів, форм навчання молодших школярів.

Уважне прочитання та аналіз праць В.О.Сухомлинського дає змогу виділити ряд ідей, фундаментальних принципів, які відображають надзвичайно актуальний сьогодні особистісно зорієнтований підхід у навчанні молодших школярів. Хоча сам термін «особистісно зорієнтоване навчання» великий педагог і не використовував, однак його принципи надзвичайно влучно відображають цей підхід.

До основних із них слід віднести наступні.

Принцип неповторності кожної дитини.

Принцип визнання відсутності нездібних дітей.

Принцип урахування нерівності розумових здібностей дітей.

Принцип індивідуалізації навчально-виховного процесу.

Принцип визнання кожного учня особистістю

Принцип отримання позитивних почуттів від навчання.

Принцип навчання через подолання труднощів.

Принцип дослідницького підходу до предмета вивчення.

Принцип обов'язковості самостійної розумової праці учнів у процесі навчання.

Принцип людяності, чуйності і тактовності щодо учнів.

Принцип розуміння оцінки знань учнів як інструмента виховання.

Принцип взаємозалежності колективу і особистості.

Принцип залежності розвитку особистості учня від особистості вчителя.

Принцип розгляду навчально-виховного процесу як складної системи.

Велику увагу приділяв В.О.Сухомлинський методам навчання. На його думку, всі загальнодидактичні методи навчання можна поділити на дві групи.

Перша – методи, що забезпечують первинне сприйняття знань і вмінь учнями: розповідь, пояснення, лекція, опис; тлумачення понять, інструктаж, бесіда; самостійне читання книжки для первинного сприйняття знань; демонстрація і ілюстрація (кіно, схеми, картини, телебачення, діаграми, макети, таблиці, муляжі, моделі); показ трудового процесу, вміння; самостійне спостереження, екскурсія, практична і лабораторна робота в процесі самостійного оволодіння знаннями; показ фізичних вправ.

Друга – методи усвідомлення, розвитку і поглиблення знань: вправи (усні, письмові, технічні); пояснення фактів і явищ природи, праці, суспільного життя; дискусії, творчі письмові роботи (твори, реферати, анотації, складання задач, програмування); виготовлення навчальних посібників і приладів, графічні роботи, лабораторні роботи, експеримент (на навчально-дослідній ділянці, в лабораторії, у кабінеті); керування машинами, механізмами, апаратами для поглиблення, розвитку, застосування знань і вмінь; тривала трудова діяльність, що поєднує мету практичної діяльності і мету вдосконалення вмінь та поглиблення знань.

Одним із перших в історії педагогічної думки В.О.Сухомлинський обґрунтовував і втілював у практику початкового навчання нетрадиційні уроки – уроки мислення на природі

Під «уроками мислення» В.О.Сухомлинський розумів школу думки, без якої не уявляв повноцінної розумової праці, ефективного опанування нових знань. Василь Олександрович розробив „300 уроків мислення в природі”, на яких відбувалося «живе спілкування з природою». Основними завданнями «уроків мислення» були: уміння спостерігати за явищами навколишнього світу; збагачення життєвого та чуттєвого досвіду; накопичення конкретного природного матеріалу як основи розвитку абстрактного мислення; усвідомлення окремих явищ природи, їх взаємодію та взаємозв'язок; розвиток мислення і мовлення дітей; розширення пізнавальних інтересів; спонукання до творчості засобами слова.

В.О.Сухомлинський помітив, що думка в дітей починає працювати, якщо їх повести у ліс, на луг, в поле, і там ставити дітям тисячу запитань «чому», там чекати відповіді і добиватися її. Емоційна радість, спільне переживання краси, спільне прагнення зрозуміти і дають це бажання пробудження думки. З точки зору В.О.Сухомлинського, діти повинні жити в світі краси, гри, казки, музики, малюнка, фантазії, творчості. У зв'язку з цим він практикував у своїй роботі уроки думки. Це були уроки на природі, де дітям можна задавати тисячі питань. Урок в природу – подорож до джерела живої думки. Пробудженню думки сприяло бажання зрозуміти природні явища, спостереження за ними. В.О.Сухомлинський вважав, що праця думки неможлива без дитячої творчості. Він залучав школярів до складання казок, творів, самостійного вивчення окремих тем та ін.

Таким чином, навіть короткий огляд творчої дидактичної спадщини педагогів минулого переконує в тому, що засвоєння студентами дидактики має ґрунтуватись на багатій історико-педагогічній спадщині, оскільки вона є невичерпним джерелом мудрості, глибини думки, ідей, які не втрачають своєї цінності і залишаються актуальними і в наш час.

Сучасний стан розвитку дидактики

Розглядаючи дидактику як навчальний предмет у ВНЗ, не можна не назвати таких учених, як Л.Занков, Б.Єсіпов, М.Данилов, М.Скаткін, В.Онищук, А.Алексюк, В.Красєвський, В.Загвязинський, І.Лернер, М.Махмутов, Ю.Бабанський, які внесли неоціненний вклад у її розвиток.

На теренах сучасної дидактики працює велика когорта учених, які своїми дослідженнями, працями збагачують теорію і практику освіти і навчання. Серед них багато відомих нам імен Гончаренко Семен Устинович, Бондар Володимир Іванович, Савченко Олександра Яківна, Бібік Надія Михайлівна, Вашуленко Микола Самійлович, Паламарчук Валентина Федорівна, Пометун Олена Іванівна, Малафійк Іван Васильович, Шапошникова Ірина Миколаївна, Гусак Петро Миколайович, Чайка Володимир Мирославович, Хуторський Андрій Вікторович та ін.

Бондар Володимир Іванович – директор Інституту педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, видатний український педагог, доктор педагогічних наук (1986), професор (1987), член-кореспондент (1994) та дійсний член НАПН України (1999), Заслужений працівник освіти України (2000), відмінник освіти України (2001), лауреат премії ім. В.І.Вернадського (2001), заслужений професор університету (2006).

В.І.Бондар написав понад 130 наукових праць. Він є вченим-педагогом у галузі дидактики й педагогічної освіти. Своїми працями в галузі дидактики В.І.Бондар посів перші ряди дидактів України. Його роботи «Дидактико-управлінські утруднення та їх переборення в діяльності керівників шкіл», «Дидактика: ефективні технології навчання студентів», «Теоретичні основи і технологія педагогічного аналізу», «Теорія і технологія управління процесом навчання в школі», «Модульно-рейтингова технологія вивчення навчальної дисципліни» та інші відображають широку педагогічну та філософську ерудицію автора, є помітним в галузі філософії освіти, дидактики вищої школи, управлінської діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів. Окремим аспектом діяльності В.І.Бондаря є його організаційно-координаційна робота в науково-методичних комісіях МОН України з педагогіки(1999-2000), початкового навчання та дошкільного виховання (з2001). Він зробив особливий внесок у підвищенні якості підготовки фахівців, організуючу експертизу навчальних програм і підручників для ВНЗ, ліцензійних і акредитаційних матеріалів ВНЗ, які готують вчителів початкової школи, фахівців дошкільної освіти, магістрів з педагогіки.

Досить цінним для педагогічної науки та практики є праці, присвячені теоретико-методологічним проблемам педагогіки. До них належать «Традиції та інновації: два полюси педагогічних понять і термінів» (2001), «Сучасний урок: навчально-вихована і розвивальна концепція» (2005), «Термінологічний бум у педагогіці» (2002), «Філософія і педагогіка: взаємозв'язок і взаємозбагачення» (2002) та ін.

У центрі уваги цих праць – турбота про чіткість предмета і перспективність завдань педагогіки як науки, яка вивчає освітні процеси та явища.

Науковий доробок ученого: програми, концепції, стандарти для вищих навчальних закладів, підручники, навчальні посібники, монографії, методичні посібники, статті в журналах, статті в науково-педагогічних збірниках.

Олександра Яківна Савченко - доктор педагогічних наук, професор, академік-засновник АПН України, заслужений працівник освіти України; упродовж п'яти років – заступник міністра освіти й науки України (1995–2000 р.), сім років віце-президент Академії педагогічних наук України (2000–2007р.).

А розпочала свою діяльність Олександра Яківна вчителькою СШ № 13 м. Києва. Потім було навчання в аспірантурі, в Інституті педагогіки МО УРСР.

У 29 років захистила кандидатську дисертацію («Дидактичний прийом порівняння як засіб навчання і розвитку молодших школярів»), логічним продовженням якої стало видання її першого методичного посібника для вчителів «Порівняння в навчанні учнів».

Олександра Яківна працює над власним докторським дослідженням, видає у 1982 році монографію «Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів».

Докторську дисертацію Олександра Яківна захистила у 1984 році. Потім були складні й відповідальні посади, але вона наполегливо та плідно працювала як науковець. З-під її пера щороку виходили книги написані одноосібно. Поряд з цим вона брала найактивнішу участь у створенні законодавчо-нормативної бази модернізації загальної середньої освіти. За її наукового керівництва підготовлено Концепцію державних стандартів загальної середньої освіти, як для 11-річної, так і 12-річної школи, Концепцію 12-ти річної школи, Концепцію початкової освіти, Державні стандарти для початкової і основної школи.

Перу талановитого дослідника належать різноаспектні друковані видання: підручники з читання для початкової школи (за читанками, підготовленими О.Я.Савченко – спочатку у співавторстві з Н.Ф.Скрипченко, а потім одноосібно, – вже понад двадцять років діти молодшого шкільного віку оволодівають основами самостійної читацької діяльності); навчальні посібники розвивального спрямування для молодших школярів – «Барвистий

клубочок», «Розвивай свої здібності», «Умій вчитися» (уперше в історії вітчизняного підручникотворення), підручник для студентів педагогічних факультетів «Дидактика початкової школи», який мав три видання, посібники для вчителів «Урок у початкових класах», «Сучасний урок у початкових класах», «Навчально-виховний процес у малокомплектній школі» (у співавторстві з Г.Ф.Суворовою), «Читання в 4 класі» та ін.; книга для батьків «Сімейне виховання. Молодші школярі» та ін. Чимало гостроактуальних питань і проблем, пов'язаних із модернізацією шкільної освіти, висвітлені у першій в Україні „Методиці читання у початковій школі”, у книгах, редактованих О.Я.Савченко (наприклад, «Навчання і виховання учнів 1 класу», «Навчання і виховання учнів 2 класу» тощо), та фаховій періодиці.

Перша докторська дисертація під керівництвом Олександри Яківни захищена Н.М.Бібік у 1998 році («Формування пізнавальних інтересів молодших школярів»).

Нагороди та відзнаки

1974 р. – нагороджена медаллю А.С.Макаренка.

1977р. – Відмінник народної освіти УРСР.

1982р. – нагороджена медаллю «В пам'ять 1500-леття Києва»

1986 р. – нагороджена орденом «Знак пошани»; медаллю К.Д.Ушинського АПН СРСР.

1992 р. – присвоєно почесне звання Заслужений працівник народної освіти України.

2001 р. – нагороджена орденом «Княгині Ольги» III ступеня.

2002 р. – нагороджена Почесною грамотою Верховної Ради України; Почесною грамотою Кабінету Міністрів України; пам'ятною медаллю Верховної Ради України «10 років Незалежності України».

2005 р. – нагороджена знаком МОН України «Василь Сухомлинський».

2007 р. – нагороджена орденом «Княгині Ольги» II ступеня.; медаллю К. Д. Ушинського АПН України.

Багатьма почесними грамотами МОН України, АПН України.

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ДИДАКТИКА

- Поняття народної дидактики.
- Головна мета та зміст народної дидактики.
- Народно-педагогічні принципи навчання.
- Народні методи й форми навчання.
- Народна дидактика про письменство, книгу, школу, вчителя.

- Використання народної дидактики в сучасній школі.

1. ПОНЯТТЯ НАРОДНОЇ ДИДАКТИКИ

Жити без знань людина не може. Життєва практика зумовлює постійну потребу в пізнанні навколишньої дійсності. Об'єктивні обставини в житті людей народили і поставили поряд двох гігантів людського розуму - пізнання й навчання.

Кожний новий щабель розвитку суспільства, нові виробничі й духовні потреби – це сходинка до нового ступеня пізнання, а отже, і до нового рівня навчання. І так безперервно.

Народна дидактика – це складова народної педагогіки, яка включає емпіричні педагогічні знання й досвід народних мас у царині навчання – погляди народу на освіту, на її мету і завдання, сукупність засобів, умінь і навичок навчання й виховання, систему прийомів і методів навчання.

Творцем і носієм народної дидактики (як і народної педагогіки загалом) є народ.

Скарбниця народних знань про навколишній світ глибока і різнобічна. У середовищі народу побутує споконвічне прагнення до знань:

- Знання робить життя красним.
- Знання – основа розуму.
- Пташка красна своїм пір'ям, а людина - своїм знанням.
- Хто знання має, той і мур зламає.
- Знання на плечі не тиснуть і з рук не виснуть.
- Дізнавайся світа, поки служать літа.
- Не лінився рано вставати та змолоду більше знати.
- Якби людина знала, що не знає, то б і мала, що не має.

- Надто багато знай, та ще питай.
- Не звання дає знання, а навпаки.

На чільному місці в народній дидактиці стоїть розумовий розвиток особи. Розум вважається найбільшим скарбом людини.

Про розумовий розвиток дитини батьки дбали від її народження. Досить промовистими є слова матері біля колиски немовляти. У колисковій пісні "Ой ти, коте, коточок" мати звертається до немовляти із словами:

Ой щоб спало, щастя знало,
 Ой щоб росло, не боліло,
 На серденьку не кволіло.
 Соньки-дрімки в колисоньки,
 Добрий розум в головоньки.
 А рісточки у кісточки,
 Здоров'ячко у сердечко,
 А в роточок говорушки,
 А в ніженьки ходусеньки,
 А в рученьки ладусеньки.

Як бачимо, жінка-мати у перелік добрих побажань своїй дитині (щастя, здоров'я, хорошого настрою, успішного засвоєння мови) обов'язково включає успішний розумовий розвиток. Адже він зумовлює

- життєву підготовку людини та трудові успіхи:

- З умом жити – тішитися, без ума – вішатися.
- Де розум, там толк.
- Мудрій голові досить два слова.
- Не вийде хата нова, коли в голові полова.
- Без розуму ні сокирою рубати, ні личака в'язати.
- Як голова без розуму, то й ноги не ходять.
- Без голови рукам і ногам погано.

- особисті долю і щастя:

- У кого розум, у того й щастя.
- Аби розум, щастя буде.
- Золото без розуму – болото.
- Розум дорожчий від грошей.
- Ліпший розум, як готові гроші.

- Свій розум – цар в голові.

У народі підкреслюється перевага мудрої людини над нерозумною, нам завжди радять дружити з розумними людьми:

- Розумний не маючи придбає, а дурний і маючи промотає.
- Мудрого шукай, дурного обходь.
- Краще з мудрим загубити, ніж з дурним знайти.
- Не бійся розумного ворога, а бійся дурного приятеля.

Дурні у народній дидактиці зазнають нищівної критики:

- Дурна, як овечка: не скаже ні словечка.
- Виріс, та розуму не виніс.
- Ворона за море літала, а розуму не набрала.
- Ворона літає, а дурень голову задирає.
- Під носом косовиця, а на розум не орано.
- Борода виросла, а розуму не принесла.
- Борода до пояса, а розуму ні волоса.
- Борода по коліна, а розуму, як у дитини.
- Борода, як у старого, а розуму, як у малого.
- У тебе розуму багато, та вдома не ночує.
- Розумна голова, та дурню попалась.
- Розуму палата, та ключ від неї загублений.
- З дурнем каші не звариш: або пшоно не вкипить, або

вогонь не горить .

Дурні, як правило, тупі, вперті, нахабні, зарозумілі, язикаті, безвідповідальні:

- Вітряк меле крилами, а дурень - язиком.
- Осла визнаєш по вухах, ведмедя – по кігтях, а дурня – по

балачках.

- З дурним розмова, як з вітром полова.
- Дурень з дурнем зустрічались, один одним дивувались.
- Спарувалось двоє: одне дурне, а друге нерозумне.
- Сім літ минуло, як музика грала, а він ще й тепер скаче.
- Дурень думкою багатіє.
- Дурному море по коліна!

Мудра людина – кмітлива, ввічлива, розсудлива, доброзичлива, скромна, проста і сумлінна:

- Мудрець не говорить, коли робить, а каже, коли зробить.
- Мудрого і без дорогої шати по одним слові зараз пізнати .

Надзвичайно важливу роль у набутті цієї здатності відіграє навчання, оволодіння знаннями. Навчання, за народною дидактикою, найголовніший засіб розумового розвитку особи, підготовки її до праці:

- Мудрим ніхто не вродився, а навчився.
- Чоловік розуму вчиться цілий вік.
- Вчися розуму не до старості, а до смерті.
- Хто людей питає, той і розум має.
- Свій розум май, але мудрих питай.
- Щоб часом дарма не блудить, чужого розуму питайся.
- Учися чужого розуму, а свого не губи.
- Розум не купують, а набувають .

2. ГОЛОВНА МЕТА ТА ЗМІСТ НАРОДНОЇ ДИДАКТИКИ

Головною метою народної дидактики є розумова освіта. Під змістом розумової освіти народна дидактика розуміє обсяг знань, умінь і навичок, якими повинна оволодіти людина в процесі навчання. Провідна мета народної дидактики – сформувати справжню людину, освічену, культурну, духовно багату, доброзичливу, працьовиту, підготовлену до певного виду трудової діяльності.

А це означає, що треба подбати про:

- формування у дітей правильних уявлень про явища навколишнього життя;
- розвиток пізнавальних психічних процесів (відчуття, сприймання, пам'ять, мислення, мовлення);
- розвиток допитливості, кмітливості, розумових здібностей, інтелектуальних умінь і навичок.

Народ високо опоетизовує освіту, навчання, порівнюючи їх з сонцем, яке дає життя й світло людині:

- Ученому – світ, а невченому – ніч.
- Вчення – ясний світ, а невчення – маків цвіт.

Та й саме слово "освіта" у народній дидактиці постало від слова "освітити", як похідне від "світло". Знання для кожної людини є тим світлом, яке осяває їй життєву дорогу. Не випадково факел, як

джерело світла, у народі виступає символом знань, освіти, істини, мудрості, свободи.

Серед українців побутовало поважне ставлення до освіти, батьки намагалися будь-що віддати своїх дітей у науку. Впродовж віків у народному середовищі виробилися оригінальні способи виконання арифметичних дій, розвитку дитячого мислення (загадки, головоломки) та мови (казки та вірші, скоромовки тощо). Великого значення при цьому набувала система народних знань.

Система народних знань – важлива складова традиційно-побутової культури, раціональні відомості з різних галузей знань, набуті протягом багатомісячної трудової діяльності народу. Потреби розвитку господарства спонукали людину виявляти закономірності у природі, спостерігати небесні світила, пізнавати й тлумачити різноманітні явища навколишнього світу.

Зміст розумової освіти в різні історичні епохи був неоднаковим, зазнаючи поступових змін. На різних історичних етапах традиційні знання різною мірою поєднували раціональні елементи народного досвіду з ірраціональними нашаруваннями попередніх епох.

Визначальний вплив на зміст освіти мають динаміка життя, розвиток виробництва, здобутки у пізнанні навколишнього світу, в галузі матеріальної, духовної культури.

Первісне визначення змісту освіти в народній дидактиці – система трудових знань, умінь і досвіду. Структура загальної освітньої підготовки включала:

- навчання рідної мови, рахунку, краєзнавства;
- вироблення трудових умінь, пов'язаних з діяльністю батьків;
- формування навичок самообслуговування;
- вивчення свого родоводу; дитячого фольклору, усної народної творчості, народних традицій, звичаїв, свят, обрядів;
- освоєння знань про головні події у житті народу тощо.

Охопити в повному обсязі знання, нагромаджені в ході історичного розвитку, одній людині неможливо, але передати всьому поколінню – цілком можливо і потрібно. І в цьому (у

збагаченні скарбниці народних знань) немала заслуга народної дидактики.

Протягом багатьох віків народ нагромадив силу-силенну різноманітних знань, що й дало підставу казати: “Як би ти багато не знав, а більше від народу не знатимеш”.

Народом створені найрізноманітніші галузі знань: *народна філософія; народна педагогіка; народна ботаніка; народна зоотехнія; народна медицина; народна агрономія; народна кулінарія; народна ветеринарія; народна етика; народна естетика; народна математика; народна метрологія; народна астрономія; народний фольклор; народна гігієна; народне мистецтво; народна архітектура; народний календар і народна метеорологія тощо.*

У поле зору народної дидактики потрапляє насамперед засвоєння рідної мови. Учіння дітей починається з вивчення мови. Ставлячи в змісті розумового виховання на перше місце рідну мову, народна дидактика заохочує також і до вивчення іноземних мов: «Скільки ти знаєш мов, стільки разів ти людина».

Зміст освіти в народній дидактиці нерозривно пов'язаний з працею. У сільській місцевості – орієнтуються на сільськогосподарську працю, у місті – на ремісничу. Народна дидактика активно пропагує працю народних майстрів-умільців.

Передбачається й деяка статева диференціація. Дівчата набувають певних трудових навичок від матері, а хлопці - від батька. Кожна дівчина (як майбутня дружина і мати) вчиться створювати хатній затишок, готувати їжу, доглядати й виховувати дитину. Хлопець готується стати вихователем своїх майбутніх дітей, а також господарем. І в усьому цьому аж ніяк не можна обійтися без знань народної кулінарії, домоведення, ветеринарії, агрономії, астрономії, медицини й гігієни, зоології, ботаніки, зоотехнії, метеорології, рукоділля, будівельної справи.

Народна метеорологія – одна з найдавніших галузей народних знань, що обіймає систему прикмет, раціональних спостережень і достовірних передбачень про погодні зміни на близький чи віддалений час. Землеробський характер господарських занять українців зумовлював цілковиту залежність успішного проведення сільськогосподарських робіт, а відтак і добробуту селянина, від

природно-кліматичних умов. Усвідомлення цього вимагало уважно приглядатись до навколишнього середовища, розвивати спостережливість, виявляти причинно-наслідкові зв'язки між зміною певних атмосферних явищ, характером поширення звуку, поведінкою тварин, станом рослин та наступною зміною погоди. Народна педагогіка надавала великого значення засвоєнню дітьми природних прикмет. Це заохочувало до пізнання довкілля, допомагало послідовно оволодівати навичками землеробства, народними знаннями (агрономічними, ботанічними, метеорологічними, астрономічними), розвивало спостережливість. Підтвердженням цього слугують численні прислів'я і приказки:

- Багато снігу – багато хліба.
- Зима без снігу – літо без хліба.
- Березень сухий, а мокрий май – буде каша й коровай.
- Коли квітень з водою, то травень з травою.
- Мокрий квітень, сухий май – буде добрий урожай.
- Сухий березень, теплий квітень, мокрий май – буде хліба

врожай!

- Травень холодний – рік хлібородний.
- Як нема дощу в час, то нема і хліба в нас.
- З великої хмари малий дощ буває.
- До Миколи не сій гречки й не стрижи овечки.
- Яка погода в липні, така буде в січні.
- В першій половині серпня погода стала – буде зима

довготривала.

- Як листопад дерев не обтрусить, довга зима бути мусить.
- Як багато птиць – не буде гусениць.

У народній метеорології широко побутували прикмети, що дозволяли прогнозувати погодні зміни протягом найближчого часу за особливостями сходу і заходу сонця, його кольору, за виглядом нічного неба, яскравістю зірок і місяця тощо. Так повсюдно вважалося:

- Вечором сонце за стіну заходить – буде дощ.
- Чистий захід сонця – на добру годину.
- Сонце при заході яскраво-червоне – на вітер.

- Місяць обгородився – на дощ.
- Стовпи біля місяця – на вітер.
- Місяць-молодик сходить ріжками вниз – на дощ.
- Молодик з'являється у дощову погоду – місяць буде дощовий.

- Червоно-багряні зорі звечора – на негоду.
- Ясне зоряне небо – на погоду.

Великий цикл погодних передбачень становлять прикмети, пов'язані зі станом атмосфери, різними метеорологічними явищами. Так наявність роси, туману вранці вважалося ознакою доброї погоди, а рух хмар проти вітру – обов'язковою прикметою негоди. Зважали також і на форму та колір хмар: важкі сірі хмари – на грозу, а червонуваті при заході сонця – на вітер (Вінниччина, Тернопільщина). Найближчу погодну перспективу підказував і напрямок вітру: західний вітер мав приносити дощ, східний – засуху, а північний – похолодання. Вважалося, що після появи райдуги настає гарна погода.

До достовірних належали також передбачення, пов'язані з певними гідротемпературними змінами в атмосфері, які спричиняли зміну стану предметів та явищ:

- Духота в повітрі – на грозу.
- Зволожується сіль чи хліб – на негоду.
- Дим стелиться, погано горять дрова – на відлигу.

Значна група передбачень ґрунтується на спостереженнях за поведінкою тварин, птахів, риб, комах тощо. Переважали тут свійські тварини:

- Кіт дере лапами, собака качається – на вітер.
- Пітніє шкіра великої рогатої худоби – на дощ.
- Свиня солому в барліг носить – на великий холод, завірюху.

- Кури чубаються – на дощ.

Приглядалися й до мешканців дикої природи:

- Птаство рано і дружно відлітає восени – рання зима буде.
- Високо летять птахи, повертаючись із вирію, – на тривалий холод.

- Багато кує зозуля, крук кричить – на дощ.
- Горобці купаються у поросі – на дощ.
- Кріт удень рие – на зміну погоди.
- Бджоли ховаються у вулик – на дощ.
- Риба вискакує з води – на дощ.
- Коні збиваються до купи – на велику грозу.

Достовірними прикметами вважали також зміни у рослинному світі:

- Якщо шишки високо на смереці, – на довгу холодну зиму, а якщо низько, – навпаки.
- Рано жовтіє листя – рання зима буде.
- Багато лушпиння на цибулі – буде люта зима.
- Багато губ (грибів. – Автор.) з'явилося у лісі – буде дощ.
- Конюшина згортається, сильніше пахнуть квіти – перед дощем.

Існував цілий комплекс прикмет, що відбивали певні закономірності взаємозв'язку погодних явищ у різні пори року. Тут уже помітні християнські нашарування. До численних християнських свят, у дні яких намагалися за станом погоди визначати навіть майбутній урожай, належать свята Благовіщення, Стрітання, Сорока Святих, Покрови, Юрія, Явдохи і багато інших. Це фіксує й усна народна творчість:

- Якщо на Стрітання півень води нап'ється, то до Юрія віл напасється.
- По Петрі – то й по теплі.
- Покрова покриє як не листом, то снігом тощо.

Потреби господарської діяльності й розумового розвитку людини передбачали елементарну фізико-математичну підготовку її. Тому в зміст народної дидактики входила передача здобутих емпіричним шляхом відомостей про властивості тіл і взаємодію між ними, опір матеріалів, механічні дії, про народні способи лічби, математичні дії, своєрідні міри довжини, площ, об'ємів, ємкостей.

Народна математика – сукупність народних математичних знань та навичок, в основі якої лежать потреби практичної діяльності (необхідність виконання різних арифметичних дій при проведенні землемірних робіт, зведенні житла та інших споруд

тощо). Недоступність професійних математичних знань для широких верств українського населення у минулому зумовлювала удосконалення найпростіших традиційних прийомів лічби, вимірювання, способів зображення чисел тощо.

На Україні найдавнішими засобами лічби були пальці рук, різні дрібні предмети. Так при лічбі на пальцях, або, як називали, на колодочках, на одній руці було прийнято налічувати 15 "колодочок" з долоні та 15 – з іншої частини цієї ж руки. З предметів використовували картоплини, квасолинки, палички тощо. Для економії лічби існували числові групи: пара, трійка, п'ятка, десяток, копа тощо. Парами лічили худобу, птицю, хатне добро (чоботи, підошви), трійками – нитки у прядиві (три нитки склали чисницю), п'ятками – снопи, десятками – яйця, гарбузи, кавуни, копами – яйця та снопи.

Українська народна математика мала у своєму арсеналі оригінальні способи зображення чисел. Одиниці позначалися паличками, десятки – хрестиками, сотні – кружечками, тисячі – квадратами. Що ж до дробових чисел, то їх передавали переважно в усній формі з відповідними назвами (половина, чверть, осьмушка, шістнадцятка тощо). Письмово (невеличкими горизонтальними рисками) зображалися лише найбільш уживані дробі.

Для написання числових знаків використовували найрізноманітніші предмети (дощечки, палички). Проте найчастіше для цього послуговувалися одвірками, дверима, стінами, на яких малювали рисочки або карбували зарубки. Досить поширеним засобом для позначення чисел були зарубки на невеличких дощечках, прямокутних брусках чи палицях. Такі своєрідні "документи" використовували лісоруби, ремісники, ними послуговувалися, позичаючи гроші, здаючи податки, засипаючи в амбари на зберігання зерно тощо. Карбування у різних місцевостях України мало різні назви (карбики на Поділлі, цурки на Полтавщині, раваші на Гуцульщині, бірки на Київщині).

Арифметичні дії виконувалися усно. Існували своєрідні народні назви дій – додати, докласти, відкинуть, відлічить. Поширеним був спосіб додавання, коли спочатку додавалися сотні, потім десятки, а в кінці – одиниці. Множили шляхом повторного

послідовного додавання. Ділення виконували, підбираючи частку послідовним повторним відніманням.

Для розвитку математичного мислення народ загадував дітям загадки-задачі про членів родини, метою яких було ще й навчити дітей краще орієнтуватися в родинних стосунках:

- Дві матері, дві доньки та бабуня із внучкою. Скільки душ в сім'ї? (трос).
- Скільки їх було: мати, дочка, брат, сестра, племінниця? (трос – мати, дядько, дочка).

Логічне математичне мислення розвивали й загадки-задачі про горобців, пастухів, поросят, тобто всього того, що було близьким сприйманню дитини:

- Летіли горобці, сіли на стовпці, як сядуть по два – один стовпець зайвий, як сядуть по одному – один горобець зайвий. Скільки горобців і стовпців? (чотири горобці, три стовпці)

На зміну цим загадкам-задачам приходили складніші:

- П'ять, п'ятнадцять, без двох двадцять, семеро, трос, ще й малих двоє. Скільки буде? (50).

Народна педагогіка твердить: чим цікавіше навчання, тим ефективніші його результати, чим цікавіше дитині навчатись, тим легше їй це робити.

Українські селяни знали й деякі основи геометрії. Зокрема, вони мали уявлення про просту й ламану лінії, про властивості рівнобіжних ліній тощо. При будівництві хат та виготовленні бондарських виробів використовували властивості діагоналей прямокутника (щоб побудувати стіни під прямим кутом), обчислювали відношення довжини кола до діаметра (за останній приймали третину довжини кола). Бондарі та теслярі вміли користуватися циркулем. Розписуючи хати, побутові вироби, селяни послуговувалися різними геометричними фігурами. Українцям були відомі оригінальні прийоми визначення відстані до недоступного предмета, виміру площі земельних ділянок різноманітних форм. Знали й основи механіки, які використовували при будівництві хат, вітряків, культових споруд тощо.

Народна метрологія – галузь народних знань, пов'язана із визначенням фізичних параметрів навколишнього світу і предметів,

що знаходяться в ньому. Традиційні метричні одиниці, що побутували на Україні, походять від давньоруських, утворених за антропометричним принципом, тобто за еталон виміру бралися частини людського тіла. Серед найдавніших народних вимірів місткості є такі, наприклад, як ковток, пригорща, жменя. Нерідко такими еталонами слугували господарсько-побутові предмети чи знаряддя праці (коса, весло, відро, бочка тощо).

При вимірюванні довжини речей та відстані застосовували відомі ще з часів Київської Русі міри: п'ядь, лікоть, ступня, сажень, що були пов'язані з природними рухами людини – ходінням, розведенням пальців, розмахом рук. Із XVII-XVIII ст. поширюються такі міри, як аршин та верста (500 сажнів). Аршин поділявся на 16 вершків або чотири чверті і дорівнював приблизно 71,1 см.

Подекуди існували досить оригінальні міри відстані на землі: кидь (Харківщина), палку закинути (Полісся), довержай (Закарпаття), що означали відстань, на яку можна кинути камінець, грудку землі чи палицю. Користувалися ще кроком або ступнею, що дорівнювали одному аршину. На Полтавщині була відома й така одиниця, якприг (близько одного сажня, утворювався при стрибанні з допомогою палиці). Популярною мірою була гона, причому розрізняли добру гону (120 сажнів), середню (80) і малу (60). Для ретельнішого обчислення землі до різних одиниць виміру додавали гаки, величина яких колівалася від чверті до цілої гони.

Українські селяни користувалися досить поширеними народними способами виміру площі земельних ділянок. За основу його бралася площа прямокутника з розмірами 30 на 80 або 40 на 60 сажнів. Вживалися також офіційні одиниці виміру – десятина, морг тощо. Побутували й більш давні народні міри – день, опруг, різа, лан, півланок, одріз, клітка тощо. Деякі з них означали кількість витраченого часу на обробіток певної ділянки або кількість зібраного урожаю на певній площі.

При вимірюванні сипких речовин теж користувалися народними одиницями. Зокрема, зерно міряли міркою (посудиною на пуд або півпуда ваги), лантухами (п'ять пудів). На Поділлі міряли корцем, який містив вісім пудів. Подекуди користувалися і давньослов'янською одиницею – четвериком, що дорівнював 24-26

літрам. Урожай обчислювали копами (60 снопів), хурами та возами. На Закарпатті побутував ферділь – дерев'яна діжка, що вміщала 25 кг зерна. Віком міряли картоплю, кукурудзу, яблука, а вагу м'яса та риби обчислювали офіційною мірою – фунтами (400 г) та оками (чотири фунти).

Існували народні одиниці виміру рідких речовин. Так на Гуцульщині молоко міряли дерев'яним міртуком, галетами (діжками на 6-12 літрів), децями (100 г). Воду та горілку повсюдно міряли квартами (дві пляшки), гарнцями (чотири кварта), відрами.

У ткацькій справі послуговувалися такими одиницями, як чисниця (три нитки), пасмо (10 чисниць), півмітками (20 пасом). Биті коноплі вимірювали жменями, повісмами (10 жмень) тощо.

Отже, система народних метричних одиниць і самобутня метрична термінологія в українців були досить розвинутими.

Народна дидактика свято береже й передає з поколінняя у поколінняя відомості, пов'язані з найвизначнішими подіями в історії народу, дбає, щоб молодь пам'ятала народних героїв, знала імена борців за народну справу, за світлу долю людей.

Молоді батьки змушені були заглиблюватися у світ дитячої психології і народно-педагогічної мудрості.

Непорушною часткою змісту народної дидактики стало залучення дітей до фізичної культури та народного мистецтва – народних музики і співу, танцю, малювання, вишивання, ліплення, аплікації, а також народних свят, обрядів, уведення у світ народних традицій.

Отже, народна дидактика своїм змістом спрямована на те, щоб дати індивідууму повну суму знань, виробити найпотрібніші в житті практичні та інтелектуальні вміння і навички, які охоплювали б основні види діяльності людини - навчальну, виробничо-трудова, сімейно-побутову, суспільно-громадську.

Зміст розумової освіти в народній дидактиці диктується насущними життєвими потребами трудової діяльності людини. При цьому велика увага звертається на тренування розуму, вироблення творчих нахилів і розвиток природних здібностей особистості: “Людей питай, а свій розум май”.

На одне з чільних місць у народній дидактиці вийшла справді демократична ідея про трудову діяльність за нахилами й здібностями – “сродну працю”, яку геніально помітив у педагогічній мудрості трудящих Григорій Сковорода.

Слід виділити ще один надзвичайно важливий аспект змісту народної дидактики – виховний вплив навчання. “Освічений дикун у сто разів страшніший від неосвіченого”, – застерігає народ-педагог і закликає, щоб той, хто вчиться, водночас ще й виховувався. Навчання у народній дидактиці має виховний характер.

Розумовий розвиток дітей визначається батьками – головними природними вихователями, які повинні бути людьми різнобічних знань, поєднувати у своїй особі землероба і ремісника, мисливця і риболова, життєвого філософа і мислителя, захисника сім’ї і її охоронця, господаря і вихователя, знавця грамоти, фольклору, народних прикмет, звичаїв, свят, народних традицій і обрядів.

Незважаючи на певний розвиток наукових знань, українці навіть на початку ХХ ст. використовували у повсякденному житті досвід предків. Водночас протягом століття народні знання зазнавали чимраз відчутнішого впливу науки. Зростав рівень освіченості населення, народні знання поступово очищалися від забобонних уявлень та вірувань.

Однак цей процес мав і свої вади, головна з яких – девальвація значущості раціональних народних знань, нігілістичне ставлення до безцінних скарбів народного досвіду. Традиційні народні знання з математики, метрології, астрономії повністю витіснились сучасними науковими знаннями, що інтенсивно поширюються через систему шкільної та вищої освіти. Із зникненням багатьох народних промислів та ремесел втрачаються й пов’язані з ними професійно-виробничі знання й навички. Проте окремі елементи системи наукових знань і сьогодні широко побутують серед сільського населення. Це стосується насамперед народної медицини та метеорології.

Загалом зміст народної дидактики охоплює елементарні знання, для засвоєння яких практично не вимагається спеціального навчання, а досить звичайного спілкування дорослих з дітьми, ігор, спостережень. Водночас поза увагою не залишались і складніші

знання, що можуть бути засвоєні тільки в процесі навчання. Тому особливо актуальним у зв'язку з цим постає питання принципів, методів, форм навчання.

3. НАРОДНО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ

Навчити іншого може тільки той, хто сам багато знає і вміє:

- Розумний научить, а дурний намучить.
- Не бурчи, та навчи.
- Путню річ і дурень зрозуміє.
- Учи народ, учись і у народу.

Адже у народі здавна побутує справедлива думка, що навчання - не така вже й проста справа:

- Наука не проста штука.
- Не штука – наука, а штука – розум.
- Наука не пиво: в рот не ввіллеш.
- Нема науки без муки.
- Навчання – складне ремесло.
- Навчання – шлях до знання.
- Не навчаючись – не научишся.
- Знання і труд поруч ідуть.
- Корінь науки гіркий, а плід смачний.
- Розум приходиться не тільки з роками, а з шипами.
- Писати – не язиком чесати.

Прагнення зробити навчання більш ефективним спонукає до постійних пошуків раціональних шляхів його організації, відкриття його об'єктивних закономірностей, які знайшли своє відображення у принципах і методах навчання.

Дидактичні принципи – це основні положення, якими керується вихователь (учитель) при організації навчання.

Принципів навчання у народній дидактиці ніхто не вигадав. Вони постали емпіричним шляхом, поступово, на основі узагальнення народної практики навчання.

Так народна філософська течія природовідповідності актуалізувала в народній дидактиці принцип природовідповідності, за яким навчання треба проводити:

- з урахуванням природи дитини, зокрема її особливої сприйнятливості до навчання (у народній дидактиці відзначається, що найсприятливішими для навчання є дитячі та юнацькі роки):

- Гни дерево, поки молоде, вчи дітей, поки малі.
- Коли не вчився Іванком, то Іваном вже тяжко вчитись.
- Чого Івась не навчиться, того Іван не знатиме.

- вікових та індивідуальних особливостей:

- Кожна голова має свій розум.
- Що голова, то розум.
- Скільки голів, стільки й умів.

Водночас у народній дидактиці нагадується, що “вчитися ніколи не пізно”, і вказується на необхідність “вчитися не до старості, а до самої смерті”:

- Вік живи – вік учись.
- Вік живи, вік учись, а дурнем помреш.
- Хто закінчує вчитися, той перестає жити.
- Як одступиш од грамоти на аршин, то вона од тебе на сажень.

Народна дидактика по-своєму обґрунтовує принцип систематичності й послідовності навчання:

- Спочатку аз та буки, а потім підуть і науки.
- Вчитися – все одно, що плисти проти течії: зупинився на хвилину – і тебе віднесло назад.
- Не все одразу, а потроху та помалу, то буде користі чимало.
- З самого початку думай, який буде кінець.

Народна філософія сенсуалізму, згідно з якою пізнання довкілля відбувається переважно через відчуття та почуття людини, а відчуття розглядаються як відображення об’єктивної реальності, висунула на передній план принцип наочності:

- Краще раз побачити, ніж сто раз почути.
- Краще раз побачить, ніж тричі почути.
- Вір своїм очам, а не чужим речам.

Характерно, що народна дидактика до кожного відкритого нею принципу ставиться з однаковою увагою, не допускаючи применшення хоч би одного з них. Покажемо у цьому відношенні

може бути ставлення до наочності, роль якої в навчанні велика, але не всеосяжна:

- Око бачить далеко, а думка ще далі.
- Бачить око далеко, а розум ще даліше.

Чуттєве сприйняття деколи може бути неточним, а то й оманливим: “Чув дзвін, та не знає, де він”.

Уникнути цього можна:

- через забезпечення єдності чуттєвого пізнання з логічним:

- Треба розумом надточити, де руки не візьмуть ;

- через збудження свідомості й активності думки:

- Хто думає, той і розум має.
- Людська думка найбистріша і найсміливіша.
- Самотнім не є той, хто вміє думати.
- Думка нікому зла не наробить.
- Не подумавши, і кілочка не затешеш.

Це означає, що трактований науковою педагогікою як новий, сучасний, принцип свідомості і активності навчання послідовно обстоювався вже народною дидактикою. Допомагають переконатися у цьому поширені серед народу афоризми на зразок:

- Знаєш – кажи, не знаєш – мовчи.
- Говори мало, слухай багато, а думай ще більше.
- Пишайся не знанням вершків, а знанням основ.
- Читати, не роздумуючи, – як їсти, не пережовуючи.

Справжній успіх ґрунтується на свідомому ставленні до навчання, на бажанні вчитися:

- Гарно того вчити, хто хоче все знати.
- Не вивчишся охотою – не навчишся й примусом.
- Не ясла до коней ходять, а коні до ясел.

І навпаки, нехтування навчанням призводить до сумних наслідків:

- Лінивий учень плачучи до школи йде.
- Вбиті в голову знання – полова.
- Вбиті в голову знання не мудрість.

Народна дидактика наскрізь оптимістична, пройнята глибокою вірою в утверджуючу силу навчання. Тому й закликає:

- Розум піднімає до місяця, майстерність – до неба.
- Діло майстра величає.
- Недаром говориться, що діло майстра боїться.
- Що дурень зіпсує – поправить розумний; що майстер зіпсує – ніхто не поправить.

Навчання має бути доступним, відповідати віковій й рівневій розвитку дитини. Принцип доступності навчання у народній дидактиці вимагає, щоб нові знання були посилюючими для дитини, базувалися на її життєвому досвіді, вже набутих знаннях, щоб кожна порція нових знань підносила особистість на вищий рівень розвитку, вела її від простого до складного, від невідомого до відомого.

Доступність не означає спрощеності чи штучного полегшення. Навчання – не забавка і не розвага, а серйозна, напружена праця:

- Доки не намучишся, доти не научишся .
- Доки не впріти, доти не вміти .
- Хто хоче більше знати, тому треба менше спати.

Справжнє навчання – те, яке вимагає додання певних труднощів (сучасний принцип – навчання на високому рівні труднощів), дає людині знання, що їх вона зможе зберегти протягом усього життя:

- Талант добувають працею.
- Талановитими люди стають лише у праці.
- Талант – не птах, що прилітає з неба.

Спрямування народної дидактики в майбутнє, орієнтація на дотримання принципу міцності навчання зафіксовані у таких народних висловах:

- Що в молодості навчишся, то на старість як знайдеш.
- Учись змолоду - пригодиться на старість.
- Учись - на старість буде як знахідка.
- Вчися замолоду – не знатимеш на старість голоду.
- Вчи другого – і сам помудрієш.
- Вчися доброму – погане на ум не прийде.

Цінними є не будь-які знання, а достовірні, правдиві:

- Правда світліша сонця!

- Щастя добре, а правда краще.
- Брехень багато, а правда одна.
- Той дає раду, хто знає правду.

Принцип достовірності знань посів у народній дидактиці одне з провідних місць. Багатовіковий досвід народу переконливо свідчить, що тільки справжні знання дають об'єктивну картину світу. Справжніми є лише наукові знання. Про науку в народній дидактиці сказано немало величальних слів:

- Від науки кмітлива голова не втомиться.
- Чим більше науки, тим довші руки.
- Без науки нічого не прийде в руки.
- Де більше науки, там менше муки.

Людина, озброєна науковими знаннями, непереможна! Народ категорично відкидає будь-яку, навіть найменшу, фальсифікацію чи спотворення істини, тому що:

- Не на брехні світ стоїть!
- Брехнею далеко не заїдеш!
- Бреши, та знай міру.
- Брехнею хліба не їсти.

Народна дидактика постійно прагне до наукових знань. Вона включила науковість навчання у низку своїх найважливіших дидактичних принципів, а справжнім визнає лише те навчання, яке спрямоване на засвоєння наукових знань. Тому у народному розумінні наука – це освіта, навички, знання, те, що повчає, дає життєвий досвід. У народі - посилати, віддавати вчитися куди-небудь, до когось – “віддавати в науку”, тобто навчання – це наука. Провчити кого-небудь теж – “дати науку”. Застереження від прикрих помилок – “для науки”, “у науку”, “на науку”.

Народна дидактика зародилася, виросла і зміцніла у вирі життя народу, тому провідним її орієнтиром стало життя, життєві потреби людини. Принцип зв'язку навчання з життям у народній дидактиці передбачає насамперед

- практичне спрямування змісту навчання:

- Потрібно учитися, завжди пригодиться.
- Хто грамоти вмів, той добре і жне, і сіє.
- Знання без застосування – це хмара без дощу.

- В голову, як у торбу, що знайдеш, те й сховаєш.

- органічну єдність знань, умінь і навичок:

- Знання – дерево, а справа – плоди.
- Учіння без уміння не користь, а біда.
- Науки не носить за плечима.
- Наука – не мука, за плечима не носити.
- Що знаєш, що умієш, то за плечима не носиш.
- Навдогад тільки лапті плетуть.

- наукової теорії з практикою:

- Наука - срібло, практика – золото.

- поєднання навчання з продуктивною працею:

- Хто багато робив, той і багато знає.
- Хто що вміє, то і діє.
- Хто що знає, тим і хліб заробляє.
- Губами говори, а руками роби.

Здобуті людиною знання - не мертвий вантаж, а міцна опора в повсякденній трудовій діяльності. Про того, хто не вміє застосувати знання на практиці, іронізують:

- Учений, а кобили не запряже .

Великого значення народна педагогіка надає емоційності навчання. Навчання повинно розвивати в дітей почуття тонкі і благородні, адже: „Ніщо не дійде до голови, якщо не побуває в серці”.

Народна дидактика визнає тільки те навчання, яке виховує, тобто справжнє навчання водночас і виховує. У зв'язку з цим твердо й послідовно обстоюється принцип виховувального навчання. Навчання й виховання у народній дидактиці так тісно переплелися, що часто розділити їх просто неможливо, вони сприймаються як одне ціле. Віра у виховні можливості навчання така велика, що поняття "навчання науки" нерідко фігурує замість поняття "виховання". Коли в народі кажуть "навчання", то здебільшого мають на увазі виховання:

- Умів дитину народити, умій і навчити.
- Умієш дітей родить – умій же їх і вчить.
- За науку - цілуй батька й матір у руку.

- Та дитина ледача, якої батько не вчив.
- Діти батька не вчать.

Емпіричним шляхом народна дидактика дійшла справедливого висновку, що навчання – основний чинник становлення особистості. Навчання, за народною дидактикою, базується на принципі триєдиної цільності – пізнавальної, виховної й розвивальної, що передбачає у кінцевому підсумку одночасне засвоєння знань, формування трудових умінь, навичок, світогляду, прищеплення морально-етичних способів поведінки, розумовий розвиток особи.

4. НАРОДНІ МЕТОДИ Й ФОРМИ НАВЧАННЯ

Методи навчання – це способи педагогічних дій, за допомогою яких досягається засвоєння знань, умінь і навичок, а також розвиток пізнавальних і творчих здібностей людини.

Приєм є частиною методу.

Народні навчальні методи і прийоми дуже прості, легкі й загальнодоступні в застосуванні, розраховані на масове користування всіма людьми, а не тільки педагогами.

У процесі масової навчально-виховної практики трудящих виявлялося й застосовувалося чимало досить різноманітних методів і прийомів навчання, які умовно можна поділити на 3 групи:

- методи організації навчально-пізнавальної діяльності;
- методи стимулювання навчально-пізнавальної діяльності;
- методи контролю за ефективністю навчальної роботи.

Першу групу можна поділити ще на словесні, наочні, практичні методи навчання.

Слово в народній дидактиці розглядається як важливий засіб набуття знань:

- Красне слово – золотий ключ .
- Більше слухай, а менше говори.
- Говори мало, слухай багато, а думай ще більше.
- Добра голова не скаже пусті слова.
- Або розумне казати, або зовсім мовчати.
- Що маєш казати, то наперед обміркуй.

Арсенал словесних методів надзвичайно багатий: бесіда, розповідь, опис, пояснення, читання, усна народна оповідна

творчість (казка, легенда, перекази, спогади, бувальщини), народна пісенна творчість (думи, балади, пісні, коломийки, частівки, народна драма), народна повчальна творчість (прислів'я й приказки, притчі, заповіді, правила, сентенції, заборони).

Дидактична сила наочних методів у тому, що вони дають змогу показати дітям конкретні явища навколишньої дійсності, допомагають глибше осмислити їх:

- Що з очей, то і з мислі.
- Як з очей, так і з думки.

Використання цих методів відповідає дидактичному принципів наочності, а застосування пов'язано насамперед зі спостереженням. У повсякденному житті дитина вже змалку спостерігає за працею дорослих, змінами в житті рослин, тварин, учинками людей, побутом. Важливе значення у навчанні має показ предметів, малюнків, взірців певних речей (наприклад, вишивки під час вишивання, аплікації чи якоїсь конструкції), способів дії при навчанні рукоділля, фізкультурної вправи, танцю, ознайомлення з творами народного образотворчого чи декоративно-прикладного мистецтва.

Однак наочні методи навчання мають використовуватися у тісному зв'язку зі словом.

Народна дидактика бореться за те, щоб молодь не тільки мала знання, а й володіла відповідними вміннями і навичками, тобто вміла застосовувати здобуті знання на практиці, у трудовій діяльності:

- Не навчишся плавати, поки в вуха води не набереш.
- Більше діла, менше слів.

Особливої актуальності у зв'язку з цим набули практичні методи навчання. Діти на вимогу дорослих виконують практичні завдання за зразком (чи за вказівкою). Зразок орієнтує на те, що слід зробити, а вказівка - як зробити. Найчастіше ці завдання відображають суть трудових обов'язків. Тому й практичні методи навчання у народній дидактиці переважно втілювалися у повсякденній праці.

Велику увагу народна дидактика приділяє методам, які стимулюють навчання.

- Без бажання нема навчання.
- Силуваним конем далеко не заїдеш.

Щоденні спостереження за розвитком дітей постійно переконували в необхідності застосовувати методи, які виховують бажання вчитися або, за сучасною термінологією, методи стимулювання навчальної діяльності. До них належать: привчання дітей до інтелектуальної праці, похвала, подарунок, участь у прогулянці, екскурсії.

Особливу групу складають різноманітні ігри – дидактичні, рухливі, драматизовані, а також епізодичні ігрові прийоми. Перелік народних дитячих рухливих ігор і забав дуже широкий: "У ворони", "У вуха", "Гуси-гуси, додому", "У дарунки", "У довгої лози", "У зайців", "У ножа", "У піжмурки" тощо. До словесних ігор належать народні загадки і скоромовки, запитання, задачі, головоломки, шаради, небилиці, лічилки, колискові пісні та забавлянки (утішки), ігрові пісні й приспівки, заклички та примовки, прозивалки і дражнилки, безкінечні пісеньки та діалоги, звуконаслідування.

Як бачимо, народна дидактика великого значення надає у навчанні дітей ігровим дидактичним методам, які викликають у них інтерес до знань, допитливість. Те, що у звичайній ситуації може виглядати нудним, тяжким і нецікавим, у грі стає легким і захопливим.

У народній дидактиці також червоною ниткою проходить думка, що не можна зводити навчання лише до ігор та забав, потрібно застосовувати окремі елементи гри у навчанні, а не замінювати навчання грою. Навчання - це наполеглива, мозоляста, напружена і копітка праця:

- Навчитися – намучитися.

Шлях розвитку народної педагогіки – складний. Не обійшлося без деяких консервативних і суперечливих поглядів у підході до визначення та застосування методів навчання:

- Наука не лізе без бука.
- Вчитель б'є – розуму додає.

Ці висловлювання хибно підносять фізичні покарання й всілякі залякування дітей до рангу стимулюючих методів навчання. Коріння такого антидидактичного «зілля» - у надрах старої школи,

де панувало садистське ставлення до учнів, де їх за найменшу провину били палицями чи сікли березовим пруттям ("частували березовою кашею", примушували годинами стояти навколішки. З шкільного середовища беруть початок вислови:

- Аз – били мене раз, буки - набравсь я муки.
- То не вчений, якщо він не битий і не товчений.
- За одного битого двох небитих дають або
- За одного вченого двох невчених дають.

Поряд з цим у народній дидактиці висловлюється й діаметрально протилежна точка зору:

- Вчи дитину не страшкою, а ласкою.
- Ліпше переконувати словами, як кулаками.

Це відкидає фізичне покарання дітей як антипедагогічний метод. Наголошується на особливому значенні такого важливого стимулу в навчанні, як переконання словом і ласкаве ставлення до дітей:

- Ласкаве слово, що весняний день.
- Ласкаві слова – весняний дощ.
- М'які слова і камінь крушать.

Отже, домінуюче місце у народній дидактиці все ж посів принцип гуманного підходу до дітей, який передбачає водночас і вимогливість до них, контроль за їхнім навчанням:

- Хороший батько сина спитати не соромиться .

До методів контролю відносять усну й письмову перевірку знань, умінь і навичок, оцінку результатів практичної трудової діяльності, якості виконання завдань тощо.

Важливе значення для успішного засвоєння положень народної дидактики має форма навчання. Форми організації навчання у народній дидактиці визначаються умовами її функціонування й органічно пов'язані із змістом, принципами й методами навчання. Народною дидактикою застосовуються, зокрема, такі найпоширеніші форми навчання: навчання "ланцюжком", самонавчання, челядництво, наставництво, колективне читання вголос, прогулянки, екскурсії, гурткові заняття.

Форми навчання, як і його методи, в народній дидактиці склалися історично і зазнають у своєму розвитку безперервних змін.

Індивідуальні форми навчання

Навчання ланцюжком ґрунтується на принципі "Знаєш і вмієш сам - навчи цього іншого". Це одна з форм індивідуального взаємонавчання. Склалося воно в народній дидактиці дуже давно, ще тоді, коли людство тільки розпочало навчання підростаючого покоління.

Самонавчання – самостійне навчання поза навчальним закладом, переважно без допомоги вчителя. Самонавчання є водночас і засобом виховання, оскільки сприяє виробленню в особистості таких моральних якостей, як цілеспрямованість, наполегливість у досягненні мети, внутрішня організація, працьовитість. Для подання допомоги в самонавчанні різних верств населення були створені народні бібліотеки, читальні, університети, проходилися народні читання.

У народі з давніх-давен сформувалося шанобливе ставлення до кваліфікованих працівників, як і прагнення дати молоді належну професійну підготовку. Та можливостей для здобуття професії у спеціальних навчальних закладах у дітей трудящих не було. Тому вихідці з народу змушені були вдаватися до такої форми професійного навчання, як челядництво. Намір челядництва був наче й непоганий: під керівництвом майстра працювати і вчитися, щоб самому стати майстром. Але, по-перше, не кожний батько міг віддати свою дитину в підмайстри, оскільки плата за таке навчання була високою. По-друге, мрії і надії на таку форму навчання з боку того, хто вчився, часто не справджувались. Приватницька мораль сіяла між майстрами відчуженість і ворожнечу. Боячись конкуренції, майстри неохоче розкривали технологію свого виробництва, нерідко тримали її в глибокій таємниці, а, вмираючи, свій вироблений секрет назавжди забирали із собою в могилу.

Шлях до професіоналізму був крутим і тернистим. Челядник терпів різні незгоди і приниження. Він був у майстра-хазяїна на становищі слуги й працював як наймит-попихач. Надії народної дидактики на челядництво не справдилися. Тому дана форма навчання назавжди відійшла в минуле. Натомість народна дидактика збагатилася такою формою навчання, як наставництво.

Наставництво – абсолютно нова форма навчання, яка нічого спільного не має з колишнім челядництвом, чи наглядацтвом. Вона є атрибутом народної дидактики, де немає експлуатації, де старше покоління дбайливо, по-батьківському готує свою молоду зміну. Наставниками були ті люди, які володіли високою трудовою майстерністю, багатим життєвим досвідом, наділені природним педагогічним хистом. У сучасній народній дидактиці наставником іменують того, хто дає поради, навчає.

Потяг до знань у певній галузі нерідко об'єднує однодумців до колективних форм навчання, серед яких найбільш поширеними були прогулянки, екскурсії, колективне читання вголос, гурткові заняття.

Розглядаючи форми навчання, слід зазначити, що наукова дидактика знаходить своє вираження в наукових працях дослідників, а застосування – у діяльності педагогів-професіоналів, у шкільному навчальному процесі, а народна дидактика живе в пам'яті народу, масовій навчальній практиці, навчально-виховних традиціях.

5. НАРОДНА ДИДАКТИКА ПРО ПИСЬМЕНСТВО, КНИГУ, ШКОЛУ, ВЧИТЕЛЯ

Народна педагогіка виражає віковичну мрію народу про суцільну письменність населення. Вона високо опоетизовує вчення, порівнюючи його зі світлом сонця:

- Вчення - світ, а невчення – тьма.
- Ученому - світ, а невченому – ніч.
- Вчення в щасті прикрашає, а в нещасті утішає.
- Чоловік учений – як хліб печений.
- Наука для людини – як сонце для життя.
- Науки ні вода не затопить, ні вогонь не спалить.
- Наука в ліс не веде, а з лісу виводить.
- Хто науку поважає, буде з щедрим урожаєм.
- Хто пише та малює, той діток своїх годує.

Вченість завжди має перевагу над не вченістю:

- За одного вченого двох невчених дають і то не беруть.
- За одного вченого дають десять невчених.
- За одного грамотного сім неграмотних дають.

Освіченість допомагає людині впевнено прямувати по життєвій дорозі:

- Здобудеш освіту – побачиш більше світу.
- Учений іде, а неук слідом спотикається.
- Знайко біжить, а незнайко лежить.

Вона завжди стає людині в пригоді:

- Грамоти вчиться - завжди пригодиться.
- Грамота – не хвороба, літ не збавить.
- Де грамотні люди, там біди не буде.

Жагуче прагнення народної педагогіки (зокрема дидактики) до письменності не випадкове. Оволодіння грамотою відкриває дорогу до такого світоча знань, як книга - геніального і неперевершеного винаходу людства, їй присвячуються найкращі, найтепліші і найщиріші слова:

- Книга вчить, як на світі жить.
- Слово книжкове як світло денне.
- Книжка – маленьке віконце, а через нього весь світ видно.
- Людина без книги – як риба без води.
- Добра книжка кожному голову на вірну дорогу направить.
- Купиш хорошу книжку – придбаєш розумного друга.
- Книжку читай – розуму набирай.

Книжка яскраво представлена і в українських загадках:

• Дерево – не дерево, а листки має, той буде мудрий, хто на них ся знає.

- Лежить – мовчить, а сто дурнів навчить.

Не лише книжка, а й інші засоби одержання знань, усі атрибути навчання знайшли своє відображення в українському фольклорі, зокрема в загадках:

• Чорний Іванчик, дерев'яна сорочка, де носом поведе – замітку кладе.

- Тоненьке, кругленьке, серце чорненьке.

Хто на його слід погляне, думку його визнає. (Олівець)

• Коли хочеш ти читати, то мене повинен знати, а коли мене не знаєш, то нічого не вгадаєш” (Алфавіт)

- Біле поле, гусак на нім оре.

Чорне насіння, мудрий його сіє. (Гусяча пір'іна)

- Білий кінь по чорному полю. Залиша слід за собою (Дошка і крейда).

- Мудрий мудрець – крицею орець (Залізне перо).

Поруч з книгою, іншими засобами навчання у народній педагогіці стоїть школа, яка озброює освітою й забезпечує розумовий розвиток.

Високо оцінюється значення шкільної освіти:

- Школа – народу опора.
- У життя світла дорога – починається від шкільного порога.
- Здобудеш освіту – побачиш більше світу.

Водночас зазначається, що людину вчить саме життя:

- Найвища школа – життя.

Народна дидактика вчить шанобливого ставлення до школи:

- Поганцем той називається, хто рідної школи цурається.
- Навіть з далекої дороги кланяйся шкільному порогу.
- Честь школи не плямуї ніколи.
- Честь школи - твоя честь.

Школа немислима без учителя. Від дідів, прадідів до синів, онуків передається в народі здорова моральна естафета шанобливого ставлення до вчителя:

- Шануй вчителя, як родителя.

Педагогічну місію в народі називають святою:

- Священна праця вчителя щоденна.

Про вчителя відкликаються, як про батька і матір:

- Учитель, як мати, прагне все краще дітям дати.
- Учитель, як батько і мати, вчить честь шанувати.

Вчителя називають сіячем добірного зерна (це - міцні знання і ясний розум, чисте сумління і благородство, міцний дух і неспокійне серце, світлі помисли і працьовиті руки:

- Учитель, як сіяч добірного насіння, вчить підрастаюче покоління.

- Де вчитель зерна засіває, там дурману місця немає.
- Навчай інших, сам учися.
- Учитель - добра і розуму повелитель.

- Учитель народний, бо труд його благородний.
- Вчителя і дерево пізнають з плодів.

Народна педагогіка славить професію вчителя як таку, що посідає в суспільстві особливе місце і є матір'ю всіх інших професій:

- Один учитель ліпше, як дві книжки.
- Професія вчителя прекрасна, мов на небі сонце ясне.
- Професія вчителя доти буде, доки живуть люди.
- Нема кращої дороги, як іти в педагоги.
- Без учительового слова нема ні лікаря, ні агронома.

Отже, у народній педагогіці учитель є совістю народу, його вірою, любов'ю і надією. Педагогові народ доручає найдорожче – дітей. Тому ставленням до вчителя народ завжди утверджує своє майбутнє.

6. ВИКОРИСТАННЯ НАРОДНОЇ ДИДАКТИКИ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Доцільність використання народної дидактики в сучасній школі зумовлюється багатьма факторами:

- сприяє повній реалізації принципу зв'язку школи з життям народу;
- забезпечує наступність між дошкільним і шкільним навчанням, полегшує перехід від сімейної обстановки до шкільної;
- доцільне застосування народної дидактики на уроках чи в позакласній роботі збагачує, урізноманітнює, а водночас і оптимізує працю вчителя.

Зустріч дитини в школі із знайомими, звичними для неї засобами народної дидактики завжди радісна, цікава і приємна, будить позитивні емоції і почуття, викликає інтерес до школи, робить малодоступне простим, близьким і зрозумілим, активізує творче мислення учнів.

Видатні педагоги наголошували на потребі застосовувати народну дидактику в школі, прагнули включити її до шкільних програм та підручників.

Прикладом взірцевого використання народної дидактики у навчанні учнів можуть бути праці К.Ушинського "Дитячий світ"(1861) і "Рідне слово" (1864-1870). Досить згадати, що в першій

частині чудової книги для класного читання "Рідне слово" великий вітчизняний педагог вмістив понад 75% фольклору від загальної кількості матеріалу, а в другій – половину. К.Ушинський ввів до "Рідного слова" 366 прислів'їв і приказок, 62 загадки, 51 байку і жарт, 32 народні казки, 22 народні пісня, 7 скоромовок, а також безліч творів (у тому числі і своїх), близьких за змістом і формою до народних.

Ідеї К.Ушинського про використання народної дидактики у шкільному навчанні знайшли подальший творчий розвиток у працях видатних педагогів, зокрема В.Сухомлинського. У своїх творах, а також у практичній навчально-виховній роботі В.Сухомлинський часто використовував перлини дидактичної творчості мас. Золоті розсипи народної дидактики слугували йому прекрасним матеріалом для створення унікальних методичних посібників хрестоматійного характеру, як, наприклад, "Скарбниця народного слова", "Книга природи", "Тисяча задач із живого задачника", для організації у Павлівській середній школі Кутка мрії, Острова чудес, Кімнати казки тощо.

Велику увагу приділяв В.Сухомлинський таким надійним виховним засобом народної дидактики, як народна казка, народна пісня, заняття виживанням, дидактичними народними іграми на лоні природи.

Навчальний план і програми сучасної загальноосвітньої школи складаються з цілісної системи навчальних дисциплін, що дає змогу вчителеві використати народну дидактику в ході навчально-виховного процесу в усій її розмаїтості.

Так уроки мовного циклу дають змогу потужно опрацьовувати такий шедевр народної дидактики як фольклор, на уроках математики можна дати дітям знання з народної математики, природознавства, метеорології.

А вивчення образотворчого мистецтва в школі було б неповним і поверховим, збідненим, якби вчителі не ознайомлювали учнів з народним образотворчим та декоративно-прикладним мистецтвом, музики - з народною музикою, музичним фольклором, з народними танцями; фізичної культури - з елементами народної фізичної культури, народними спортивними традиціями, народними

медициною й гігієною; трудового навчання - з народним досвідом трудового навчання і професійної підготовки.

Народна дидактика, особливо фольклор, знайшла помітне відображення в сучасних шкільних підручниках, у посібниках, наборах дидактичного матеріалу з різних навчальних дисциплін, збірниках задач, вправ, завдань тощо.

Діапазон застосування народної дидактики дуже широкий, майже не обмежений: це й уроки, і заняття гуртків, і позаурочна виховна робота. Усе залежить від винахідливості й творчої ініціативи самого вчителя, який завжди може і повинен мудро й доречно включити той чи інший елемент народної дидактики у свою роботу.

ЗМІСТ ОСВІТИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗА КОРДОНОМ

Особливості змісту освіти у Франції.

Для системи освіти Франції характерна строга централізація. Всією системою освіти тут керує Міністерство освіти. Франція розділена на 23 учбових округів, які називаються академіями, на чолі академії стоїть призначений Міністерством ректор, при ректоріві, який одночасно є головою ради місцевого університету, функціонує рада академії та інспектура середніх і вищих навчальних закладів. Безпосереднє керівництво школами покладається на префектури департаментів, при яких утворені департаментські ради освіти і шкільна інспектура. Вся система управління школами побудована на основі строгого ієрархічного підпорядкування всіх її окремих ланок від місцевих органів до міністра освіти.

У Франції встановлений єдиний розпорядок шкільного життя. Розклад уроків в середніх учбових закладах не так строго регламентований по годинах, як у початковій. На всіх ступенях навчання державна школа є безплатною. Учбовий тиждень – п'ятиденний. Неділя – день загального відпочинку, четвер – день для культурного дозвілля, використовується також для релігійного виховання.

Міністерством освіти Франції встановлені єдині учбові плани для кожного типу загальноосвітньої школи і єдині учбові програми з усіх предметів. Винятком з цієї уніфікації є лише підручники: з кожного предмету вчитель може вибрати один з багатьох існуючих підручників, але всі вони написані за державною затвердженою програмою і відрізняються один від одного лише стилем викладу і підбором ілюстративного матеріалу.

Початкова школа. Весь п'ятирічний термін навчання в початковій школі розпадається на курси; однорічний підготовчий курс (для дітей 6-7 років), дворічний елементарний курс (7-9 р.), дворічний середній курс (9-11 р.). Навчальні плани початкових шкіл включають рідну мову, уроки моралі і громадянства, читання, письмо, рахунок і поняття про систему мір, історію і географію Франції, краєзнавство, природознавство, вправи в спостереженні,

малювання, співи, ручну працю, рукоділля (для дівчат), фізичне виховання.

Найважливішим предметом в початковій школі є французька мова. На підготовчому курсі основні зусилля учителя спрямовані на те, щоб навчити дитину читати. На елементарному курсі виступає нове завдання – розширення словникового запасу. Головна ж мета навчання мові в початковій школі – досягти того, щоб учень міг написати грамотний і зрозумілий твір.

Предмету «арифметика» у французькій школі немає, тут вивчають «рахунок». Елементи теорії тут зведені до мінімуму, а все зводиться до того, щоб учень оволодів технікою виконання чотирьох арифметичних дій.

На елементарному і середньому курсах даються деякі початки знань з історії і географії Франції,

В навчальному плані класів елементарного циклу значиться дисципліна – «вправи в спостереженні». Ці заняття часто називають «предметними уроками». Програма цієї дисципліни містить досить великий перелік тем, але вона не зобов'язує учителя неодмінно пройти весь вказаний матеріал. Об'єктами спостереження виступають явища і факти, з якими діти стикаються щодня (мінерали, рослини, тварини, продукти людської діяльності і знаряддя праці). Завдання учнів – дати, за допомогою учителя, морфологічний опис того, що вони бачать, і спробувати встановити найпростіші зв'язки між об'єктами, що спостерігаються. На середньому курсі зміст занять ускладнюється, вводяться теми, пов'язані з елементами фізики, хімії, біології.

Початкова освіта у Франції є переважно інтуїтивною і практичною. Інтуїтивною в тому розумінні, що вона ґрунтується, перш за все, на здоровому глузді, на силі очевидності, на вродженій здібності людського розуму схоплювати з першого погляду і без будь-яких доведень якщо і не всі істини, то, принаймні, найпростіші і найістотніші з них. Навчання в початковій школі є практичним; ніколи не можна ігнорувати те, що учні початкової школи не можуть витратити час на непотрібні дискусії, на наукові теорії, на схоластичні речі.

У початковій школі учнів, що погано вчаться, за згодою

батьків (а це обов'язково!) можуть залишити на другий рік. Оскільки в кожному класі завжди одна і та ж вчителька (одна завжди в першому, друга – завжди в другому і т.д.), то вона залишає дитину на другий рік не колезі, а собі, на свою шию. Так вона буде займатись з дитиною, доки не передасть її в наступний клас підготовленою.

У початковій школі діти повинні отримати міцні знання з основ наук, через це акцент робиться на засвоєння досить вузького кола конкретно емпіричних знань, багатократне повторення матеріалу, заучування напам'ять. Велике значення приділяється практичному застосуванню елементарних знань з арифметики, природознавства, ручної праці

У багатьох початкових школах використовується і розроблений відомим педагогом Роже Кумине (1881-1973) «метод групової роботи». Працюючи за цим методом, учителі об'єднували дітей, починаючи з молодших класів, в групи по 5-6 чоловік. Групи формувались за бажанням дітей. Вони отримували перелік завдань (на тиждень-два), з яких самі вибирали види учбової роботи, В середині групи відбувався розподіл обов'язків для виконання завдання.

За рекомендаціями психологів і педагогів після експериментальної перевірки, в початковій школі (за винятком останнього курсу) були відмінені домашні завдання. Справа в тому, що, на їх думку, домашні завдання лише на перший погляд інтенсифікують навчання. Насправді ж вони звільняють вчителя від інтенсивної роботи в класі. Та й учень початкової школи не витримує додаткових навантажень, пов'язаних з домашніми завданнями. Правда, учні продовжують отримувати завдання для самостійної роботи з французької мови і арифметики, але виконують їх вони в класі, в навчальний час і в присутності вчителя. На цю роботу виділяється щоденно одна година, що входить в розклад занять.

Протягом учбового дня вчитель не має права займатись ніякою роботою, що не має відношення безпосередньо до шкільних занять, а батьки – відлучати дітей на допомогу по дому чи по господарству. В школу не можна приносити літературу, що не має

освітнього характеру, категоричні забороняється збирання підписів під якимись петиціями, розповсюдження лотерейних квитків. Строга дисципліна в класі підтримується цілим комплексом покарань. До них належать; погана оцінка, догана, залишення в школі після занять, тимчасове виключення (на термін до 3 днів) з повідомленням батькам, мерії і академічній інспекції. В окремих випадках учень може бути виключений зі школи і на більший термін; робиться це за рішенням інспектора академії.

Характеристика змісту освіти у Німеччині.

У середині 60-70-х років у ФРН відбулося реформування школи. Результатом реформи змісту освіти стали: посилення наукового характеру учбового матеріалу; орієнтація на розвиток мислення і пізнавальних здібностей учнів у ході модернізації навчальних планів, програм і підручників всіх типів шкіл; розширення мереж факультативних і обов'язкових учбових дисциплін, запровадження інтегрованих курсів, включення сучасної проблематики в учбовий матеріал традиційних предметів. У результаті всіх перетворень значно розширились освітні можливості учнів.

Початкова школа. Діти, що досягли шестирічного віку, вступають до 1 класу початкової школи, яка служить фундаментом німецької системи освіти. Основний акцент в цей період робиться на всебічний розвиток дитячої індивідуальності, пізнавального інтересу і таких здібностей, як фантазія, ініціатива, самостійність і спілкування в колективі. Початкове навчання включає чотири (чи шість) класів загальноосвітньої школи і поділяється на два (чи три) 2-річних ступеня: вступний ступінь, початковий ступінь (і, відповідно, ступінь орієнтації). Кожний з них має своє певне педагогічне завдання і одночасно об'єднані єдиним неперервним процесом навчання.

На початках тривалість занять становить 18-20 годин на тиждень, а уроку – 45 хв. Поступово кількість годин збільшується до 25-30. В 1 і 2 класах всі уроки веде один вчитель, з 3 класу до роботи поступово підключаються вчителі-предметники з тим, щоб полегшити дітям перехід на наступний ступінь навчання.

У Баварії, наприклад, у перші два роки викладаються такі

предмети, як німецька мова (літературу розглядають як продукт мови і не виділяють в окремий предмет), математика, країнознавство; музичне, естетичне виховання і ритміка. У вчителя немає строго визначеного учбового плану, який вказує, що і як слід викладати з кожного з предметів, і він діє на свій розсуд. Для розвитку індивідуальних здібностей кожної дитини поряд з класною роботою існують форми індивідуального, парного і групового навчання. Результати навчання починають оцінювати в балах лише на третьому році навчання. Основним принципом всього навчання і виховання в початковій школі і основою комплексного навчання є принцип батьківщинознавства. З 2 класу комплексне викладання іноді охоплює не всі предмети, а лише рідну мову і батьківщинознавство. В деяких землях в нього включаються також малювання і співи. Поза комплексом вивчається релігія, арифметика, письмо, фізкультура.

У навчальних планах знаходять відображення різні форми організації учбових занять, зокрема: поділ класу на групи, диференційоване навчання, заняття, що сприяють подоланню труднощів у засвоєнні учбового матеріалу.

Зміст навчання в початковій школі сьогодні переживає серйозні зміни в техніці культури читання і письма, в батьківщинознавчому комплексному навчанні, у вивченні математики. Учбові програми розширюються за рахунок нового матеріалу: вивчення правил дорожнього руху, статеве виховання, а іноді й іноземна мова. За основну форму навчання рекомендується розвивати внутрішню диференціацію, яка враховує швидше потребу знань в учнів і менше їх успішність. Великий обсяг змісту навчання, застосування нових і вдосконалення традиційних методів навчання, спрямованих на виховання самостійності учнів, на індивідуалізацію навчання вимагають кращого оснащення шкіл технічними засобами навчання і підвищеної рухливості в організаційних формах.

Завдання додому даються з таким розрахунком, щоб діти не перевтомлювались і не втрачали інтерес до навчання. Так, в школах землі Північний Рейн-Вестфалія учні 1-2 класів затрачають на виконання домашнього завдання не більше 30 хвилин, 3-4 класів — 1 години.

З 5 класу починається другий ступінь навчання і учні розподіляються за здібностями і успішністю в школи різних типів. До другого ступеня навчання першого порядку у всіх федеральних землях належать:

- основна школа (Grundschule) – з 5 чи 7 по 9 чи 10 клас;
- реальна школа (Realschule) – з 5 чи 7 по 10 клас;
- гімназія (Gymnasium) – з 5 чи 7 по 10 клас (молодший і середній ступені навчання);
- інтегрована чи кооперативна загальноосвітня школи – з 5 чи 7 по 10 клас. В Баварії є також баварська промислова школа (з 7 чи 8 по 10 клас).

Учні мають можливість переходити зі школи одного типу до школи іншого типу. Перехід став можливим в результаті вжитих заходів по узгодженню «рамочних» учбових планів для всіх видів шкіл. Соціологічні дослідження показують, що переважна більшість (80%) батьків учнів початкової школи Німеччини прагнуть навчати своїх дітей в школах підвищеного типу, оскільки це дає більші шанси на успіх в житті, продовження освіти і вдале працевлаштування в майбутньому. Все частіше сім'ї стали вдаватись до послуг репетиторів, навіть в тому випадку, коли діти відвідують основну школу (явище до цього невідоме у ФРН), оскільки на її старшому ступені з'явилась можливість для добре встигаючих учнів перейти в учбові заклади більш високого рівня.

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ 2012р.

Загальні положення

Цей Державний стандарт початкової загальної освіти (далі - Державний стандарт), розроблений відповідно до мети початкової школи з урахуванням пізнавальних можливостей і потреб учнів початкових класів, визначає зміст початкової загальної освіти, який ґрунтується на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, полікультурності, світського характеру освіти, системності, інтегративності, єдності навчання і виховання на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави.

Державний стандарт ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів, що зумовлює чітке визначення результативної складової засвоєння змісту початкової загальної освіти.

У цьому Державному стандарті терміни вживаються у такому значенні:

1) громадянська компетентність – здатність людини активно, відповідально та ефективно реалізовувати права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства;

2) ключова компетентність – спеціально структурований комплекс якостей особистості, що дає можливість ефективно брати участь у різних життєвих сферах діяльності і належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів;

3) ключова компетенція – об'єктивна категорія, що фіксує суспільно визначений комплекс певного рівня знань, умінь, навичок, ставлень, які можна застосувати в широкій сфері діяльності людини (вміння вчитися, загальнокультурна, громадянська, здоров'язбережувальна, соціальна компетентність та компетентність з питань інформаційно-комунікаційних технологій);

4) компетентнісний підхід – спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є такі ієрархічно-підпорядковані компетентності учнів, як ключова,

загальнопредметна і предметна;

5) компетентність – набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці;

6) компетенція – суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини;

7) комунікативна компетентність – здатність особистості застосувати у конкретному спілкуванні знання мови, способи взаємодії з навколишніми і віддаленими людьми та подіями, навички роботи у групі, володіння різними соціальними ролями;

8) міжпредметна компетентність – здатність учня застосувати щодо міжпредметного кола проблем знання, уміння, навички, способи діяльності та ставлення, які належать до певного кола навчальних предметів і предметних галузей;

9) міжпредметні естетичні компетентності – здатність орієнтуватися в різних сферах життєдіяльності, що формується під час опанування різних видів мистецтва. Предметними мистецькими компетентностями, у тому числі музичними, образотворчими, хореографічними, театральними, екранними, є здатність до пізнавальної і практичної діяльності у певному виді мистецтва;

10) предметна компетентність – освоєний учнями у процесі навчання досвід специфічної для певного предмета діяльності, пов'язаної з набуттям нового знання, його перетворенням і застосуванням;

11) предметна компетенція – сукупність знань, умінь та характерних рис у межах конкретного предмета, що дає можливість учневі самостійно виконувати певні дії для розв'язання навчальної проблеми (задачі, ситуації). Учень має уявлення, знає, розуміє, застосовує, виявляє ставлення, оцінює;

12) предметна математична компетентність – особистісне утворення, що характеризує здатність учня (учениці) створювати математичні моделі процесів навколишнього світу, застосовувати досвід математичної діяльності під час розв'язування навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих задач;

13) предметна природознавча компетентність – особистісне утворення, що характеризує здатність учня розв'язувати доступні

соціально і особистісно значущі практичні та пізнавальні проблемні задачі, пов'язані з реальними об'єктами природи у сфері відносин "людина - природа";

14) соціальна компетентність – здатність особистості продуктивно співпрацювати з різними партнерами у групі та команді, виконувати різні ролі та функції у колективі.

Державний стандарт складається з:

- Базового навчального плану початкової загальної освіти згідно з (далі – Базовий навчальний план);
- загальної характеристики інваріантної та варіативної складових змісту початкової загальної освіти;
- державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів.

У результативній складовій кожної освітньої галузі Державного стандарту визначено державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів початкової школи, які відповідають змісту і структурі предметних компетентностей.

Протягом навчання у початковій школі учні повинні оволодіти ключовими компетентностями, які передбачають їх особистісно-соціальний та інтелектуальний розвиток, формуються на міжпредметній основі та є інтегрованим результатом предметних і міжпредметних компетенцій.

На основі цього Державного стандарту Міністерство освіти і науки, молоді та спорту розробляє навчальні програми, відповідно до яких здійснюється підготовка варіативних програм і підручників.

Базовий навчальний план

Базовий навчальний план визначає зміст і структуру початкової загальної освіти за допомогою інваріантної і варіативної складових, якими встановлюється погодинне співвідношення між освітніми галузями, гранично допустиме тижневе навантаження учнів та загальнотижнева кількість годин.

Інваріантна складова змісту початкової загальної освіти формується на державному рівні і є обов'язковою для всіх загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування та форми власності. Інваріантна складова змісту початкової загальної освіти визначається за допомогою таких

освітніх галузей, як "Мови і літератури", "Математика", "Природознавство", "Суспільствознавство", "Здоров'я і фізична культура", "Технології" та "Мистецтво". Виключення з інваріантної складової будь-якої з освітніх галузей порушує цілісність загальноосвітньої підготовки на рівні початкової освіти і наступність основної школи.

В інваріантній складовій Базового навчального плану визначено мінімально необхідну кількість навчальних годин на вивчення кожної освітньої галузі.

Варіативна складова Базового навчального плану визначається загальноосвітнім навчальним закладом з урахуванням особливостей регіону, навчальних закладів, індивідуальних освітніх запитів учнів та (або) побажань батьків, або осіб, які їх замінюють. У початкових класах варіативна складова включає години, які виділяються на вивчення навчальних предметів освітніх галузей, курсів за вибором, проведення індивідуальних консультацій та групових занять з учнями.

Вивчення предметів, включених до інваріантної та варіативної складових, дає змогу забезпечити належний рівень загальноосвітньої підготовки і соціально-особистісного розвитку учнів молодшого шкільного віку.

Навчальне навантаження учнів складається з годин інваріантної і варіативної складових і не може перевищувати гранично допустимого рівня тижневого навантаження учнів, встановленого Базовим навчальним планом та санітарно-гігієнічними нормами організації навчально-виховного процесу.

На основі Базового навчального плану, який визначає загальні засади організації навчально-виховного процесу у початковій школі, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту розробляє типові навчальні плани для загальноосвітніх навчальних закладів, у яких зміст освітніх галузей реалізується шляхом вивчення навчальних предметів і курсів інваріантної складової. На основі типових навчальних планів навчальні заклади складають щороку робочі навчальні плани, в яких конкретизується варіативна складова початкової загальної освіти з урахуванням особливостей організації навчального процесу.

Бюджетне фінансування загальноосвітнього навчального закладу здійснюється відповідно до встановленої базовим навчальним планом сумарної кількості годин інваріантної та варіативної складових з урахуванням можливого поділу класу на групи у процесі вивчення окремих предметів.

Освітня галузь "Мови і літератури"

Метою освітньої галузі "Мови і літератури" є розвиток особистості учня, формування його комунікативної компетентності та загальних уявлень про мову як систему і літературу як вид мистецтва. Зазначена освітня галузь складається з мовного і літературного компонентів.

Мова навчання (українська мова, мови національних меншин)

Метою вивчення української мови, мов національних меншин як мов навчання є формування в учнів комунікативної компетентності шляхом засвоєння доступного і необхідного обсягу знань з мови навчання, опанування всіх видів мовленнєвої діяльності та набуття певного соціального досвіду.

Особливість мови навчання полягає в тому, що вона є не тільки навчальним предметом, а і найважливішим засобом навчання, виховання і розвитку особистості у процесі опанування всіх інших предметів початкової загальної освіти.

Для досягнення зазначеної мети передбачається виконання таких завдань:

- формування в учнів мотивації вивчення мови;
- забезпечення гармонійного розвитку усіх видів мовленнєвої діяльності (слухання, говоріння, читання і письма);
- формування комунікативних умінь;
- опанування найважливіших функціональних складових мовної системи з урахуванням особливостей фонетичної і граматичної систем кожної з мов навчання;
- соціально-культурний розвиток особистості;
- формування вміння вчитися.

З урахуванням мети і завдань мовного компонента освітньої галузі виділяються такі змістові лінії: мовленнєва, мовна, соціокультурна і діяльнісна.

Основною змістовою лінією є мовленнєва. При цьому мовна,

соціокультурна і діяльнісна змістові лінії спрямовані на забезпечення мовленнєвої.

Мова вивчення (українська мова, мови національних меншин)

Метою навчання української мови як державної та інших мов як навчальних предметів є формування комунікативної компетентності з урахуванням інтересів і можливостей учнів початкової школи.

Для досягнення зазначеної мети передбачається виконання таких завдань:

- створення позитивної мотивації до засвоєння знань;
- формування умінь і навичок з усіх видів мовленнєвої діяльності;
- засвоєння елементарних знань про найважливіші мовні одиниці, необхідні та достатні для формування мовленнєвих умінь і навичок;
- залучення до національної культури народу, мова якого вивчається;
- сприяння інтелектуальному, моральному, соціокультурному та естетичному розвитку особистості.

Зміст навчання української мови як державної та інших мов як навчальних предметів визначається за такими змістовими лініями, як мовленнєва, мовна, соціокультурна, які є взаємозалежними, взаємопов'язаними та спрямованими на формування ключових і предметних компетентностей.

Іноземна мова

Метою вивчення іноземної мови є формування в учнів комунікативної компетентності з урахуванням комунікативних умінь, сформованих на основі мовних знань і навичок, оволодіння уміннями та навичками спілкуватися в усній і письмовій формі з урахуванням мотивів, цілей та соціальних норм мовленнєвої поведінки у типових сферах і ситуаціях.

Для досягнення зазначеної мети передбачається виконання таких завдань:

- правильна вимова і розрізнення на слух звуків, слів, словосполучень і речень;
- оволодіння найбільш уживаною лексикою у межах

визначеної тематики і сфери спілкування;

- отримання уявлення про основні граматичні категорії мови, яка вивчається; розпізнавання відомого лексичного і граматичного матеріалу під час читання та аудіювання і використання його у процесі усного спілкування;

- розуміння на слух мовлення вчителя, однокласників, основного змісту текстів з використанням наочності;

- участь у діалогічному спілкуванні (вміння вести етикетний діалог і діалог-розпитування під час повсякденного спілкування);

- уміння коротко висловлюватися у межах тематики і сфери спілкування, що визначені для початкової школи, відтворювати напам'ять римовані твори дитячого фольклору;

- оволодіння технікою читання вголос, читання про себе навчальних та нескладних текстів, використання прийомів ознайомлювального та навчального читання;

- правильне написання слів, словосполучень, речень і текстів;

- засвоєння елементарних відомостей про країну, мова якої вивчається.

З урахуванням мети і завдань вивчення іноземної мови виділяються такі змістові лінії: мовленнєва, мовна, соціокультурна і діяльнісна.

Літературне читання

Метою літературного читання є формування читацької компетентності учнів, яка є базовою складовою комунікативної і пізнавальної компетентності, ознайомлення учнів з дитячою літературою як мистецтвом слова, підготовка їх до систематичного вивчення літератури в основній школі.

У процесі навчання відбувається становлення читача, що здатний до самостійної читацької, творчої діяльності, здійснюється його мовленнєвий, літературний, інтелектуальний розвиток, формуються морально-естетичні уявлення і поняття, збагачуються почуття, виховується потреба у систематичному читанні.

Для досягнення зазначеної мети передбачається виконання таких завдань:

- формування в учнів навички читання як виду мовленнєвої діяльності;

- ознайомлення учнів з дитячою літературою в авторській, жанровій, тематичній різноманітності; формування в учнів соціальних, морально-етичних цінностей за допомогою художніх образів літературних творів;

- формування умінь сприймати, розуміти, аналізувати різні види літературних і навчальних текстів з використанням елементарних літературознавчих понять;

- розвиток мовлення учнів, формування умінь створювати власні висловлювання за змістом прочитаного (прослуханого);

- формування в учнів прийомів самостійної роботи з різними типами і видами дитячих книжок; умінь здійснювати пошук, відбір інформації для виконання навчально-пізнавальних завдань;

- розвиток творчої літературної діяльності школярів;

- виховання потреби у систематичному читанні як засобі пізнання світу, самопізнання та загальнокультурного розвитку.

З урахуванням зазначеної мети і завдань мовного компонента освітньої галузі виділяються такі змістові лінії: коло читання, навичка читання, досвід читацької діяльності і літературна діяльність.

Освітня галузь "Математика"

Метою освітньої галузі "Математика" є формування предметної математичної і ключових компетентностей, необхідних для самореалізації учнів у швидкозмінному світі.

Для досягнення зазначеної мети передбачається формування:

- цілісного сприйняття світу, розуміння ролі математики у пізнанні дійсності; готовності до розпізнавання проблем, які розв'язуються із застосуванням математичних методів, здатності розв'язувати сюжетні задачі, логічно міркувати, обґрунтовувати свої дії та виконувати дії за алгоритмом;

- вміння користуватися математичною термінологією, знаковою і графічною інформацією; орієнтуватися на площині та у просторі; застосовувати обчислювальні навички у практичних ситуаціях і розуміти сутність процесу вимірювання величин;

- інтересу до вивчення математики, творчого підходу та емоційно-ціннісного ставлення до виконання математичних завдань; уміння навчатися.

В освітній галузі виділяються такі змістові лінії: числа, дії з числами; величини; математичні вирази, рівності, нерівності; сюжетні задачі; просторові відношення, геометричні фігури; робота з даними.

Освітня галузь "Природознавство"

Метою освітньої галузі "Природознавство" є формування природознавчої компетентності учня шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу, способів навчально-пізнавальної діяльності, розвитку ціннісних орієнтацій у різних сферах життєдіяльності та природоохоронної практики.

Для досягнення зазначеної мети передбачається виконання таких завдань:

- виховання соціально активної особистості, яка усвідомлює свою належність до різних елементів природного середовища, здатна мислити, бережливо ставиться до природи, людей і самого себе;
- формування на доступному рівні цілісної природничо-наукової картини світу, що охоплює систему знань, яка відображає закони і закономірності природи та місце в ній людини;
- розвиток розумових здібностей учнів, їх емоційно-вольової сфери, пізнавальної активності та самостійності, здатності до творчості, самовираження і спілкування;
- забезпечення єдності інтелектуального та емоційного сприйняття природи з практичною природоохоронною діяльністю;
- засвоєння традицій українського народу у відносинах людини з природою;
- оволодіння доступними способами пізнання предметів і явищ природи та суспільства.

Освітня галузь "Суспільствознавство"

Метою освітньої галузі "Суспільствознавство" є особистісний розвиток учня, формування його соціальної і громадянської компетентностей шляхом засвоєння різних видів соціального досвіду, що складається із загальнолюдських, загальнокультурних та національних цінностей, соціальних норм, громадянської активності, прийнятої в суспільстві поведінки, толерантного ставлення до відмінностей культур, традицій і різних думок.

Для досягнення зазначеної мети передбачається виконання таких завдань:

- виховання гуманної, соціально активної особистості, яка усвідомлює свою належність до етносоціального та соціально-культурного середовища, здатна розуміти значення життя як найвищої цінності;
- оволодіння способами діяльності та моделями поведінки, які відповідають загальноприйнятим нормам моралі та права;
- розвиток навичок взаємодії у сім'ї, колективі, суспільстві шляхом активного спілкування із соціальним оточенням, накопичення досвіду комунікативної діяльності, дотримання правил толерантної поведінки, співпереживання і солідарності з іншими людьми у різноманітних життєвих ситуаціях;
- формування основ споживчої культури, вміння самостійно приймати рішення щодо власної поведінки.

Соціальна і громадянська компетентності як ключові мають міждисциплінарний характер, інтегруються за допомогою всіх освітніх галузей і спрямовуються на соціалізацію особистості, набуття громадянських навичок співжиття і співпраці у суспільстві, дотримання соціальних норм.

Освітня галузь "Здоров'я і фізична культура"

Метою освітньої галузі "Здоров'я і фізична культура" є формування здоров'язбережувальної компетентності шляхом набуття учнями навичок збереження, зміцнення, використання здоров'я та дбайливого ставлення до нього, розвитку особистої фізичної культури.

Для досягнення зазначеної мети передбачається виконання таких завдань:

- формування в учнів знань про здоров'я, здоровий спосіб життя, безпечну поведінку, фізичну культуру, фізичні вправи, взаємозв'язок організму людини з природним і соціальним оточенням;
- формування та розвиток навичок базових загальнорозвивальних рухових дій;
- розвиток в учнів активної мотивації дбайливо ставитися до власного здоров'я і займатися фізичною культурою, удосконалювати

фізичну, соціальну, психічну і духовну складові здоров'я;

- виховання в учнів потреби у здоров'ї, що є важливою життєвою цінністю, свідомого прагнення до ведення здорового способу життя; розвиток умінь самостійно приймати рішення щодо власних вчинків;

- набуття учнями власного здоров'язбережувального досвіду з урахуванням стану здоров'я;

- використання у повсякденному житті досвіду здоров'язбережувальної діяльності для власного здоров'я та здоров'я інших людей.

Здоров'язбережувальна компетентність як ключова формується на міжпредметному рівні за допомогою предметних компетенцій з урахуванням специфіки предметів та пізнавальних можливостей учнів початкових класів.

Здоров'язбережувальна компетентність формується шляхом вивчення предметів освітньої галузі "здоров'я і фізична культура" і передбачає оволодіння учнями відповідними компетенціями.

З урахуванням мети і завдань зміст освітньої галузі визначається за такими змістовими лініями: здоров'я і фізична культура.

Освітня галузь "Технології"

Метою освітньої галузі "Технології" є формування і розвиток в учнів технологічної, інформаційно-комунікаційної та основних компетентностей для реалізації їх творчого потенціалу і соціалізації у суспільстві. Технології у початковій школі є однією з ланок неперервної технологічної освіти, що логічно продовжує дошкільну освіту, створює базу для успішного опанування учнями технологій основної школи та здобуття професійної освіти.

Для досягнення зазначеної мети передбачається виконання таких завдань:

- формування уявлення про предметно-перетворювальну діяльність людини, світ професій, шляхи отримання, зберігання інформації та способи її обробки; здатності до формулювання творчих задумів, усвідомленого дотримання безпечних прийомів роботи та користування інструментами і матеріалами;

- розвиток пізнавальної, художньої і технічної обдарованості,

технічного мислення у процесі творчої діяльності, навичок ручних технік обробки матеріалів, уміння користуватися технічною термінологією, художньою та графічною інформацією, вміння працювати з комп'ютером;

- виховання готовності до вирішення побутових питань шляхом застосування алгоритмів виконання технологічних завдань та навичок технологічної діяльності у практичних ситуаціях.

Зміст галузі "Технології" визначається за такими змістовими лініями: ручні техніки обробки матеріалів, технічна творчість, декоративно-ужиткове мистецтво, самообслуговування та ознайомлення з інформаційно-комунікаційними технологіями.

Освітня галузь "Мистецтво"

Метою освітньої галузі "Мистецтво" є формування і розвиток в учнів комплексу ключових, міжпредметних і предметних компетентностей у процесі опанування художніх цінностей та способів художньої діяльності шляхом здобуття власного естетичного досвіду.

Для досягнення зазначеної мети передбачається виконання таких завдань:

- виховання в учнів емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва та дійсності, розвиток художніх інтересів і потреб, естетичних ідеалів, здатності розуміти та інтерпретувати твори мистецтва, оцінювати естетичні явища;

- формування в учнів на доступному рівні системи художніх знань і вмінь, яка відображає цілісність та видову специфіку мистецтва;

- розвиток емоційно-почуттєвої сфери учнів, їх художніх здібностей і мислення, здатності до самовираження та спілкування.

Зміст освітньої галузі "Мистецтво" визначається за такими змістовими лініями: музична, образотворча та мистецько-синтетична (відповідно хореографічного, театрального та екранних видів мистецтва), які реалізуються шляхом вивчення окремих предметів або інтегрованих курсів.

РОБОЧИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ НАВЧАННЯ

Освітні галузі	Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах			
		1	2	3	4
Мови і літератури	Українська мова	7	7	7	7
(мовний і літературний компоненти)	Іноземна мова (англійська)	1	2	2	2
Математика	Математика	4	4	4	4
Природознавство	Природознавство	2	2	2	2
Суспільствознавство	Я у світі	-	-	1	1
Мистецтво	Музичне мистецтво	1	1	1	1
	Образотворче мистецтво	1	1	1	1
Технології	Трудове навчання	1	1	1	1
	Інформатика	-	1	1	1
Здоров'я і фізична культура	Основи здоров'я	1	1	1	1
	Фізична культура	3	3	3	3
Усього		18+3	20+3	21+3	21+3
Додаткові години на вивчення предметів інваріантної складової, курсів за вибором, проведення індивідуальних консультацій та групових занять		2	2	2	2
Індивідуальні та групові заняття		2	2	2	2
Гранично допустиме тижневе навчальне навантаження на учня		20	22	23	23
Сумарна кількість навчальних годин інваріантної і варіативної складових, що фінансується з бюджету		23	25	26	26

**КОФІЦІЄНТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО НАВАНТАЖЕННЯ
НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН НА УЧНЯ ПОЧАТКОВОЇ
ШКОЛИ**

Іноземна мова – 11

Математика – 8

Рідна мова – 5

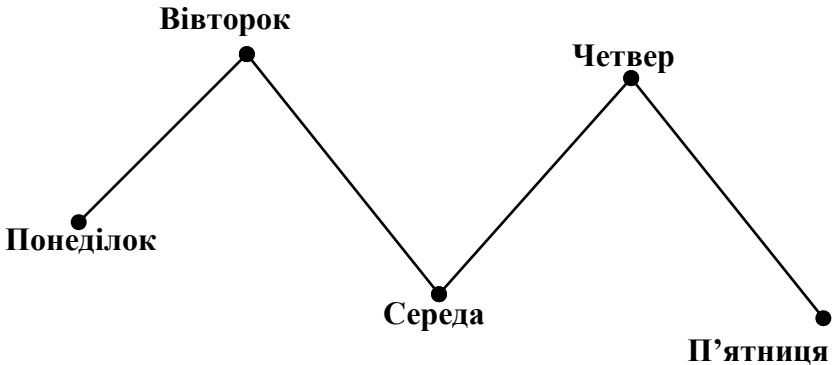
Природознавство – 3

Трудове навчання – 2

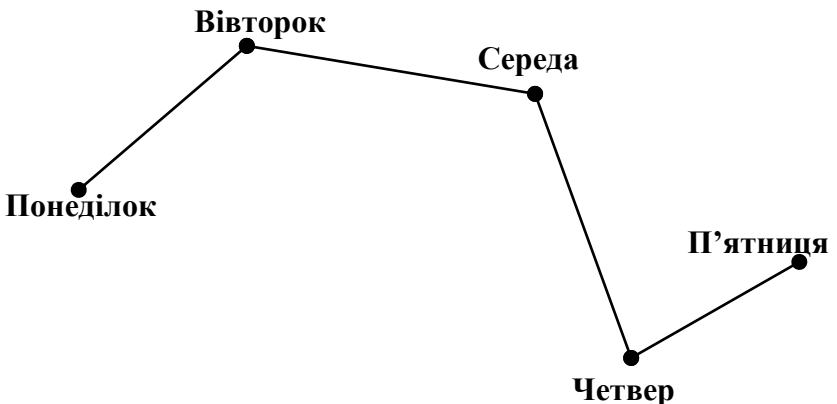
Образотворче мистецтво, фізкультура, музика – 1

**Схема навантаження учнів початкової школи протягом
навчального тижня**

Варіант 1

Варіант 2

РОЗКЛАД УРОКІВ ДЛЯ 1 КЛАСУ

Назва тижня	№	Назва навчального предмета
Понеділок	1. 2. 3. 4. 5.	Математика Іноземна мова Фізична культура Навчання грамоти
Вівторок	1. 2. 3. 4. 5.	Природознавство Навчання грамоти Навчання грамоти Математика Основи здоров'я
Середа	1. 2. 3. 4. 5.	Математика Навч.грамоти Навч.грамоти Іноземна мова Музичне мистецтво
Четвер	1. 2. 3. 4. 5.	Образотворче мистецтво Навчання грамоти Навчання грамоти Фізична культура
П'ятниця	1. 2. 3. 4. 5.	Іноземна мова Математика Природознавство Трудове навчання

РОЗКЛАД НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ ДЛЯ КЛАСУ - КОМПЛЕКТУ

Дні тижня	Класи	
	1-й	3-й
Понеділок	— — Математика Фізична культура Навчання грамоти Трудове навчання	Іноземна мова Природознавство Математика Фізична культура Українська мова (чит.) —
Вівторок	— Математика Навчання грамоти Образотворче мистецтво Основи здоров'я	Іноземна мова Математика Українська мова (грам.) Образотворче мистецтво Основи здоров'я
Середа	— Математика Навчання грамоти Навчання грамоти Трудове навчання	Іноземна мова Математика Українська мова (грам.) Українська мова (чит.) Трудове навчання
Четвер	— — Українська мова Музичне мистецтво Фізична культура Я у світі	Українська мова (чит.) Я у світі Українська мова (грам.) Музичне мистецтво Фізична культура —
П'ятниця	— Математика Навчання грамоти Фізична культура Навчання грамоти	Іноземна мова Математика Українська мова (грам.) Фізична культура — —

СХЕМА АНАЛІЗУ ПІДРУЧНИКА ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ (*дидактичний аспект*)

1. Функції підручника.

1.1. *Інформаційна функція*: основні види знань (про навколишній світ, способи діяльності, систему цінностей), їх співвідношення; види діяльності, спрямовані на застосування знань на практиці; реалізація змістових ліній освітнього стандарту; відповідність навчальній програмі; дидактично обґрунтований відбір навчального матеріалу; науковість і доступність викладу; систематичність і послідовність подання знань.

1.2. *Розвивальна функція*: наявність завдань на розвиток психічних процесів, формування загальнонавчальних умінь і навичок (організаційних, загальнонавчальних, загальнопізнавальних і контрольно-оцінних), розвиток творчих здібностей; можливості підручника щодо оволодіння вмінням працювати з книгою.

1.3. *Виховна функція*: система цінностей (загальнолюдські та національні), відображена у підручнику; дидактично обґрунтований їх відбір (особистісно зорієнтована спрямованість) та співвідношення; способи введення ціннісно орієнтованого матеріалу в підручник (тексти, що інформують про ті чи ті цінності; завдання на оцінювання подій, явищ тощо; завдання на залучення учнів у ситуації вибору цінностей); можливості підручника щодо розумового виховання учнів (у контексті формування культури розумової праці).

1.4. *Мотиваційна функція*: засоби формування в учнів інтелектуальних почуттів, позитивних мотивів навчання, стимулювання пізнавальних потреб та інтересів; змістове забезпечення емоційності навчання (емоційна насиченість змісту навчального матеріалу, добір інформації з точки зору її значущості для молодших школярів, використання цікавих пізнавальних матеріалів); процесуальне забезпечення мотиваційної функції (наявність завдань на аналіз емоційної сфери дійових осіб твору, автора, власних почуттів та переживань; організація засобами підручника навчальної

діяльності учнів: використання індивідуальних і групових форм роботи, ігрових ситуацій, драматизації тощо; персоніфіковане формування запитань; заохочення учнів до висловлення власної думки; наявність засобів заохочення та підтримки успіху в навчанні).

2. Структура підручника.

2.1. *Текст*: основний, додатковий, пояснювальний (їх співвідношення, взаємозв'язок); мова текстів (зрозумілість для учнів, емоційність); їх доступність; особистісна зорієнтованість навчального матеріалу.

2.2. *Апарат організації засвоєння*: наявність різних типів навчальних завдань і вправ; питома вага серед них творчих, розвивальних; їх розташування в підручнику з урахуванням основних етапів процесу навчання; доцільність використання пам'яток, алгоритмів, зразків виконання завдань тощо; диференціювання навчальної інформації засобами підручника.

2.3. *Ілюстративний матеріал*: види ілюстрацій, якість виконання; роль ілюстративного матеріалу в реалізації провідних функцій підручника (розвивальна спрямованість наочних зображень, їх інформативність, естетичне виконання); дидактично обґрунтований зв'язок з текстом; методична доцільність включення у книжку; відповідність ілюстрацій віковим особливостям молодших школярів; наявність завдань, спрямованих на роботу учнів з ілюстративним матеріалом.

2.4. *Апарат орієнтування*: компоненти апарату орієнтування; раціональність рубрикації, її розвивальний характер; використання сигналів-символів, вступного звернення до читача (його доцільність); наступність у формуванні елементів апарату орієнтування (хоча б у межах однієї освітньої галузі).

3. Поліграфічне оформлення підручника.

3.1. *Естетика навчальної книжки*: оформлення та якість обкладинки; кольорове вирішення; доцільність формату; рівень художнього оформлення основних структурних компонентів.

3.2. *Відповідність санітарно-гігієнічним вимогам*: якість паперу; якість поліграфічного набору; шрифтове оформлення; обсяг підручника.

4. Підручник у системі навчально-методичного комплексу.

4.1. Підручник – самостійний елемент навчального процесу: як модель сучасного процесу навчання (доцільність структурування змісту; диференціація засобами книжки навчального процесу на уроці; моделювання стилю спілкування у системах “вчитель – учень”, “учень – учень”, “учень – батьки”); як методичний засіб (доцільність способів подачі навчального матеріалу, самодостатність системи навчальних завдань і вправ, можливості щодо стимулювання творчості вчителя).

4.2. Зв’язок підручника з іншими компонентами навчального комплексу, їх узгодженість: зошит з друкованою основою; книжка для додаткового читання; збірник завдань і вправ тощо.

4.3. Підручник і методична література для вчителя, їх взаємозв’язок: методичний посібник для вчителя (характер методичних вказівок щодо організації роботи з підручником, необхідність використання додаткової літератури у процесі підготовки до уроку); інші компоненти методичного комплексу, їх узгодженість з підручником.

Висловлені положення допоможуть учителям і методистам здійснювати дидактично обґрунтований аналіз нових підручників з метою вибору й оцінки найбільш придатних; повніше використовувати методичні можливості того чи іншого виду навчальної літератури; цілеспрямовано доповнювати матеріал новими відомостями та завданнями з метою посилення навчальної, розвивальної і виховної спрямованості книжки.

РЕЦЕНЗІЯ НА ПІДРУЧНИК

«Математика»: підручник для 4 класу загальноосвітніх навчальних закладів

(автори Богданович М.В., Лищенко Г.П.)

Оригінал-макет підручника «Математика» для 4 класу загальноосвітніх навчальних закладів (автори Богданович М.В., Лищенко Г.П.) складено у відповідності до змісту оновленої програми з математики для 4 класу.

Матеріал підручника повно і вичерпно забезпечує можливість формування в учнів четвертого класу ключових математичних компетенцій. З цією метою авторами підібрано методично доцільну систему завдань, яка передбачає поступове, ґрунтовне, систематичне (від уроку до уроку) формування в молодших школярів обчислювальних, інформаційно-графічних, просторово-орієнтаційних, геометричних, алгебраїчних та логічних компетенцій.

Авторами підручника задекларований своєрідний підхід до викладу навчального матеріалу: школярі (після узагальнення і систематизації знань за 3-й клас) починають працювати з концентром «Багатоцифрові числа» практично на початку книги (с.25) і далі виконують завдання (обчислюють приклади, розв'язують рівняння, задачі, перетворюють одиниці величин) в межах числового відрізка від 0 до 1000000. Така логіка викладу навчального матеріалу не викликає сумніву і є, на нашу думку, методично виправданою, оскільки дозволяє учителеві продуктивно використовувати навчальний час з метою формування та відшліфовування школярівмицних обчислювальних навичок, розвитку здатності розв'язувати сюжетні задачі різних типів, уміння діяти за алгоритмом, логічно міркувати, обґрунтовувати свої дії тощо.

Чітка структура викладу навчального матеріалу прослідковується і в межах кожного уроку: завдання для усного виконання на повторення або актуалізацію опорних знань учнів; завдання на обчислення значень виразів або робота з іменованими числами чи рівняннями та нерівностями; кілька

задач різних видів; завдання підвищеної складності; завдання, які передбачають роботу з геометричним матеріалом в межах програми 4 класу (останні завдання – періодично зустрічаються). Привертає увагу щільність запропонованого навчального матеріалу: на кожен урок (разом з домашнім завданням) відводиться від 8 до 12 номерів, та наповнюваність номерів завданнями (деякі з них містять по декілька завдань), що дає можливість учителю спроектувати роботу на уроці відповідно до індивідуальних здібностей школярів та забезпечити диференційований підхід до навчання. Цій меті слугують і додаткові вправи, які автори підручника подають після кожного розділу та в межах уроку (таке завдання позначають сніжинкою).

Як позитив, необхідно відзначити те, що в аналізованому оригінал-макеті підручника вся запропонована інформація відповідає положенням сучасної науки. Зокрема, використовується сучасна загальноприйнята термінологія («класи, розряди багатоцифрових чисел» - с. 43, «чисельник і знаменник дробу» – с.125), науково виважено подається визначення понять (наприклад, «кут, види кутів»- с.29, «віднімання» - с.62), формулювання правил (наприклад, правила знаходження швидкості, відстані і часу – с.79-82; правило додавання і віднімання багатоцифрових чисел – с.64), математичних законів (наприклад, переставний і сполучний закони множення – с. 87), властивостей арифметичних дій (наприклад, ділення числа на добуток, ділення суми на число – с. 104); ґрунтовно, методично грамотно описані алгоритми виконання арифметичних дій з багатоцифровими числами (наприклад, множення багатоцифрового числа на одноцифрове - №542, ділення на одноцифрове число - № 647, множення на двоцифрове число - № 921 та ін.). Крім того, правила, математичні закони, таблиці перетворення одиниць величин виділяються у тексті – друкуються на кольоровому тлі жирним шрифтом.

Рівень науковості викладеного матеріалу доступний для сприймання учнями цієї вікової категорії, оскільки базується на

попередньому досвіді школярів. Пояснення нового матеріалу описано чітко та вичерпно, приклади виконання завдань ілюструють покроковий алгоритм розумових дій - це дасть змогу учням успішно самостійно користуватися даним підручником. Цьому також сприяє апарат орієнтування (сигнали-символи, таблиця змісту) та поурочна подача навчального матеріалу.

Автори оригінал-макета підручника роблять акцент на розв'язуванні різних типів задач, і це, безумовно, заслуговує схвалення, оскільки саме процес розв'язування задач активно розвиває мисленнєві операції учнів, вчить думати, знаходити причинно-наслідкові зв'язки між даними і шуканою величиною, лаконічно виражати свої думки, розвиває гнучкість мислення, готує молодших школярів до вивчення предметів природничо-математичного циклу в середній школі. Цьому служать схеми пошуку розв'язування задач, які демонструють хід міркування двох видів - від числових даних до запитання і від запитання до числових даних.

Слід зауважити, що в даному підручнику зміст сюжетних задач пов'язаний з реальним сьогоденням (№165, 758 –задача про супермаркет), соціальним досвідом молодших школярів (№ 84 – про купівлю книг), їхньою сферою спілкування (№193), відпочинку (№ 65 – задача про художню виставку, № 199 – збір грибів, № 215 – про читання книги та ін.), з трудовою діяльністю дорослих (№ 69, 87, 88, 266, 303, 548 та ін.), спортом та активним відпочинком (№ 254; 642, 789 – про туристів; 740, 1084 – про велосипедистів; 833 – про лижників тощо), а також носить практично зорієнтований характер, тобто вчить учнів використовувати здобуті знання у життєвих ситуаціях для вирішення різноманітних практичних проблем (№ 511, 767 – про відстань, яку долає учень від дому до школи, та час, який він при цьому витрачає; № 828 – про ціну на футбольний м'яч та недільну знижку на нього; № 900 - про обклеювання кімнат шпалерами та витрати матеріалів та ін.). Крім того, практично зорієнтовані сюжети задач формують у молодших школярів

цілісне уявлення про світ та розуміння ролі математики в житті сучасної людини, в пізнанні дійсності.

Підручник містить також задачі міжпредметного змісту на роботу з даними, які формують у школярів здатність використовувати набуті знання у процесі вирішення навчальних ситуацій (наприклад, № 321 – робота з картою України та масштабом; № 482 – вводяться поняття «стовпчаста діаграма» та «лінійна діаграма», № 483 – завдання на побудову діаграм, № 890 – діаграма житніх колосків; № 665 – завдання з таблицею; № 23 – завдання зі схемами, № 1032 – про електронні файли, папки та об'єм інформації, виражений у Мб та ін.).

Особливої уваги заслуговують завдання підвищеної складності, серед яких можна виділити: задачі на знаходження невідомих за сумою і різницею - №№ 136, 214; за сумою і кратним відношенням - № 39; за різницею і кратним відношенням - № 67; задачі на рух за течією і проти течії - № 513; на переливання рідин - № 528; задача на заміну даних - № 667; завдання з логічним навантаженням - №59, № 460; задача з монетами - № 394; завдання на розв'язання подвійних нерівностей зі знаком « \leq » - № 974; завдання практичного характеру на складання квадрата з прямокутників - № 1010, на відрізання смужки певного розміру - № 1053 та ін. Ці завдання сприяють розвитку математичного мислення, розширюють коло знань учнів та озброюють їх новими способами вирішення проблемних ситуацій, а також задовольняють пізнавальні інтереси здібних до математики школярів.

Відповідно до програми навчання з математики для 4 класу та змістової лінії «Сюжетні задачі» у підручнику представлено в достатній кількості задачі на подвійне зведення до одиниці (№№ 89, 172, 360, 658, 664, 670, 677, 695, 702, 713, 1074 та ін.); на знаходження четвертого пропорційного способом відношень (№№ 302, 319, 332, Ю 335, 340), при чому дається міркування, як розв'язувати такі задачі; на спільну роботу (№№ 452, 563, 573, 580, 596, 746, 1047, 1062 та ін.); на пропорційне ділення (№№ 833, 834, 843, 844, 847, 850, 871, 880, 887, 900, 1032 та ін.); на знаходження невідомих за двома

різницями (№№ 915, 924 (3), 931, 935, 940, 945, 948, 954, 958, 967, 1011, 1107 та ін.), а також задачі на рівномірний прямолінійний рух двох тіл назустріч та у різних напрямках та задачі на визначення тривалості події, дати її початку і закінчення. Крім того, у підручнику без зноски на додаткові завдання подається позапрограмовий задачний матеріал – це задачі на знаходження середнього арифметичного (№№ 982, 991, 1014, 1016, 1018, 1025, 1027, 1034, 1040, 1043, 1094, 1109), які вивчаються за нині діючою програмою, втім відсутні в оновленій програмі з математики для 4 класу.

Розвиток інтересу до математики, окрім завдань підвищеної складності, на думку авторів, має підтримуватися завданнями проблемно-пошукового характеру (с.24 № 3 – знайти закономірності і продовжити числові ряди; с.24 – вправи на відновлення цифр у числі та ін.), на виведення правил (№ 287, 288); завданнями на доведення (№ 33), на розвиток творчих здібностей (с.121 № 8 – розгадування ребусів, № 426 – склади і розв’яжи задачу); задачами, сюжет яких пов’язаний з казковими героями (Русалонькою - № 46, Бабою-Ягою, Кікіморою та Водяним - № 28, Попелюшкою - № 204, Білосніжкою і гномами - № 273, Буратіно і Мальвіною - № - 299, Карлсоном - № 596, Котом в чоботях - № 1062 та ін.); задачами з цікавою пізнавальною інформацією (№ 135 – про вік дерев, № 491 – про швидкість літака та космічного корабля, № 495 – про штучний супутник Землі, №870- про снігових барсів і левів, с.86 №4 – про висоту айсбергівтощо).

Зміст завдань оригінал-макету підручника сприяє здійсненню не лише розумового виховання, але й таких напрямків виховання: екологічного (№ 359, 799, 874, 846), трудового (№ 396, 408, 815), економічного (№828), здійснення природоохоронної роботи (№ 670, 684, 775). У підручнику є завдання про рідний край, Україну, видатних українців (№ 321 – визначення протяжності території України з Заходу на Схід і з Півночі на Південь за допомогою карти України і масштабу; № 353 – визначення кількості століть існування Києва; № 362 – про День незалежності України; № 364 – про Золоті ворота в Києві;

№ 725 – про державні символи - герб і прапор; С.86 №1 – про бібліотеку при Софіївському соборі). Крім того, інформація про рідний край проілюстрована яскравими фотографіями (№ 144, № 615 – фото краєвидів Львова, Житомира, Харкова, Києва; № 353 – фотопортрети Б.Хмельницького, Т.Г.Шевченка, Л. Українки; № 465 – фото гетьмана П.Сагайдачного; № 417 – фото найбільших річок України - Південного Бугу, Дністра, Дніпра; № 364 – фото Золотих воріт у м.Києві; № 74 – станція «Дніпро» Київського метрополітену та ін.), що підсилюють емоційно-ціннісне ставлення школярів до історії та культури свого народу, формують почуття патріотизму, національної самосвідомості, ідентифікації себе з українською нацією та українським народом.

Форма подачі навчального матеріалу, що представлена в оригінал-макеті, продовжує формувати в школярів низку значущих для загального розвитку особистості учня умінь, серед яких – уміння усвідомлювати, аналізувати, оцінювати, коригувати результати своєї діяльності. У підручнику це зrealізовано через завдання, сформульовані таким чином: розглянь і поясни (№368,369), перевір, чи правильно учень виконав завдання, поясни, як треба... (№ 390, 415, 840), розглянь записи і поясни обчислення (№683), розглянь задачу і поясни розв’язання (№811) та ін. Дані завданнясприяють залученню школярів до активної роботи з навчальним матеріалом і спонукають до власних суджень, висновків, міркувань тощо.

Мова аналізованого підручника - зрозуміла для учнів та відповідає нормам літературної мови. Підручник не переобтяжений ілюстративним матеріалом. Ілюстрації і фото виконані коректно і реалізують повною мірою свої дидактичні функції.

В цілому позитивно оцінюючи даний оригінал-макет, висловлюємо такі зауваження і побажання:

- В апараті орієнтування (на с.2) необхідно додати сигнали-символи, які зустрічаються в тексті оригінал-макету підручника і позначають завдання підвищеної трудності - * та домашні завдання - °.

- Апарат орієнтування оригінал-макету підручника значно виграв би за умови розширення опису змісту підручника (с. 177) через включення назв підрозділів, які виділяються в тексті як підрозділи навчальної теми. Наприклад, в розділі «Нумерація багатоцифрових чисел» не винесені до змісту підручника такі підрозділи: «П'ятицифрові числа», «Шестицифрові числа». Логічно запрошується підрозділ «Чотирицифрові числа», який можна було б виділити і в тексті. На нашу думку, доцільно було б також у зміст внести, як окремий розділ, «Додавання і віднімання багатоцифрових чисел» (с.60), як окремі підрозділи – «Додавання і віднімання іменованих чисел» (с.70), «Швидкість. Час. Відстань» (с.79), «Площа фігури» (с.94), «Множення на розрядні числа» (с.132), «Математична скринька» (с.172), оскільки це сприяло б кращому орієнтуванню учнів та учителів у розміщенні навчального матеріалу в межах даного підручника.
- Вивчити можливості включення в текст підручника більшої кількості завдань на розкриття залежності результатів арифметичних дій від зміни одного з компонентів цих дій та завдань на перевірку правильності виконання ділення з остачею.
- На нашу думку, необхідно продумати також виділення кольором або сигналом-символом нової навчальної інформації, яка періодично подається.
- Звернути увагу на вживання словосполучень «одиниці довжини», «одиниці маси», «одиниці величин», а не «одиниці вимірювання довжини», «одиниці вимірювання маси», «одиниці вимірювання величин».
- У назві розділу «Множення та ділення на двоцифрове число» необхідно додати «Множення на трицифрове число», оскільки такий навчальний матеріал розглядається на сторінках підручника.
- У тексті виявлені помилки технічного характеру (с.161, №1029 – у записі усного ділення недописаний знак « \Rightarrow ») та

помилка правопису (№ 751 – у слові «півтонни» пропущена одна літера «н»).

Втім висловлені зауваження не зменшують практичної та методичної цінності даного підручника.

Висновок:

«Підручник може використовуватися у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів».

Кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри дошкільної та початкової освіти
Вінницького державного педагогічного
університету ім.М.Коцюбинського
Т.М.Кривошея

ОРІЄНТОВНИЙ ШАБЛОН ДЛЯ ПЛАНУ – КОНСПЕКТУ УРОКУ

Урок № _____ Клас _____ Дата _____

Вчитель _____

Тема уроку: _____

Освітньо-виховні завдання теми: створити комфортні умови для навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність, самостійність.

Навчальна мета:

1. Дати учням поняття про _____

2. Сформувати навички _____

3. Удосконалювати вміння учнів _____

4. Перевірити рівень знань, умінь і навичок _____

5. Закріпити знання учнів про _____

Розвивальна мета:

Розвивати логічне мислення учнів через проведення таких операцій як аналіз, порівняння, систематизація.

1. Розвивати мовну і слухову пам'ять.

2. Підвищувати стилістичну культуру мовлення.

3. Розвивати зв'язне усне й писемне мовлення, творчу уяву.

4. Розвивати вміння і навички правильного користування _____

5. Розвивати творчі здібності учнів _____

Виховна мета:

1. Виховувати в учнів національну свідомість, самосвідомість та ментальність, провідні риси громадянина своєї держави, любов до рідної країни, до української мови, до свого народу.
 2. Виховувати в учнів любов до рідної природи, повагу до оточуючого середовища.
 3. Виховувати в учнів самостійність, мислення, кмітливність.
 4. Виховувати в учнів справедливість, доброзичливість, гуманність, повагу до людей.
 5. Виховувати в учнів старанність, наполегливість, бажання творчо працювати.
-
-
-
-

Міжпредметні зв'язки: _____

Тип уроку:

- Урок засвоєння нових знань.
- Урок формування вмінь і навичок.
- Урок застосування отриманих умінь і навичок на практиці.
- Урок узагальнення та систематизації знань.
- Урок контролю і корекції знань, умінь і навичок; оцінювання навчальних досягнень.
- Урок повторення.
- Комбінований урок.
- Нетрадиційний урок.
- Інтерактивний урок.

Обладнання: підручники, таблиці, схеми, посібники, словники, довідники, текстові завдання, учнівські повідомлення, диференційовані завдання, роздатковий матеріал, ілюстративний матеріал, завдання на картках, контрольні запитання

Хід уроку

Організаційний момент. _____

Перевірка домашнього завдання. _____

Формування мети й завдання урок. _____

Мотивація навчальної діяльності. _____

ЗРАЗОК ПЛАНУ – КОНСПЕКТУ УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Тема. Узагальнення і систематизація знань з теми «Дієслово»

Мета: закріпити знання учнів про дієслово, вчити правильно писати дієслова, розрізняти різні форми дієслів; розвивати орфографічну зіркість, пам'ять, увагу; виховувати посидючість, цілеспрямованість.

Клас. 4

Обладнання: ребуси, звукозапис, магнітофон.

Хід уроку

I. Організація учнів до роботи.

Сьогодні у нас незвичайний урок,
Сьогодні ми зробимо ще один крок
В країну відому, країну чудову,
Що нас так чекає й збагачує мову.

II. Актуалізація опорних знань. Мотивація навчальної діяльності.

1. Словникова робота.

- Почнемо з невеличкої розминки.
- На дошці записані слова з помилками. Запишіть всі слова в зошит без помилок.

Вигинаєця, виривається, пасутся, вітаєся, послухайшся, розчісуйшся, копитця.

- В яких словах знайшли помилки? Доведіть.
- Як записали останнє слово? Чому?
- Чи можна назвати його зайвим? Чому?

III. Оголошення теми й мети уроку.

- Сьогодні на уроці маємо згадати все, що знаємо про дієслово і використати ці знання при виконанні завдань.

IV. Вивчення нового матеріалу.

1. Бесіда – гра «Доповни речення» (фронтально)

- Дієслово називає...
- Дієслово відповідає...
- Дієслово змінюється...
- Визначити особу дієслова можна...
- Всі дієслова діляться на дві...
- Щоб знайти дієвідміну, треба...

- Дієвідміну треба знати, щоб...

2. Визначення дієвідмін дієслів.

- Перевіримо, як добре ви знаєте дієслова. До поданих іменників доберіть і запишіть дієслова у стовпчик.

Що роблять?

- з сукнею, сорочкою, фартухом, шарфом – одягають -одягаєш

- з казкою, оповіданням, віршем – читають - читаєш

- з родиною, мамою, братиком – люблять - любиш

- з пасажиром, вантажем – перевозять - перевозиш

- Визначте і в дужках запишіть дієвідміну.

- Як ви це зробили?

- Навіщо треба знати дієвідміну?

- Поставте ці дієслова у 2 особу однини, запишіть, позначте закінчення. Який займенник нам у цьому допоможе?

- Прочитайте утворені слова, назвіть закінчення, доведіть, що вони правильні.

3. Робота за ребусами.

- А тепер «гімнастика для розуму» – ребуси.

А) Відгадайте ребуси, запишіть відгадки у стовпчик.

Ліжко – лежати

Фарби – фарбувати

Усмішка – усміхатись

Б) Доберіть до вгаданих слів спільнокореневі дієслова у неозначеній формі. А для цього згадайте, що таке неозначена форма дієслова?

В) Змініть їх за часами, запишіть, вкажіть час.

1 ряд-перше слово «лежати»; 2 ряд – друге - «фарбувати»; 3 ряд – третє «усміхатись».

Г) - Чому у всіх різне закінчення? (бо обрали різні особи).

- Змініть усно за особами слово «лежу».

- Змініть за особами та числами слово «фарбую» і запишіть у зошит.

Перевірка.

- Поясніть написання закінчень.

Г) До слова усміхатись доберіть синоніми і запишіть їх у наступний рядок. Що таке синоніми? (*Усміхатись – веселитись, радіти*).

4. Фізкультхвилинка.

5. Робота за підручником.

А) Вправа 153 с. 80 по Вашуленко.

- Прочитайте завдання. Що треба зробити?(Виписати дієслова)

- Прослухайте вірш, визначте його головну думку.(Любов до Батьківщини)

Прочитайте завдання №2.

- Тож випишіть дієслова, позначте закінчення, визначте дієвідміну.

Є (I), Шумлять (II), вміють(I), сяє(I), пахнуть(I), говорити(II).

Б) Робота в парах.

- За планом вправи 153 завдання №3 розберіть 1 дієслово.

1ряд – шумлять; 2 ряд – вміють; 3 ряд – пахнуть.

Перевірка фронтально + запис на дошці.

6. Творча робота. (З звукозаписом)

А) - Прослухайте запис звуків дощу. Запишіть на карточці дієсловами дії, які вам навіє цей звукозапис.(*Ляпотить, стукотить, іде, співає, звучить, грає...*)

Б) - У трьох перших дієсловах визначте дієвідміну.

7. Самостійна робота з тестом.

Тест (I варіант)

1. Дієслово позначає:

А) ознаку предмета;

Б) дію предмета;

В) назву предмета.

2. Дієслово відповідає на питання:

А) який? які?

Б) що? хто?

В) що робить? що зробить?

3. Часові форми дієслова.

А) сьогоднішній час, вчорашній, майбутній;

Б) теперішній, вчорашній, майбутній час;

В) минулий, теперішній, майбутній час.

4. Зміни дієслово стояти в теперішньому часі за особами.

1ос. одн. _____ мн. _____

2ос. одн. _____ мн. _____

3ос. одн. _____ мн. _____

5. Вкажи групу, де записані дієслова I дієвідміни:

А) читають, стоять, знають;

- Б) сплять, пишуть, лають;
- В) бігають, малюють, мрієш.

6. Встав пропущені літери, вкажи дієвідміну.

Заго..ш (...), збуду..ш (...), знаход..те (...), прос..те (...),
перепиш..ш (...), відгада...ш (...).

Тест (II варіант)

1. Дієслово позначає:

- А) ознаку предмета;
- Б) дію предмета;
- В) назву предмета.

2. Дієслово відповідає на питання

- А) який? які?
- Б) що? хто?
- В) що робить? що зробить?

3. Часові форми дієслова

- А) сьогоднішній час, вчорашній, майбутній;
- Б) теперішній, вчорашній, майбутній час;
- В) минулий, теперішній, майбутній час.

4. Зміни дієслово літати в теперішньому часі за особами.

1ос. одн. _____ мн. _____

2ос. одн. _____ мн. _____

3ос. одн. _____ мн. _____

5. Вкажи групу, де записані дієслова II дієвідміни:

- А) читають, лають, знають;
- Б) сплять, стелять, стоїш;
- В) бігають, малюють, мрієш.

6. Встав пропущені літери, вкажи дієвідміну.

Заго..ш (...), буду..ш (...), знаход..те (...), прос..те (...), напиш..ш (...), згада...ш (...).

V. Підсумок уроку.

- Про яку частину мови говорили?
- Як визначити дієвідміну?
- Яке завдання сьогодні вам сподобалось?
- Що було важким або легким?

VI. Домашнє завдання.

Виписати з художньої літератури 3 речення, підкреслити дієслова.

Одне дієслово розібрати за планом впр.153 завдання № 3.

ЗРАЗОК ПЛАНУ – КОНСПЕКТУ НЕТРАДИЦІЙНОГО УРОКУ (Урок КВК)

Тема. Тварини в природі. Як розрізняють тварин. Тварини – частина живої природи.

Мета: формувати поняття «тварини – живі організми»; розвивати вміння спостерігати за тваринами, увагу, кмітливість; виховувати дбайливе ставлення до тварин, любов до природи рідного краю.

Клас. 4

Обладнання: демонстраційний матеріал «Свійські тварини», «Дикі тварини», таблиці «Птахи України», «Тварини України».

Хід уроку:

I. Організаційний та емоційний настрій учнів на урок.

Урок природознавства

Розпочинаємо з вами.

І займемся сьогодні

Серйозними ділами.

Розкриємо віконце

В чудовий світ природи.

Тож, часу не витрачаємо

Зручненько ми сідаємо,

Працювати активно

Всі швидко починаємо.

II. Мотивація навчальної діяльності.

Сьогоднішній наш урок буде проходити під девізом:

Ми любимо сонце і квіти,

І сонце нам шле свій привіт.

Ми роду козацького діти. Землі української цвіт!

- Мабуть найбільшу насолоду і радість, найпалкішу любов до рідного краю, до життя викликає спілкування з природою. Вона завжди чарувала і чарує людину. Шепіт води, зеленого лісу, спів пташок, запах квітів – усе це дорога серцю, ні з чим незрівнянна природа рідного краю. Природа і Вітчизна невіддільні. Любити рідну країну – значить знати, любити

оберігати природу рідного краю.

III. Ознайомлення з завданнями уроку.

- Діти, ви напевно самі можете сформулювати тему уроку, дивлячись на планшети, таблиці, розташовані на дошці.
(Учні говорять, що сьогодні на уроці вони говоритимуть про природу, уточнюють, що мова буде йти про тварин.)

IV. Хвилинка спостережень.

Черговий учень робить повідомлення про прогноз погоди

- Який стан неба переважав цього тижня?
- Чи були опади і які?
- Який був вітер?

V. Актуалізація опорних знань.

Зараз ми з вами розпочнемо конкурс. Він незвичайний, бо всі запитання з природознавства. І щоб правильно відповідати, ви повинні виявити кмітливість, винахідливість.

У гри беруть участь 2 команди.

Команда «Зайчики». – командир команди...

Девіз команди:

Природа наша віха.

Тож хай вона не знає лиха!

Команда «Білочки» - командир команди...

Девіз команди:

Ми всі господарі природи

Тож, збережемо її вроду.

Оцінювати результати гри буде незалежне й авторитетне журі.

Всіх нас чекають 4 етапи.

I. Етап.

«Розумники й розумниці»

2.Етап. «Загадалки»

3. Етап. «Пояснялки»

4. Етап. «Розумійки»

Гру розпочинаємо.

Завдання для капітанів:

Розказати вірш, назва якого відповідає назві команди.

«Зайчики»

«Білочки»

В полі , в лісі проживають,

Бачиш, білочка стрибає?

А хатиньки не мають
Довговухі стрибунці.
Сірі й білі є зайці.
Зимня шубка в них густіша,
Навіть в сірого – світліша,
Зовсім біла в біляка –
Гарна, тепла і м'яка!
Взимку від лисиць тікають,
Їстоньки собі шукають:
Обгризають верболіз,
Кору кленів і беріз.

То грибки вона збирає.
Сушить білочка грибки
Наколовши на сучки.
Он вже скільки їх на гілці!
Вистачить на зиму білці!
Вже й горіхів нанесла -
Теж на зиму запасла
Склала все: грибки і шишки,
А також смачні горішки
У своїм дуплі вона,
І зима їй не страшна.

1. Етап «Розумники й розумниці» -

Для команди «Зайчики»

Пригадайте і скажіть, що таке природа ?

- На які дві групи вона поділяється.
- Що належить до живої природи?
- Що відноситься до неживої природи?
- Чи може жива природа існувати без неживої природи?
- Для чого людині природа?
- На скільки царств вчені поділили всі живі організми?
- Яке значення мають рослини у природі?
- Які поживні речовини виробляють рослини?

Для команди «Білочки»

- Чому рослини відносяться до живої природи?
- Що ви повинні робити, щоб рослини не зникали з нашої Землі?
- Які органи є у рослин?
- Чим дерева відрізняються від кущів?Що вам підказує назва «однорічні», «дворічні», «багаторічні»?
- З коренеплодів яких рослин можна приготувати салат?
- Як можуть розмножуватися рослини?
- Назвіть лікарські рослини.
- Для чого потрібні заповідники?
- Чому потрібно охороняти рослини?

Фізкультхвилинка.

Впливай-но, рибка, близько.

Розсипай-но ,срібні бризки.

Щоб впіймав я карася.

Карася, як порося!

VI. Робота над новим матеріалом.

- Про яких тварин говорилось у вправі-віршику нашої фізкультхвилинки?

Тож, розпочнемо наступний етап нашого К В К

2 Етап «Загадки»

а) Відгадування загадок.

Для команди «Зайчики»

З хазяїном дружить, будинок вартує, живе під ганочком, а хвіст бубличком. (*Собака*)

Живу я там, де вічний лід,

Люблю я рибу на обід.

В кожусі білому завжди

Виходжу чистим із води. (*Білий ведмідь*)

Миша, яка вмє літати. (*Кажан*)

Тварина, що має довгу шию. (*Жираф*)

На дереві все грається,

Угору піднімається,

Кривляється, чіпляється,

На хвосту гойдається. (*Мавпа*)

Для команди «Білочки»

Що воно за дивна птиця?

Світла денного боїться.

Дзьоб гачком, великі очі,

І не спиться їй щоночі. (*Сова*)

Ходить диво на рівнині

Дві гори носить на спині. (*Верблюд*)

Родич рака, ходить боком, живе у морі. (*Краб*)

Довгі ноги, довгий дзьоб.

Бо болото ходить скрізь

Хату на хаті має

Жабам рахунок знає. (*Лелека*)

Швидко скрізь вона літає,

Безліч мошок поїдає,

За вікном гніздо будує,

Тільки в нас вона не зимує. (*Ластівка*)

- Про кого всі ці загадки?
- До якої природи відносяться тварини?

б) Проблемне запитання:

- Поясніть, чому тварини – це живі організми.
- Можна сказати, що світ тварин багатий і різноманітний?
- Хто відноситься до тварин?
- Як ви думаєте, де живуть тварини?

3 Етап «Пояснює»

в) Самостійна робота.

Робота з підручником.

Читання статей «Тварини в природі», «Як розрізняють тварин, «Тварини – живі організми».

Розгляд ілюстрацій.

Відповіді на запитання:

Для команди «Зайчики»

- Яке значення для людей мають тварини?
- Продовжте речення «Тварини – це...»
- Що є кормом для тварин?
- Як люди розрізняють тварин?

Для команди «Білочки».

- Де живуть тварини?
- Доведіть, що тварини – це живі організми.
- Назвіть особливі ознаки тварин.
- Для чого тварини переміщуються?

VII.. Закріплення вивченого.

4 Етап «Розумійки»

а). Закінчи речення:

Для команди «Зайчики»

Тіло птахів вкрите... (пір'ям).

Корова, свиня, коза, качка, гуска курка – це... (свійські тварини).

Ведмідь любить поласувати... (ягодами, медом, рибою, мурахами)

Комара називають вампіром тому, що... (він п'є кров).

Для команди «Білочки2»

Птахів, які восени відлітають в теплі краї, називають...
(перелітними.)

Летять у небі журавлині... (ключі)

Лисиця, олень, заєць, їжак, білка – це... (дикі тварини.)

Крила має, а не літає, ніг немає, а не наздоженеш – це... (риба)

б) Конкурс віршів на тему «Де зимують звірі»

(До цього конкурсу діти підготувались зазделегідь)

в) Завдання для командирів – розповісти «цікавинки» з життя тварин.

(самостійно підготовлене додаткове завдання)

Слово журі. Підведення підсумків. Нагородження.

Наш дивний світ такий, як казка.

Тож бережи його, будь ласка!

- Людина є господарем природи, але вона повинна бути бережливим господарем. Пам'ятайте про це!

VIII. Домашнє завдання.

Опрацювати статті «Тварини в природі», «Як розрізняють тварин», «Тварини – живі організми»

Намалювати улюблену тварину. Розказати, чим вона подобається.

ВРАЗКИ РОЗРОБОК ПОЗАУРОЧНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ

1. Екскурсія на берег водойми

Мета: розглянути різноманітний рослинний і тваринний світ берега водойми, дослідити зв'язки, які є між рослинами і тваринами, виявити рівень забруднення водойми, обміркувати можливості поліпшення її екологічного стану; розвивати увагу, пам'ять, мислення; виховувати бережне ставлення до природи.

Обладнання. Сачок для фільтрування води, збирання рослин та тварин, водонепроникне взуття, скляний посуд, лупа, палиця для вимірювання глибини водойми, рулетка, термометр для вимірювання температури води.

Підготовча робота:

- проведення інструктажу з техніки безпеки;
- ілюстративне ознайомлення з рослинами і тваринами – мешканцями водойм.

Практична робота

I група – дослідники рослин

Завдання:

- 2) дослідити чи ростуть біля берега водойми рослини:
 - у яких коріння і частина стебла перебувають під водою;
 - з листям, що плаває на поверхні;
 - з підводним листям;
 - вільно плаваючі;
- 2) за допомогою ілюстрацій та довідника визначити назву цих рослин.

II група – дослідники тварин

Завдання:

- визначити, які види комах знаходяться на досліджуваній ділянці;
- дослідити, які інші тварини (земноводні, плазуни, птахи) мешкають на березі водойми;
- спробувати пояснити, чому ці тварини обрали для мешкання водойму.

III група – екологи

Завдання:

- визначити забруднення води у водоймі;
- дослідити ознаки забруднення берега водойми;
- запропонувати шляхи поліпшення екологічного стану водойми та її берегів.

Пам'ятка для визначення забруднення води

Чистоту води можна оцінити за її прозорістю, кількістю живих істот, зокрема комах, наявністю жовтої чи жовто-білої піни біля берега, явища “цвітіння” води.

За допомогою черпачка з довгою ручкою обережно наберіть воду, вилийте її у скляний посуд. Поспостерігайте за прозорістю води, за допомогою лупи розгляньте часточки, що є у воді.

Пам'ятайте, що чистоту води можна оцінювати за наявністю живих істот: бабок, травневих мух, водяних жуків, водяних метеликів, мух-однонок та ставкових клопів-водоірок, які є супутниками чистої води. У забрудненій воді вдається виявити лише одиничні види.

Наявність явища “цвітіння” води, жовтої чи жовто-білої піни біля берега свідчить про забруднення водойми.

Оцініть екологічний стан берега (захараченість хмизом, поваленими деревами, наявність відходів, сміття тощо).

IV група – народознавці

Завдання:

- пригадати, які народні звичаї та обряди, пов'язані з водою.

Презентація виконаних досліджень, узагальнення матеріалів та обговорення створення спільного проекту “Врятуємо наші водойми”.

2.Гурткова робота «Чарівний пензлик»

Тема заняття: Якого кольору зима?

Мета: вчити дітей передавати на малюнку враження від краси зимового пейзажу, поєднувати фарби при зображенні образів природи, розміщувати в просторовому відношенні предмети на аркуші паперу (ближчі предмети малювати більшими, віддалені меншими); вдосконалювати прийоми роботи аквареллю; розвивати творчість дітей, художні здібності, смак, спостережливість;

виховувати любов до природи.

Обладнання: пензлики, фарби, серветки, стаканчик з водою, репродукції картин.

Хід уроку

I. Організація дітей

Підготовчі вправи

Відгадайте загадку:

Намалювати можна нею

Будинки, хмари і поля,

Зелену затишну алею,

Високі гори і моря.

Зачарувати можна нею –

Така вона чудова й гарна!

Ти знаєш, як зовуть ту фею?

Її зовуть, звичайно... **(фарба)**

- Так, це фарба. Саме акварельними фарбами ми будемо малювати сьогодні на уроці.

- А ще до нас на урок завітав Веселий олівець зі своїм товаришем Пензликом-Веселкариком. Вони принесли нам казочку про Короля Пензлика та його синів. Послухайте її:

У тридевятому царстві жив – був Король Пензлик і мав він багато синів Пензликів, їм дуже подобалось малювати, і тому вони вирушили в школу, щоб разом з дітьми створювати гарні малюнки. Та незабаром три Пензлики повернулися додому в сльозах. - Чому ти плачеш? - запитав Король Пензлик свого сина Пензлика. Ваша величність! До поганих дітей я потрапив у школу. Вони опускали мене в фарбу аж до середини металевої частини (показати, як глибоко пензлик занурювали). Залило очі, рот. Ой, лишенько, помийте мене, будь ласка, швидше! (Вчитель мис пензлик і продовжує від його імені).

- Мене треба занурювати лише до половини ворсу (показати як саме). Коли у фарбі тільки моє волосся, мені зовсім не боляче: я все бачу і добре малюю. Не забувайте відтискати зайву фарбу об край скляночки.

- Діти, а як ви ставитеся до своїх пензликів? Так, обережно опускайте їх у фарбу, а потім виводьте на прогулянку по ... аркушу

паперу.

- Подивіться , як треба проводити лінії: тонкі - кінчиком пензля, широкі - натискаючи на нього.

Спробуйте і ви так.

II. Повторення відомостей про кольори.

Придивіться уважно до зимового пейзажу: чи можна назвати цю пору року безбарвною?

- Спробуйте перерахувати кольори зими. Давайте влаштуємо змагання: хто більше знайде кольорів та відтінків у зимовій природі.

- Який же колір справедливо вважають головним кольором зими?

Вкрив дерева білими крильми Морозець колючий, мов шипшина.

Білі черевки у зими,

Біла - біла в неї кожушина.

Білі сани, білогриві коні.

Білі рукавички пухові.

Білі щоки, а уста червоні,

Мов розквітли маки польові.

(П. Сингаївський)

- А які кольори, крім білого, можна зустріти у зимовій природі?

Знайдіть ці кольори на малюнках.

Які поєднання барв у зимовому пейзажі подобаються вам найбільше? Чому?

- Пошукайте на малюнку поєднання білого та зеленого, червоного й білого, блакитного та білого кольорів.

- Придивіться уважно до снігу, якого він кольору?

- Відгадайте загадки.

Застиг у сонній мрії.

Ось небокрай почервонів –

І він вже рожевіє.

Як тільки сутінь настає,

І ліхтарі мигають,

Він фіолетовим стає

І таємничо сяє. **(Сніг ввечері)**

Спочатку він міцний і білий,
Та коли сонце припікає,
Він враз слабшає, жовтіє,
Чорніє, тане і тікає. (Сніг у відлигу)

- Коли сніг набуває рожевого відтінку? Голубого? Фіолетового? Жовтувато - сірого? Коли сходить сонце, снігові замети рожеві. Це сонце забарвлює їх своїм промінням. Сонце піднімається вище й вище, небо стає синім, а сніг сліпучо-білим. Коли сонечко схиляється до заходу, сніг стає синюватий, мов небо відбивається в блискучому дзеркалі. А в затінку він фіолетовий.

Ось і зайшло сонце. Запалаю небо на заході - завтра буде вітер. Відблиск вечірньої заграви ліг на снігові замети. Ніби їх сонце облило багряними барвами. Гасне заграва - і багрянний відблиск на снігу згасає. Мерехтять зорі. Сніг сіріє.

(В. О. Сухомлинський)

- А тепер, давайте, пофантазуємо: уявіть себе художниками, які малюють портрет зими.

- Які фарби ви б змішали, щоб передати гру відтінків снігу?

- Як ви думаєте, чому сніг часто називають сріблястим, золотим?

- Коли це буває?

Ліг на землю вранці сніг

Ковдрою пухнастою.

Виграє на сонці

Ниткою сріблястою.

- Спробуйте визначити, якого кольору зимове небо; у сонячний морозний день?

- А чи змінюється його колір у похмурий день?

- Які яскраві кольори можна зустріти серед зимової білизни? Де? Знайдіть їх на картинах (зелень ялин, ягоди горобини, калини, шипшини; пир'ячко птахів).

- Отже, зиму не можна вважати безбарвною порою року. Їй притаманна своєрідна кольорова гама.

- А тепер намалюйте зимовий пейзаж. У кінці уроку проведемо конкурс на кращий малюнок.

III. Підсумок заняття.

- Після закінчення роботи дитячі малюнки кріпляться на дошці.
- Розгляньте уважно всі роботи.
 - Яку ви вважаєте найкращою? Чому?
 - Якого ж кольору зима?

3.Зразок розробки групи продовженого дня

Режим роботи групи продовженого дня повинен передбачати:

Прогулянка на свіжому повітрі після уроків не менш як 30 хвилин.

Обід – 30 хв.

Прогулянки, ігри, суспільне корисна праця – 1,5-2 год.

Полуденок – 10 хв.

Самопідготовка – для учнів другого класу – 45 хвилин, третього класу – 1 година 10 хвилин, четвертого класу – 1 година 30 хвилин.

Робота в гуртках, заняття за інтересами – 1-1,5 год.

Виховні години, спортивно-оздоровчі заняття для учнів першого класу тривалістю не менш як 35 хвилин, другого - четвертого класів - 40 хвилин.

Робочий день групи продовженого дня

3 клас

№	Час	Вид роботи
1.	12.40-13.00	Зустріч дітей. Організація групи
2.	13.00-14.00	Обід/Прогулянка
3.	14.00-15.10	Самопідготовка
4.	15.10-15.30	Дидактичні ігри
5.	15.30-16.30	Гурткова робота
6.	16.30-17.00	Рухливі ігри на свіжому повітрі
7.	10.00-17.30	Клубна година. (Година спілкування)
8.	17.30-18.00	Ігри в приміщенні. Настільні ігри за вибором дітей (лото, пазли, шахи, ігри з фішками, конструктори)
9.	18.00-18.30	Вихід додому. Спілкування з батьками

Самопідготовка Математика (3 клас)

Мета: закріпити матеріал попереднього уроку; повторити матеріал, пов'язаний з табличними випадками множення та ділення; формувати вміння застосовувати вивчений матеріал під час розв'язування задач; розвивати увагу, логічне мислення; виховувати дружжелюбність.

Обладнання: зошит, підручник

Хід самопідготовки

1. *Перевірка робочих місць (підручник, робочий зошит, щоденник, пенал з навчальним приладдям).*

2. *Підготовка до виконання домашнього завдання.*

- Яке домашнє завдання ви отримали на сьогодні?

- Розгорніть, будь ласка, підручник на, розташуйте його вище на парті.

Розгортаємо зошит.

Зошит свій я розгортаю

Навкосо його кладу.

Ручку я ось так тримаю!

Сяду рівно, не зігнуь

До роботи я візьмуь!

- Запишіть: Число, домашня робота

3. *Виконання домашнього завдання.*

3.1. Виконання домашнього завдання розпочнемо із задачі.

- Читаємо умову та запитання задачі.

- Хто запам'ятав і може повторити умову і запитання задачі?

- Про що розповідається у задачі?

- Які слова візьмемо для короткого запису?

(Привезли Продали Залишилося)

(Короткий запис поступово записується на дошці).

- Запишіть короткий запис задачі у зошити (3 хвилини).

Схилились голівки до праці мерцій.

Ти всі переешкоди здолати зумій.

Працюй наполегливо, швидко, старанно,

щоб кожна хвилина не втратилась марно!

3.2. Аналіз розв'язання задачі.

Що відомо в задачі?

(Скільки телевізорів привезли до магазину).

Що невідомо?

(Скільки телевізорів продали. Скільки телевізорів залишилося продати?).

- Чи можемо ми дізнатися скільки телевізорів залишилося продати? (Ні).

- Чому?

- Тому що ми не знаємо, скільки телевізорів продали

- Якою дією ми можемо дізнатись? (Дією множення).

- Знаючи, скільки, скільки телевізорів продали, чи можемо ми дізнатися, скільки телевізорів залишилося продати? (Так).

- Якою дією? (Віднімання).

- Ми проаналізували розв'язання задачі.

- Хто не зрозумів розв'язання? (Що саме?)

- Записуємо розв'язання з поясненням та відповідь у робочі зошити. (7 хвилин).

ПЕРЕВІРКА З КОМЕНТУВАННЯМ.

ФІЗКУЛЬТХВИЛИНКА

Усний рахунок.

Проведемо математичну гру „Колові приклади”

$$7 \cdot 3 + 9$$

$$4 \cdot 7 - 14$$

$$9 : 3 + 4$$

$$14 : 2 \cdot 7$$

$$49 - 8 \cdot 5$$

$$30 - (19 + 7)$$

- Чим цікаві „колові приклади”?

(Початок виразу і кінцевий результат – це однакове число).

а. Обчислення виразів на порядок дій.

Перед тим, як перейти до письмового обчислення прикладів, пригадаємо:

як називаються числа при додаванні?

як називаються числа при множенні?

як називаються числа при відніманні?

Прочитайте та назвіть порядок дій у I стовпчику другий вираз:

$$56 - 42 : 7$$

Прочитайте та назвіть порядок дій у II стовпчику перший вираз: $20 + 9 \cdot 5$

Прочитайте та назвіть порядок дій у III стовпчику перший вираз: $(36 + 12) : 6$

УСНИЙ РАХУНОК (цифрові блокноти)

Проведемо усний рахунок на повторення таблиці множення та ділення.

Ділене 42, дільник 7. Знайти частку.

Знайти добуток чисел 9 і 5.

12 зменшити у 6 разів.

3.4. Обчислення виразів на порядок дій

- Запишіть вирази у два стовпчики по три вирази та обчисліть. (7 хвилин).

ПЕРЕВІРКА ЦИФРОВИМИ БЛОКНОТАМИ

(Учень читає вираз, всі інші показують відповідь на блокноті).

2. Підсумок.

- Які труднощі були при виконанні домашнього завдання?

- Рекомендую тим, хто помилився, повторити назви чисел при (додаванні, відніманні, множенні).

- На мою думку, сьогодні гарно попрацювали та каліграфічно записали домашнє завдання (вчитель називає імена учнів)

Додаток 14

**ПЛАН РОБОТИ ЕКОЛОГО - ПІЗНАВАЛЬНОГО
ГУРТКА «ПІЗНАЙКО» 3 КЛАС
на перше півріччя 2012/2013 навчального року.
Керівник гуртка ...**

<i>№ з/п</i>	<i>Тема Зміст роботи (на кожне заняття)</i>	<i>Форма роботи</i>	<i>Календарні строки виконання</i>
1.	«Давайте знайомитися!» Створення книжки-малятка «Це – я!»	Година спілкування	05.09
2.	«Відкрий таємниці осені» Виставка добірок з природніх матеріалів	Екскурсія в природу	19.09
3.	«Мій рідний край, моя земля!» Вернісаж малюнків	Віртуальна подорож	03.10
4.	«В гостях у Капітошки» Виготовлення аплікації Капітошка	практикум	17.10
5.	«Природа – наш спільний дім!» Конкурс малюнків, плакатів, віршів на тему природи	Пре-конференція	07.11
6.	«Брати наші менші» Розповідь про свою улюблену тваринку	Вікторина	21.11
7.	«Безпечні канікули» Створення знаків безпеки	Гра-подорож	05.12
8.	«Інтелектуальна коловерть» Складання загадок, кросвордів, ребусів	Брейн-ринг	19.12

ОПИС ДОСВІДУ ВЧИТЕЛЯ - НОВАТОРА

Середньої загальноосвітньої школи

I-III ступенів № 35

Вінницької міської ради
спеціаліста вищої категорії,
вчителя-методиста,

Заслуженого вчителя України

Олійник Юлії Миколаївни

Олійник Юлія Миколаївна вчитель початкових класів

06.06.1972 року народження

Освіта: вища

Педагогічний стаж: 25 років

Кваліфікаційна категорія, звання:

спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист,

Заслужений вчитель України

Закінчила: Вінницьке педагогічне училище у 1991р.,

Уманський державний педагогічний інститут у 1996р.

Місце роботи: Заклад «Середня загальноосвітня школа I-III ступенів № 35 Вінницької міської ради», вул. Квятека, б. 10.

Тема досвіду. Формування основ екологічної культури молодшого школяра.

Автор. Олійник Юлія Миколаївна – вчитель початкових класів СЗШ I-III ст. №35 м. Вінниці.

Сфера застосування. Загальноосвітній навчальний заклад, 1-4 класи

Актуальність. Екологічні проблеми мають глобальний характер і закорінені в тих структурах людського буття, що стосуються світоглядних систем, суспільних норм, міжетнічних та людських взаємин, культури взагалі. Тому визначальним для розв'язання екологічних проблем сучасності є формування екологічної свідомості кожної особистості.

Наукові концепції та теорії. Екологічна свідомість – вищий рівень психічного відображення природного середовища, рефлексія стосовно місця і ролі людини в біологічному, фізичному та хімічному світі, а також саморегуляція даного відображення. Будучи культурогенною за своїм походженням, екологічна свідомість

реалізується через людський світогляд. З іншого боку, культура є плодом свідомості, а також її складовою, невід'ємною сутністю людського досвіду. В контексті дослідження психологічних основ екологічної свідомості, дослідники виокремлюють наступні спільні ознаки між поняттями «екологічна свідомість» та «культура» (Г.Пустовіт, Г.Тарасенко).

1. Вектор спрямованості – в осягненні дійсності «зсередини», від «я» індивіда, оскільки там формується цілісний світогляд, уявлення про предмети і явища дійсності в їх взаємозв'язках, гармонії, доцільності.

2. Визнання значимості категорії цінностей як нормативної моделі цілеспрямованої активності, як орієнтовної основи психічної дії відносно природи. Знаково-символічна опосередкованість сприйняття дійсності (свідомість – річ; культура – цінність).

3. Безперервне зростання, розвиток, послідовне виявлення потенційно прихованих, раніше невідомих меж дійсності, в тому числі власних резервів, здібностей, можливостей.

4. Спрямованість на майбутнє через осягнення теперішнього та минулого заради перспективи шляхом визначення і узагальнення того єдиного, оригінального і неповторного, що є в природі та в кожному індивіді.

5. Прагнення до цілісності та гармонії через пізнання дійсності інтуїтивно, співпереживаючи, узагальнюючи і ототожнюючи себе з явищами епосу, природи, космосу (В.Скребець).

Свідомість, яка не має зовнішнього вияву, – це річ у собі. Зовнішнім виявом свідомості є культура. Виходячи із широкого розуміння культури як сукупності набутих і суспільно санкціонованих способів діяльності і поведінки людини, суспільства разом із результатами цієї діяльності, культуротворення є найуніверсальнішою функцією екології.

У тріаді «природа – людина – суспільство» культура має виступити інтегруючим началом (адже не випадково її називають «другою природою»). Згідно вченню про соціокультурну динаміку (Е.Дюркгейм, П.Сорокін, Г.Спенсер, О.Шпенглер та ін.), інтелектуальна діяльність спрямована на пізнання законів природи і суспільства, а матеріальна – відтворення в цілому і оптимізацію

промислових відносин. Духовне ж начало відображає ставлення людей до ідеалів і цінностей: істини, добра, краси.

Культура, яку, безперечно, можна вважати засобом духовного творення особистості, завжди має гуманістичну спрямованість. Розглядаючи екологічну культуру як результат виховання, не можна зводити її тільки до суто зовнішніх впливів. Людину, наділену екологічною культурою, вирізняє вміння досягати гармонії не тільки з зовнішнім, але й із внутрішнім світом. Звідси сутність екологічного виховання вбачаємо в розвитку особистості як суб'єкта культури (інтелектуальної, чуттєвої, етичної, естетичної) у відносинах з природою шляхом рефлексії свого внутрішнього світу.

Основна ідея

Алгоритмізація еколого-виховної (освітньої) роботи з молодшими школярами на синтезі інтелектуальних, моральних, естетичних цінностей як регуляторів ставлення до природи.

Технологія реалізації ідеї. Алгоритм екологічної культури в дії:

Крок 1. Досліджую (знаннєвий компонент)

Крок 2. Дивуюся (емоційно-чуттєвий компонент)

Крок 3. Допмагаю (практично-діяльнісний компонент)

Форми, методи, прийоми, засоби

Крок 1. Досліджую (знаннєвий компонент)

Групування, робота з першоджерелами за методом „Джигсоу”, презентація, бесіда, ігри, групова робота за методом проєктів.

Екологічні проєкти за такими напрямками:

- естетична своєрідність природи („Театр природи”, „Зимовий сон”, „Компліменти природі”);

- природні об'єкти – друзі людини („Книга скарг і пропозицій”, „Наша метеостанція”, „Екологічні знаки”, „Знайомтесь: бобер”);

- природа – скарбниця знань („Лісова аптека”, „Чомучки”, „Первоцвіти”).

Крок 2. Дивуюся (емоційно-чуттєвий компонент)

Організація безпосереднього емоційно-чуттєвого контакту дітей з природою (уроки милування) та розвиток художньо-образного мислення учнів на матеріалі відтворення природи у мистецтві (уроки художнього пізнання).

Крок 3. Допмагаю (практично-діяльнісний компонент)

Практичні проекти та екологічні справи („Вирости собі друга”, „Пташина їдальня”, „Причепури довкілля”), разові акції („Березові сльози”, „Чисте джерельце”), тижневі заходи („Двір моєї мрії”, „Рятувальники”).

Критерії ефективності

- Розвиває навички ведення дослідницької роботи: спостереження, порівняння, співставлення, спілкування, ведення записів, збір та інтерпретація даних, вміння робити висновки, передбачення;

- сприяє застосуванню концепцій та навичок у справжніх життєвих ситуаціях;

- створюється база знань для розуміння деяких фундаментальних наукових ідей;

- надає дітям можливість висловлювати своє індивідуальне ставлення до речей та подій і навчає творчо підходити до вирішення проблем.

Наукові джерела

- Філософський аспект: Крисаченко В., Кисельов М., Рерих М.
- Психологічний аспект: Ясвін В., Дерябо С.
- Педагогічний аспект: Тарасенко Г., Ільченко В., Гуз К., Бібік Н., Коваль Н., Байбара Т., Пушкарьова Т., Пустовіт Г.

Висновки. Сьогодні освіта потребує системи цінностей, яка здатна відобразити смисложиттєві устремління особистості та протиставити утилітаризму та прагматизму духовні опори, що виключають негуманне ставлення до природи. Ми вважаємо, що корекція культури людства може здійснюватися за рахунок зміни світоглядної позиції молодих поколінь. Механізмом же прилучення дітей до нової екологічної культури слугує засвоєння цінностей глибокого пізнання, доречного самообмеження і невтомного творчого пошуку шляхів гармонійного співіснування з природою.

Самообмеження передбачає розвиток вольової сфери особистості, прагнення протистояти негативним впливам, приведення в дію механізмів самовиховання. Творчість відображає бажання людини змінити що-небудь на краще. Ніщо так не облагороджує особистість дитини, як справи, що приносять добро людям і довкіллю.

ПСИХОЛОГО – ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ УРОКУ

Орієнтовна схема

психолого-педагогічного аналізу уроку

I. Загальні відомості

Дата, школа, клас, прізвище вчителя, кількість присутніх і відсутніх учнів, який урок за розкладом. Підготовленість приміщення до заняття (чисто, провітрено, добре освітлення); готовність учнів до роботи (чи в усіх є підручники, зошити, ручки, чи зручно вони розміщені на партах і т.п.), коли розпочався урок (своєчасно – за дзвінком чи були згаяні робочі хвилини).

Тема та дидактична мета уроку. Як визначено освітнє, виховне й розвивальне завдання, чи доведено цілі уроку до свідомості школярів, яким способом – безпосередньо чи опосередковано.

II. Тип і структура уроку.

1. Відповідність типу та структури уроку його меті.
1. Чіткість структури уроку. Розподіл часу.

III. Оцінка змісту навчального матеріалу.

1. Відповідність вимогам програми, підручника, досягненням відповідної науки, віковим особливостям і підготовці учнів.
2. Оцінка навчального матеріалу з точки зору освітніх, виховних і розвивальних можливостей, їх реалізація.
3. Оцінка навчального матеріалу з точки зору завдань загальної, політехнічної і професійної освіти.
4. Оцінка навчального матеріалу з точки зору єдності теорії та практики, знань, умінь і навичок.
5. Достовірність фактичного матеріалу (чи не припустився учитель помилок під час пояснення або в доборі вправ).

IV. Оцінка методів, прийомів і засобів навчання.

1. Методи роботи вчителя та учнів, співвідношення їхньої діяльності.

2. Прийоми активізації пізнавальної діяльності та стимулювання творчої ініціативи учнів.

3. Створення проблемних ситуацій, застосування елементів дослідницького навчання; співвідношення пошукових, репродуктивних і тренувальних методів.

4. Самостійна робота учнів на уроці.

5. Наочні посібники, ТЗН, слово вчителя та наочність (наскільки вдало підбрано наочні посібники, ТЗН, інструменти, роздатковий матеріал; оцінка методики їх використання).

6. Види, методи та форми перевірки й оцінки знань, умінь і навичок учнів.

V. Оцінка ефективності окремих етапів уроку

1. Перевірка домашнього завдання:

а) чи перевірялись знання, уміння й навички учнів за домашнім завданням, як розширювались і поглиблювались;

б) які методи та прийоми застосовувались: фронтальне чи індивідуальне опитування, письмові чи усні тренувальні вправи, самостійна робота учнів тощо;

в) чи всі учні виконали домашнє завдання,

г) чи з'ясовано й виправлено виявлені помилки;

д) об'єктивність оцінювання знань, умінь і навичок учнів, дотримання критеріїв та загальноприйнятих педагогічних вимог.

2. Вивчення нового навчального матеріалу:

а) виклад учителем нового матеріалу (евристична бесіда, елементи проблемності, самостійне опрацювання за підручником або дидактичними матеріалами тощо), рівень усвідомленості учнями засвоюваного;

б) дотримання послідовності й системності у викладі;

в) виділення у темі головного, істотного, що полегшило б сприймання, осмислення, запам'ятовування навчального матеріалу;

г) зв'язок нового з раніше вивченим матеріалом як з цього, так і з суміжних предметів, логічна послідовність окремих видів навчальної роботи;

д) міжпредметні зв'язки;

е) зацікавленість учнів матеріалом уроку,

є) правильність, своєчасність, відповідне до програми вживання наукової термінології вчителем та учнями;

ж) однозначність і правильність постановки вчителем запитань.

3. Закріплення вивченого:

а) робота, спрямована на краще запам'ятовування учнями вивченого;

б) оптимальний добір матеріалу для різних видів навчальної роботи: закріплення, повторення, систематизація й узагальнення;

в) застосування прийомів самоконтролю (читання підручника, відтворення матеріалу вголос, подумки, переказування сусідові за партою тощо);

г) помилки та способи їх виправлення;

д) способи вироблення умінь і навичок;

е) застосування засвоєних знань на практиці, їх подальше поглиблення (які усні, письмові та практичні роботи виконувалися для цього);

є) диференційованість завдань відповідно до індивідуальних особливостей учнів.

VI. Розвиток учнів на уроці.

1. Розвиток самостійності та творчих сил учнів.

2. Навчання учнів прийомам логічного мислення: порівняння, аналізу, синтезу, узагальнення, абстрагування, індукції, дедукції.

3. Розвиток образного мислення дітей.

4. Навчання дітей самостійно переносити знання й уміння в нову ситуацію, знаходити проблему в новій функції об'єкта, самостійно комбінувати відомі способи для виконання певного завдання, бачити різні способи виконання завдання, будувати принципово "нові".

5. Навчання дітей вищлюювати основні ознаки предметів і явищ, добирати істотні, узагальнювати їх у понятті, що формувалось.

6. Підбір вправ, які потребують пошуку й обов'язкового контролю за кожною дією.

7. Закріплення знань за допомогою створення нових зв'язків з раніше вивченим і з новими життєвими фактами.

8. Навчання дітей прийомам логічної аргументації, всебічного розгляду предметів, планування роботи.

9. Розвиток фізичних сил школярів.

VII. Виховна робота на уроці

1. Формування елементів наукового світогляду: природничо-наукових (розуміння природних явищ і процесів, ставлення до природи), гносеологічних (пізнання світу), суспільних (виконання обов'язків учнів, громадських доручень) тощо.

2. Моральні якості особистості, що формувалися в учнів на уроці.

3. Формування відповідального ставлення до праці, культура праці.

4. Естетичне виховання, зокрема формування естетичного ставлення до навколишнього, на якому матеріалі проводилось (програмовому чи додатково підібраному).

7. Створення умов для реалізації активної внутрішньої позиції учнів щодо навколишнього середовища.

8. Здійснення індивідуального підходу у вихованні учнів.

VIII. Морально-психологічний клімат на уроці.

1. Поведінка учнів на уроці:

- а) рівень зацікавленості, сумлінності, дисциплінованості;
- б) активна розумова праця;
- в) цілеспрямованість і зосередженість уваги;
- г) напруженість у роботі сильних і слабких учнів;
- д) регуляція поведінки дітей (зацікавленість матеріалом, загальною робочою атмосферою в класі, волею вчителя тощо);
- е) порушення дисципліни, причини, ставлення учнів до порушників.

2. Стиль роботи вчителя на уроці:

- а) володіння класом, уміння зосередити увагу учнів, створити робочу атмосферу, підтримувати дисципліну;

б) уміння організувати роботу, зацікавити нею дітей, підвищити їхню активність;

в) володіння творчими методами й прийомами навчання;

г) знання дитячої психології (легко розуміє учнів, правильно визначає особливості пізнавальної діяльності кожного, рівень знань, вихованості учнів);

д) особистість учителя (спостережливість, вдумливість, винахідливість, акуратність, вимогливість, зовнішній вигляд, культура мовлення, поза, міміка, жестикуляція тощо);

е) культура педагогічної праці;

є) авторитет учителя в учнів.

3. Взаємини вчителя та учнів, педагогічний такт.

4. Настрій учителя та учнів на уроці.

5. Емоційність уроку.

ІХ. Загальна оцінка уроку.

1. Позитивні моменти уроку, досягнення мети й завдань уроку.

2. Недоліки, помилки, аналіз їх причин.

3. Поради та рекомендації на майбутнє.

**Приблизна програма спостережень
та загальнопедагогічного аналізу уроку
(варіант 1)**

У результаті спостережень уроку повинна бути одержана свого роду його “фотографія”. При цьому необхідно дотримуватися наступних вимог:

1. Записати загальні відомості: дата спостережень, школа, клас, місце уроку в розкладі навчального дня, прізвище, ім'я та по-батькові вчителя, кількість учнів, присутніх на уроці.

2. Записати тему уроку і пояснити місце цього уроку в загальній системі уроків з теми.

3. Записати мету уроку (з'ясувати перед уроком у вчителя).

4. Відзначити готовність до уроку:

- санітарно-гігієнічний стан класної кімнати, класна дошка (чистота, наявність завчасно підготовленого дидактичного матеріалу);

- наочні посібники, ТЗН;

- стан робочих місць учнів;

- психологічна готовність учнів до уроку.

5. Протокольний запис уроку можна вести за наступною схемою:

Час	Діяльність вчителя	Діяльність учнів	Висновки, оцінка уроку

Аналіз уроку проводиться безпосередньо після його закінчення. За необхідності можна уточнити деякі моменти уроку з учителем. Під час аналізу необхідно відповісти на наступні питання:

1. Відповідність теми, мети і змісту уроку.

2. Визначити тип уроку та його основні етапи з вказівкою часу, використаного на кожний етап. Бажано висловити свою думку щодо раціонального розподілу часу.

3. Початок уроку – організаційний етап:

- встановлення тиші, привітання,

- перевірка готовності до уроку,
- встановлення зв'язку з попереднім уроком, постановка перед учнями загального або найближчого завдання.

4. Перевірка виконання домашнього завдання:

- вид перевірки (індивідуальне, фронтальне, щільне опитування),
- визначення типових недоліків і шляхи їх усунення;
- зміст і методика поставлених питань (характер питань: репродуктивні, проблемні, методика опитування, прийоми активізації учнів і т.д.);
- наскільки залучались під час опитування учні до виконання та виправлення відповідей, постановки питань тому, хто відповідає, рецензування відповідей;
- як поєднувались колективна, фронтальна, групова, індивідуальна робота учнів;
- як організована взаємодія вчителя з учнями, учнів один з одним.

5. Перехід до вивчення нового матеріалу:

- повідомлення теми;
- підкреслений зв'язок теперішньої теми і раніше вивченої, значення цієї теми для засвоєння наступного матеріалу;
- чи всі учні залучені до діяльності з вивчення нового матеріалу.

6. Вивчення нового матеріалу на уроці:

- які методи та прийоми використав учитель, їх відповідність змісту матеріалу й віковим особливостям учнів;
- чи раціонально використана дошка;
- прийоми стимулювання пізнавальної діяльності учнів (наочність, використання попереднього досвіду дітей, створення проблемних ситуацій і т.д.);
- роль і місце самостійної роботи учнів, використання підручника, довідників і т.д.

7. Закріплення нових знань:

- який матеріал відібраний для закріплення;
- якими методами проводилось закріплення (фронтальна робота);

- чи можна зробити висновок про усвідомлення вивченого матеріалу.

8. Завдання додому:

- скільки часу витрачено на пояснення домашнього завдання;
- в який момент уроку його подано (на початку уроку, після опитування, після закріплення на перерві, зовсім не дано);
- яким є за змістом (вивчити параграф підручника, відповідати на запитання вчителя, виконати завдання тощо);
- наскільки зрозуміли учні, як треба виконувати домашнє завдання.

9. Загальні висновки та пропозиції (підбиття підсумків уроку):

- реалізація освітньої, розвивальної і виховної функції навчання, якими способами стимулювалась пізнавальна діяльність учнів, розвиток інтересу до знань, свідомої дисципліни;
- стиль спілкування учителя з учнями;
- загальна характеристика рівня формування якості соціально активної особистості школяра (впевненості в необхідності свідомо учитися і працювати, потреба в самостійному набутті знань, уміння застосувати знання на практиці, колективізм, відповідальність та інше).

Програма спостереження й аналізу уроку (варіант 2)

1. Організаційна структура уроку; початок уроку, привітання учнів, підготовка обладнання до уроку (дошка, крейда, ручка, зошити, підручники, наочні посібники та ін.).

2. Санітарно-гігієнічні умови для проведення уроку: дотримання гігієнічних вимог (повітряного, теплового, світлового режимів), відповідність меблів віку учнів; психологічна готовність учнів до уроку.

3. Тип і структура уроку: доцільність обраного типу уроку з погляду вивчення теми. Структура уроку, її компоненти, психолого-педагогічне забезпечення цілісності й завершеності уроку.

4. Особливості реалізації принципів навчання на уроці.

5. Раціональність і ефективність використання на уроці методів навчання. Озброєння учнів методами самостійної пізнавальної діяльності; розвиток розумових потенційних здібностей учнів; використання індивідуальних і колективних форм навчання.

6. Методи, прийоми та види аналізу й оцінки знань, умінь та навичок учнів; об'єктивність оцінки навчальної діяльності школярів.

7. Особливості розумової діяльності учнів на уроці:

а) формування уваги учнів; співвідношення мимовільної та довільної уваги;

б) місце пам'яті в розумовій діяльності учнів; озброєння школярів методами та прийомами запам'ятовування; використання прийомів для активізації різних видів пам'яті (образної, словесно-слухової, емоційної, механічної) і видів запам'ятовування;

в) мислительна діяльність учнів на уроці: методи, прийоми та засоби активізації мислительної діяльності (створення проблемних ситуацій, організація самостійної пізнавальної діяльності).

8. Реалізація на уроці основних вимог складових частин виховання: розумового, морального, фізичного, трудового, естетичного.

9. Поведінка вчителя на уроці: вміння володіти класним колективом, організація учнів до навчальної роботи, забезпечення

трудової дисципліни; конструктивні здібності; комунікативні вміння; володіння педагогічним тактом; педагогічною технікою (зовнішність; вміння володіти своїм тілом – ходити, сидіти, стояти; жести, міміка; культура педагогічного спілкування; культура педагогічного мовлення; темп роботи).

10.Результати уроку: висновки та пропозиції; досягнення мети; якість знань, умінь і навичок учнів; виховне й освітнє значення уроку; найбільш цінні методи проведення уроку; рекомендації щодо удосконалення педагогічного процесу на уроці.

Відвідуючи урок, важливо досконало володіти методикою і технікою записів наслідків спостережень, попереднього аналізу навчально-виховного процесу з позицій пропонованої програми. Пропонована структура записів розміщується на двох розгорнутих сторінках зошита або спеціального журналу.

Зразок запису ходу та змісту відвіданого уроку

Лівий бік розгортки			Правий бік розгортки		
Попередні дані: предмет, клас, учитель, дата	Структура, хід і зміст уроку. Діяльність учителя й учнів на уроці	Час	Висновки та пропозиції		
			Позитивні сторони уроку	Недоліки в ході та змісті уроку	Пропозиції щодо вдосконалення уроку
1	2	3	4	5	6

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

(відповідно до наказу Міністерства освіти і науки від
21.08. 2013 № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог
оцінювання навчальних досягнень учнів із базових
дисциплін у системі загальної середньої освіти».)

Оцінювання має ґрунтуватися на позитивному принципі, що передусім передбачає врахування рівня досягнень учнів, а не ступеня їхніх невдач.

Об'єктивність і точність оцінок забезпечуються такими **критеріями:**

- якість знань (міцність, повнота, глибина, узагальненість, системність, дієвість);

- сформованість ключових, загально предметних і предметних компетентностей, способів навчальної діяльності (виконання за зразком, за аналогією, в нових ситуаціях);

- володіння досвідом елементарної творчої діяльності (частково-пошуковий і пошуковий рівні);

- володіння досвідом емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу, до інших людей, до самого себе.

На основі зазначених критеріїв виділяються **інтегровані рівні** навчальних досягнень учнів початкових класів. Їх загальнодидактичні характеристики такі:

початковий рівень (1–3 бали) – учень/учениця засвоїв/засвоїла знання у формі окремих фактів, елементарних уявлень, які може відтворити; володіє різними видами умінь на рівні копіювання зразка виконання способу дії; виконує самостійну роботу під безпосереднім керівництвом учителя, але допомогу не може сприйняти відразу, а потребує детального кількаразового її пояснення;

середній рівень (4–6 балів) – учень/учениця володіє знаннями у формі понять, відтворює їх зміст, ілюструє прикладами з підручника; відповідь будує у засвоєній послідовності; володіє вміннями на рівні виконання способів діяльності за зразком у

подібній ситуації; самостійну роботу виконує зі значною допомогою;

достатній рівень (7–9 балів) – учень/учениця володіє поняттями, відтворює їх зміст, ілюструє не тільки відомими, а й новими прикладами, встановлює відомі внутрішньопонятійні зв'язки; вміє розпізнавати об'єкти за різними ознаками, які охоплюються засвоєними поняттями; під час відповіді може відтворити засвоєний зміст в іншій послідовності, не змінюючи логічних зв'язків; володіє вміннями на рівні застосування способу діяльності за аналогією; самостійні роботи виконує з незначною допомогою вчителя; володіє вміннями виконувати окремі етапи розв'язання проблеми і застосовує їх у співробітництві з учителем;

високий рівень (10–12 балів) – учень/учениця володіє системою понять в межах, визначених навчальними програмами, встановлює як внутрішньопонятійні, так і міжпонятійні зв'язки; вміє розпізнавати об'єкти за різними ознаками, відповідь аргументує новими прикладами; вміє застосовувати способи діяльності за аналогією і в нових ситуаціях; самостійні роботи виконує без допомоги вчителя; виконує творчі завдання.

Під час оцінювання навчальних досягнень учнів вчителю важливо виявляти доброзичливість, терпіння, поєднувати вимогливість з індивідуальним підходом, порівнювати виявлені досягнення дитини не тільки з нормою, але й із її попередніми успіхами. Індивідуальний підхід передбачає врахування індивідуальних особливостей, пізнавальних здібностей, темпу роботи учнів тощо.

АНОТАЦІЯ НА КНИГУ

Анотація (лат. *annotatio* – зауваження) – коротка характеристика твору чи видання, яка розкриває їх призначення, зміст, форму та інші особливості; стисла характеристика роботи, яка містить тільки перелік основних питань, інформацію про призначення роботи та її цінність.

Може бути описовою або рекомендаційною, загальною чи спеціалізованою.

Структура анотації книги

Орієнтовно змістово-структурна модель анотації виглядає так:

1. відомості про автора, упорядника.
2. про текст, що містить видання
3. характеристика змісту твору
4. про науково-довідковий апарат
5. про оформлення, ілюстрації тощо
6. про читацьку адресу
7. цільове призначення видання

Мирослав Стельмахович. Вибрані педагогічні твори // у двох томах. – Т.1. Українське національне виховання. / Упоряд.: Л. Калуська, В. Ковтун, М. ходак / За заг.ред. Л. Калуської. – Івано – Франківськ – Коломия: Видавничо-поліграфічне товариство «Вік», 2011. – 520с.

Миросла Гнатович Стельмахович – учитель, академік НАПН України, один із основоположників етнопедагогіки та родинного виховання, професор, який працював у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника у 1990-х роках.

Перший том вибраних педагогічних творів Мирослава Гнатовича Стельмаховича представлений працями вченого з проблем теорії і практики українського національного виховання, вивчення українознавства в національній школі та методики викладання народознавства в освітньому закладі. До першого тому під назвою «Українське національне виховання» увійшли такі праці вченого як «Теорія і практика українського національного

виховання», «Українознавство у національній школі», «Методика викладання народознавства в школі» та окремі статті (здебільшого раніше неопубліковані із домашнього архіву вченого).

Видатний вчений у даній книзі зазначає, що народна педагогіка:

- найбагатша, бо концентрує в собі виховний досвід мільйонів батьків і матерів, дідусів і бабусь та інших наставників дитинства;

- найгуманніша, бо леліє найдорожчий скарб суспільства, цвіт, гордість і майбутнє нації, надію людства – дітей;

- найдемократичніша, бо витворена в гущі народу і для народу.

М.Г.Стельмахович описує українознавство в початкових клас як система поліпредметних знань, практичних умінь і навичок, які дозволяють молодшим школярім, згідно з їх віковими пізнавальними можливостями й досягненим рівнем, - засвоїти основні вихідні положення наук про історію, етнічні ознаки, а також певні сторони національної культури, народних чеснот і морально-етичних правил поведінки, громадського, родинно-побутового й виробничого досвіду українського народу.

У першому томі вибраних педагогічних творів можна знайти відповіді на такі запитання: «Які педагогічні цілі переслідує вивчення народознавства в школі? Які найголовніші його завдання та педагогічні функції? Якими принципами доцільно керуватися в процесі вибору способу організації вивчення цього предмету учнями? Яким мав бути би оптимальний варіант його змісту? Якими методами і дидактичними засобами доцільно користуватися у тих чи інших конкретних умовах організації педагогічного процесу? Які форми організації навчальних занять доцільно використовувати?».

Видання становить інтерес для всіх, хто цікавиться українською народною педагогічною культурою, особливо для батьків, учителів, вихователів, студентів педагогічних навчальних закладів та університетів, широкої громадськості, усіх, кому не байдужі проблеми виховання підростаючого покоління на засадах духовності і моральності.

Тести з дидактики
ТЕСТ № 1

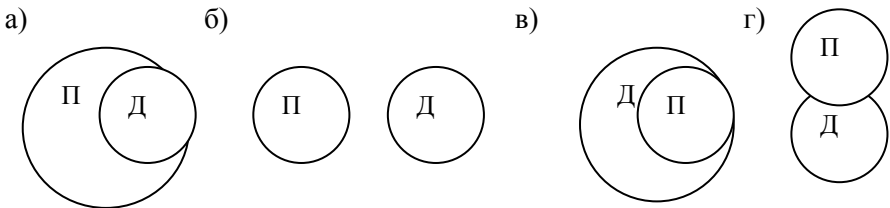
Тема: Предмет і завдання дидактики

1. Засновником дидактики є:
 - а) В.О.Сухомлинський;
 - б) Йоганн-Генріх Песталоцці;
 - в) К.Д.Ушинський;
 - г) Ян Амос Коменський.

2. Дидактика – це:
 - а) наука про закономірності формування особистості дитини;
 - б) частина педагогіки, що вивчає процес виховувального навчання;
 - в) галузь педагогіки, яка розробляє теорію освіти і навчання;
 - г) педагогічна наука, яка вивчає розвиток людини як особистості.

3. До категорій дидактики не відносяться:
 - а) процес навчання;
 - б) форми організації навчання;
 - в) система освіти;
 - г) принципи, методи навчання.

4. Яка схема правильно відображає взаємозв'язок педагогіки і дидактики?

5. Яке з тверджень не є завданням дидактики як науки ?
 - а) визначити мету й завдання навчання;
 - б) обґрунтувати принципи та правила навчання й учіння;

- в) сформувати в учнів систему наукових уявлень про навколишній світ;
 - г) розробляти нові методи навчання.
6. Розробки кого з перерахованих учених не відносяться до дидактики?
- а) О.Я.Савченко;
 - б) Ю.К.Бабанський;
 - в) І.П.Павлов;
 - г) А.М.Алексюк.
7. Яка наука дає рекомендації щодо викладання певного предмета й особливо тісно пов'язана з дидактикою?
- а) методика;
 - б) педагогічна психологія;
 - в) педагогіка;
 - г) шкільна гігієна.
8. Спеціальна галузь, яка займається визначенням основ змісту різних наук для їх вивчення в різних навчальних закладах:
- а) загальна дидактика;
 - б) онтодидактика;
 - в) дидактика вищої школи;
 - г) дидактика початкового навчання.
9. Що не є методом дидактичних досліджень:
- а) анкетування;
 - б) пояснення;
 - в) спостереження;
 - г) експеримент.
10. Хто автор книги “Дидактика початкової школи”?
- а) В.О.Сухомлинський;
 - б) Й.Г.Песталотці;
 - в) О.Я.Савченко;
 - г) Ш.О.Амонашвілі.

ТЕСТ № 2

Тема: Суть процесу навчання

1. Яке з визначень процесу навчання є, на ваш погляд, найбільш ґрунтовним ?
 - а) навчально-пізнавальна діяльність, спрямована на засвоєння змісту освіти, формування пізнавальних потреб та інтересів учнів, розвиток їх творчих здібностей, підготовку до самоосвіти;
 - б) цілеспрямована взаємодія вчителя та учня, під час якої реалізуються завдання освіти, виховання і розвитку;
 - в) пізнавальна діяльність, під час якої людина пізнає світ, самовдосконалюється;
 - г) цілеспрямований, керований вчителем пізнавальний процес, під час якого учні засвоюють знання, вміння, навички, розвиваються їхні інтереси й творчі здібності.

2. Назвіть функції навчання:
 - а) засвоєння знань, формування світогляду;
 - б) опанування знань, умінь та навичок;
 - в) освітня, виховна, розвивальна;
 - г) діагностична, освітня, виховна, контролювальна.

3. Дидактична сутність навчання полягає у взаємодії:
 - а) викладання й учіння;
 - б) теорії та практики;
 - в) виховання й навчання;
 - г) викладання та пізнавальної діяльності.

4. Хто виступає організатором навчальної діяльності?
 - а) учень;
 - б) учитель;
 - в) заступник директора з навчально-виховної роботи;
 - г) Міністерство освіти і науки.

5. Кому належать такі слова про одну з ознак розумового розвитку: “Тільки система ... дає нам повну владу над нашими знаннями. Голова, наповнена уривчастими, безладними знаннями, схожа на комору, в якій усе без ладу, де сам хазяїн нічого не знайде;

голова, де є тільки система без знань, схожа на крамницю, в якій на всіх ящиках є надписи, а в ящиках порожньо”?

- а) Коменському Я.А.;
 - б) Песталоцці Й.Г.;
 - в) Ушинському К.Д.;
 - г) Дістервегу А.
6. Які елементи навчального процесу забезпечують його виховний вплив ?
- а) контроль і самоконтроль, зворотній зв'язок у процесі навчання;
 - б) морально-психологічний клімат, міжособистісні стосунки в колективі;
 - в) предмети гуманітарного та художньо-естетичного циклу;
 - г) зміст навчального матеріалу, організація навчального процесу, особистість вчителя.
7. Основним протиріччям навчання є протиріччя між:
- а) знаннями та вміннями їх використовувати;
 - б) пізнавальними та практичними завданнями, що виникають у процесі навчання й залежать від наявного рівня знань, умінь, навичок учнів, рівня їхнього розумового розвитку;
 - в) обсягом суспільно-історичних знань та обсягом знань, що засвоюють учні;
 - г) безмежними пізнавальними можливостями й віковими особливостями учнів.
8. Встановіть, на якому етапі оволодіння знаннями йде безпосередня підготовка до ознайомлення з новим матеріалом?
- а) постановка навчального завдання;
 - б) сприймання нового матеріалу;
 - в) перевірка домашнього завдання;
 - г) актуалізація опорних знань.
9. Які мотиви учіння насамперед треба розвивати у молодших школярів?
- а) особистісні;
 - б) професійні;
 - в) мотиви самовиховання;
 - г) пізнавальні.

10. Заключний етап оволодіння знаннями – це:
- а) перевірка, аналіз, самоаналіз досягнень учнів;
 - б) застосування знань, умінь, навичок на практиці;
 - в) узагальнення і систематизація;
 - г) закріплення нового матеріалу.

ТЕСТ № 3

Тема: **Принципи навчання**

1. Загальнодидактичні принципи діють:
- а) у процесі навчання;
 - б) у процесі вивчення окремих предметів;
 - в) під час шкільного уроку;
 - г) в конкретному навчальному закладі.
2. Принцип навчання – це:
- а) засіб організації навчального процесу;
 - б) розкриття внутрішньої сутності предметів і явищ, їх будови та структури;
 - в) вихідна вимога до процесу навчання, що впливає із закономірностей його ефективної організації;
 - г) спосіб взаємопов'язаної діяльності вчителя та учнів, спрямований на засвоєння змісту освіти.
3. Хто з названих педагогів є автором однієї з класифікацій принципів навчання ?
- а) Пирогов М. І.;
 - б) Ярмаченко М. Д.;
 - в) Амонашвілі Ш. О.;
 - г) Ушинський К.Д.
4. Які з принципів навчання є новими:
- а) принцип доступності, зв'язку теорії з практикою;
 - б) навчання на високому рівні труднощів, розвивального навчання;
 - в) науковості, міцності засвоєння знань;
 - г) систематичності та послідовності навчання, врахування вікових й індивідуальних особливостей учнів.

5. Кому з педагогів належать такі слова: “Я точно встановив найвищий, основний принцип навчання, визнавши наочність абсолютною всякого пізнання”:
- а) Коменському Я. А.;
 - б) Дістервегу А.;
 - в) Песталоцці Й. Г.;
 - г) Сухомлинському В. О.
6. Принцип доступності вимагає:
- а) легкості учіння;
 - б) побудови навчання відповідно до вікових особливостей учнів та рівня їх розвитку;
 - в) емоційності навчального матеріалу;
 - г) взаємозв'язку засвоєних знань з новими.
7. До якого принципу Ви віднесете правила: від легкого до важкого; від відомого до невідомого; від простого до складного?
- а) доступності;
 - б) наочності;
 - в) зв'язку теорії з практикою;
 - г) систематичності і послідовності.
8. Якому принципіві відповідає цей афоризм: “Краще один раз побачити, ніж сто разів почути”?
- а) доступності навчання;
 - б) наочності навчання;
 - в) диференціації та індивідуалізації навчання;
 - г) природовідповідності навчання.
9. Який принцип вимагає наступності – послідовного і безперервного переходу від нижчого до вищого ступеня викладання й учіння?
- а) принцип систематичності навчання;
 - б) принцип свідомого засвоєння знань;
 - в) принцип наочності навчання;
 - г) принцип міцності результатів навчання.
10. Який принцип відповідає вимозі – нічого не засвоюється без розуміння; нічого не слід змушувати вивчати напам'ять, крім того, що добре сприйняте розумом?
- а) систематичності й послідовності;

- б) принцип науковості навчання;
- в) принцип свідомого засвоєння знань;
- г) принцип міцності результатів навчання.

ТЕСТ № 4

Тема: **Зміст освіти в початкових класах**

1. Зміст освіти – це:
 - а) рівень освіченості учнів;
 - б) уміння учнів використовувати набуті знання в практичній діяльності;
 - в) знання про людину, природу, суспільство, техніку тощо;
 - г) система наукових знань, інтелектуальних і практичних умінь та навичок, які необхідно засвоїти в процесі навчання.
2. Які теорії організації змісту освіти існували в ХІХ столітті?
 - а) формальна й матеріальна;
 - б) гуманітарна й технічна;
 - в) естетична та природничо-математична;
 - г) національна й державна.
3. Основними елементами освіти є:
 - а) знання, уміння, навички;
 - б) загальнолюдські цінності;
 - в) уміння й навички;
 - г) наукові знання та соціальний досвід.
4. Зміст освіти конкретизується в:
 - а) навчальних програмах і посібниках;
 - б) методах і прийомах навчання;
 - в) безпосередньо під час навчального процесу;
 - г) діяльності вчителя та учня.
5. Державний стандарт початкової освіти передбачає:
 - а) державний компонент і шкільний компонент;
 - б) базовий навчальний план, навчальні програми дисциплін початкової школи, підручники;

- в) базовий навчальний план; освітні стандарти галузей знань; вимоги до мінімального рівня засвоєння змісту початкової освіти;
- г) систему знань, умінь і навичок, які мають засвоїти учні початкових класів у процесі навчання.

6. Про що йде мова: “це державний документ, у якому визначено перелік навчальних предметів, їх розподіл за роками навчання, кількість годин на тиждень” ?

- а) навчальна програма;
- б) державний освітній стандарт;
- в) підручник;
- г) навчальний план.

7. Державний компонент освіти – це:

- а) предмети гуманітарного циклу;
- б) предмети природничо-математичного циклу;
- в) усі предмети, які складають базу відповідної ланки освіти;
- г) програми поглибленого вивчення окремих предметів.

8. Шкільний компонент освіти – це:

- а) система виховних заходів у школі;
- б) факультативи з окремих предметів, дисципліни спеціалізації;
- в) організація індивідуальної роботи з базових дисциплін;
- г) вивчення учнями історії та культури свого краю.

9. Підручник – це основна навчальна книга:

- а) складена відповідно до програми з урахуванням вікових особливостей учнів;
- б) самостійної підготовки учнів з предмета;
- в) вчителя;
- г) складена для покращення навчально-пізнавальної діяльності учня.

10. Які з перерахованих факторів не визначають формування змісту освіти:

- а) система потреб, цілей суспільства;
- б) соціальні та наукові досягнення;
- в) методи навчання;
- г) методологічні позиції вчених.

ТЕСТ № 5

Тема: **Методи навчання**

1. Методи навчання – це:
 - а) способи взаємодії вчителя й учнів, що спрямовані на засвоєння змісту освіти;
 - б) сукупність певних прийомів навчання;
 - в) способи контролю засвоєних учнями знань, умінь, навичок;
 - г) форми передачі соціального досвіду.

2. За джерелом отримання знань методи навчання поділяють на:
 - а) методи викладання й учіння;
 - б) словесні, наочні, практичні методи;
 - в) монологічні та діалогічні;
 - г) пасивні й активні.

3. В основу класифікації методів навчання (догматичні, репродуктивні, пояснювально-ілюстративні, частково-пошукові, проблемні, дослідницькі) взято:
 - а) джерело засвоєння знань;
 - б) компоненти навчальної діяльності;
 - в) особливості діяльності вчителя й учнів;
 - г) характер пізнавальної діяльності.

4. Який з перерахованих термінів є методом навчання?
 - а) пояснення;
 - б) узагальнення;
 - в) повторення;
 - г) закріплення.

5. До словесних методів навчання не належать такі методи як:
 - а) інструктаж, робота з книгою;
 - б) бесіда, шкільна лекція;
 - в) екскурсія та самостійні спостереження;
 - г) розповідь, пояснення.

6. Які з перерахованих методів не належать до наочних:
 - а) самостійні спостереження;
 - б) інструктаж, вправи;

- в) екскурсія, досліді;
- г) демонстрування, ілюстрування.

7. Які з перерахованих методів не належать до практичних:

- а) спостереження;
- б) навчальні й ігрові вправи;
- в) лабораторні досліді;
- г) роботи на пришкільній ділянці.

8. Прийом навчання – це:

- а) спосіб роботи вчителя, спрямований на досягнення певної дидактичної мети;
- б) засіб організації навчального процесу;
- в) складовий елемент методу;
- г) спосіб взаємопов'язаної діяльності вчителя та учнів, спрямований на досягнення завдань процесу навчання.

9. Хто з педагогів-новаторів розробив і впровадив у навчальний процес методи: опорних схем, коментованого управління, випереджального навчання:

- а) Ільїн Є. М.;
- б) Шаталов В. Ф.;
- в) Лисенкова С. М.;
- г) Амонашвілі Ш. О.

10. Автор монографії “Загальні методи навчання в школі”:

- а) Лисенкова С. М.;
- б) Алексюк А. М.;
- в) Савченко О. Я.;
- г) Ярмаченко М. Д.

ТЕСТ № 6

Тема: **Форми організації навчання**

1. Хто з названих педагогів першим теоретично обґрунтував теорію класно-урочної системи навчання?
 - а) К. Д. Ушинський;
 - б) А. С. Макаренко;
 - в) Я. А. Коменський;
 - г) І. Г. Песталоцці.

2. Урок – це:
 - а) форма передачі знань, набуття вмінь і навичок, розвитку пізнавальних інтересів та творчих здібностей;
 - б) система взаємопов'язаної діяльності вчителя та учнів, підпорядкована єдиній меті;
 - в) процес викладу вчителем та засвоєння учнями навчального матеріалу в межах чітко визначеного часу (45 хв.);
 - г) форма організації навчання, при якій учитель у межах визначеного проміжку часу за сталим розкладом проводить навчально-виховну роботу з постійним складом учнів одного віку і приблизно однакового рівня підготовки.

3. Про що йде мова: "... це форма організації навчання, яка передбачає вихід учнів на місце розташування об'єктів вивчення для безпосереднього ознайомлення з ними":
 - а) екскурсія;
 - б) нестандартний урок;
 - в) практикум;
 - г) гурток.

4. Який тип уроку найбільш поширений у початковій школі:
 - а) урок перевірки й контролю;
 - б) комбінований;
 - в) інтегрований;
 - г) урок засвоєння нових знань.

5. Яка з названих форм роботи не є позаурочною формою навчання:
 - а) гурток;
 - б) самостійна робота;

- в) домашня робота;
- г) факультативи.

6. Від чого залежить тип уроку:

- а) теми;
- б) підготовки учнів;
- в) структури уроку;
- г) дидактичної мети.

7. Хто наголошував: “Сьогодні нам потрібні не ходячі бібліотеки, а люди, які вміють думати і знаходити власне рішення” ?

- а) Джером Брунер;
- б) Марія Монтессорі;
- в) В. О. Сухомлинський;
- г) Я. А. Коменський.

8. Кому належать слова про те, що вчитель готується до уроку все життя:

- а) Лисенковій С. М.;
- б) Амонашвілі Ш. О.;
- в) Сухомлинському В. О.;
- г) Шацькому С. Т.

9. Малокомплектна школа – це:

- а) сільська школа;
- б) школа без паралельних класів, з малим контингентом учнів;
- в) початкова школа;
- г) школа з дефіцитом вчительських кадрів.

10. Які з положень не передбачені у вимогах до уроку:

- а) організаційні, дидактичні;
- б) інтегративні, міжпредметні;
- в) етичні, психологічні;
- г) естетичні, гігієнічні.

ТЕСТ № 7

Тема: Перевірка й оцінка знань, умінь, навичок

1. Що не є функціями перевірки знань, умінь та навичок:
 - а) орієнтовна, диференційна;
 - б) стимулювальна, виховна;
 - в) контролювальна, діагностична;
 - г) навчальна, розвивальна.

2. Тематичний контроль виявляє:
 - а) рівень розумового розвитку учнів;
 - б) залишкові знання;
 - в) рівень засвоєння обов'язкових знань з теми;
 - г) якість засвоєного за відрізок часу.

3. Розрізняють такі види контролю:
 - а) екзамени, заліки;
 - б) фронтальний, груповий, комбінований;
 - в) спостереження, письмовий, усний;
 - г) попередній, поточний, періодичний, підсумковий.

4. До форм контролю не відносяться:
 - а) фронтальний, комбінований;
 - б) попередній, поточний;
 - в) груповий, індивідуальний;
 - г) самоконтроль, взаємоконтроль.

5. Хто є автором праці “Воспитательная и образовательная функция оценки учения школьников”:
 - а) Амонашвілі Ш. О.;
 - б) Сухомлинський В. О.;
 - в) Савченко О. Я.;
 - г) Лисенкова С. М.

6. До методів контролю не належать:
 - а) проблемне навчання; семінарські заняття;
 - б) екзамени та заліки;
 - в) проведення нескладних дослідів, спостережень;
 - г) письмове та усне опитування.

7. При оцінюванні успіхів учнів на початковому етапі навчання найбільш доцільним є:
- а) бал;
 - б) оцінне судження;
 - в) рейтинг;
 - г) самооцінка.
8. У чому полягає суть 12-тибальної системи оцінювання:
- а) налагодження контакту з батьками;
 - б) стимулювання учнів до ефективної навчально-пізнавальної діяльності;
 - в) об'єктивне оцінювання рівня навчальних досягнень учнів за принципом урахування особистих досягнень;
 - г) діагностика успішності учнів, розвитку їх творчих здібностей, пізнавальних потреб та інтересів.
9. На якому етапі уроку, як правило, виставляється оцінка:
- а) організація класу;
 - б) підсумок уроку;
 - в) пояснення нового матеріалу;
 - г) узагальнення і систематизація знань.
10. Яку з вимог перевірки й оцінки знань порушив педагог у такій ситуації: вчитель викликав учня – флегматика й вимагає від нього негайної відповіді:
- а) урахування індивідуальних особливостей учнів;
 - б) об'єктивність контролю;
 - в) урахування вікових особливостей учнів;
 - г) єдність вимог.

ТЕМАТИКА БАТЬКІВСЬКИХ ЗБОРІВ У І КЛАСІ

Батьківські збори в початковій школі мають дуже велике значення. Саме від того, наскільки класний керівник продумав перші батьківські збори, як він їх підготував – залежить результативність внеску батьків в роботу з своїми дітьми, спілкування вчителя і що вчаться, ефективність виховної системи класу.

Але не тільки це є причиною їх хвилювання. Перш за все їх хвилюють учбові результати. Хвилювання пов'язане з тим, як дорослі сприйматимуть їх успіхи і невдачі. Тому для того, щоб досягти хороших результатів, діти прагнуть завоювати розташування дорослого, зрозуміти його, пристосуватися до нього.

Особливістю поведінки першокласників є їх безпосередність, відвертість, емоційність. Вони завжди говорять те, що думають, проте серед них зустрічаються діти, які поведуться украй обережно. Першокласники вельми вразливі і наглядові, вони чутливо реагують на те, як вчитель спілкується з тим або іншим учнем.

У І класі дітям достатньо важко об'єктивно оцінити свої досягнення, їм подобається все те, що вони роблять. Деколи вони щиро дивуються тому, що не можуть зрозуміти, чого хоче від них вчитель. Першокласники надзвичайно активні, їм хочеться спробувати себе у всьому, навіть якщо у них щось не виходить так, як у інших учнів. Проте треба відзначити, що батьківські збори в першому класі істотно відрізняються від зборів в подальших класах. У І класі батьківські збори, з одного боку, знайомлять батьків з особливостями психології і фізіології першокласника, з іншою – учить батьків бути розумними батьками.

У І класі батьки повинні «ужитися» в роль бути батьком і матір'ю школяра, навчитися допомагати своїй дитині бути хорошим учнем, розвинути в собі вміння бути терплячим і терпимим, розуміючим і таким, що приймає свою дитину незалежно від його учбових досягнень.

Можна сказати, що батьківські збори в І класі – це знайомство з азбукою для батьків від «А» до «Я». Саме від того, як класний керівник зуміє розташувати батьків до школи, до участі в житті класу, до розуміння І року учення у всьому подальшому ученні

дитини, залежить позитивний розвиток дитячого колективу, поява і затвердження традицій єдності батьків і дітей, взаєморозуміння всіх учасників процесу виховання і на-вчання учнів.

У I класі батьківські збори повинні носити пізнавальний характер, повинні стимулювати інтерес батьків до пізнання своєї дитини кожного разу з іншої сторони. Саме в I класі закладаються хороші звички і манери бути справжнім батьком і матір'ю: не для галочки і пока-зухи, а для користі своїй дитині і самому собі.

Саме в I класі батьківські збори носять в першу чергу просвітницький характер, наштовхують батьків на розвиток в собі умінь виховного характеру. При цьому, починаючи з I класу, необхідно підкреслювати успіхи сімей в прояві позитивних батьківських умінь. Класному керівнику необхідно дуже вміло підходити до відбору тематики батьківських зборів.

У I класі класному керівнику доречно провести батьківські збори наступної тематики:

- Традиції і звичаї школи, в якій вчиться ваша дитина.
- Права і обов'язки молодших школярів.
- Як визначити обдарованість дитини?
- Особливості учбової діяльності першокласників.
- Режим дня першокласника і його вплив на поведінку учня.
- Підручник першокласника. Як допомогти дитині у важкій навчальній ситуації?
- Ліворукість і праворукість. Відхилення або норма?
- Роль сім'ї в подоланні фізичних і навчальних навантажень дитини.
- Художня література для першокласників.
- Першокласник і гра.
- Недитячі захоплення маленьких дітей.
- Свята в житті дитини.
- Як навчити дитину бути справжнім другом?
- Якщо дитиною важко управляти...
- Як справитися з надмірною активністю дитини?
- Особливості навчання дитини математиці і мові.
- Як розвинути здібності дитини?

ПРОГРАМНІ ПИТАННЯ

до курсового екзамену з дидактики

1. Предмет і завдання дидактики, її основні категорії.
2. Види дидактики, її зв'язок з іншими науками. Загальна теорія навчання й методики викладання окремих предметів.
3. Методи дидактичних досліджень.
4. Функції, завдання та актуальні проблеми дидактики в умовах оновлення системи освіти України.
5. Українська народна дидактика. Народно-педагогічні уявлення про учнів та навчання, роль знань у житті людини, письменство, книгу, школу, вчителя.
6. Навчання як вид пізнавальної діяльності учнів початкових класів. Теорія навчання і теорія пізнання. Суттєві ознаки процесу навчання
7. Структура навчання, його компоненти. Викладання й учіння – дві сторони процесу навчання.
8. Історичні типи навчання. Ознаки особистісно зорієнтованого навчання
9. Закономірності та рушійні сили процесу навчання.
10. Основні функції навчання, їх характеристика.
11. Структура процесу засвоєння знань. Психологічна характеристика основних етапів оволодіння знаннями.
12. Мотиви учіння молодших школярів, їх види.
13. Шляхи формування пізнавальних і творчих інтересів учнів початкових класів.
14. Принципи навчання, їх класифікація. Народна дидактика про принципи навчання..
15. Принцип виховного характеру навчання.
16. Принцип науковості навчання.
17. Принцип систематичності й послідовності навчання.
18. Принцип наочності навчання. Функції та види наочності, методичні основи її використання в початковій школі.
19. Принцип свідомості й активності учнів у процесі навчання. Методи та прийоми активізації мислительної діяльності молодших школярів у навчальному процесі.

20. Принцип міцності знань, умінь і навичок. Раціональні способи заучування навчального матеріалу.
21. Принцип доступності навчання.
22. Принцип диференціації та індивідуалізації навчання.
23. Принцип розвивального характеру навчання.
24. Принцип емоційності навчання.
25. Поняття змісту освіти. Основні елементи освіти. Ступені, характер і спеціалізація освіти.
26. Теорії організації змісту освіти.
27. Зміст освіти в народній дидактиці.
28. Наукові основи побудови змісту освіти в сучасній школі. Навчальні предмети в початкових класах.
29. Реформування змісту початкової освіти на сучасному етапі.
30. Навчальний план початкових класів загальноосвітньої школи, його структура. Види планів. Особливості навчальних планів для різних типів шкіл.
31. Навчальні програми для початкових класів, вимоги до них, способи їх побудови. Структура навчальної програми. Особливості навчальних програм для початкових класів різних типів шкіл.
32. Навчальні підручники й посібники для початкових класів, вимоги до них, їх функції.
33. Загальне поняття про методи навчання, їх функції. Методи, прийоми, засоби навчання.
34. Класифікація методів навчання. Методи навчання в народній дидактиці.
35. Методи навчання за джерелом знань. Словесні методи навчання, їх дидактична характеристика.
36. Робота з підручником і навчальною книгою як метод навчання, її види. Організація роботи з підручником у початкових класах на уроці.
37. Наочні методи навчання, їх дидактична характеристика. Технічні засоби наочності в початкових класах.
38. Практичні методи навчання, їх дидактична характеристика.
39. Методи навчання за характером пізнавальної діяльності учнів. Проблемне навчання в початкових класах.

40. Розвиток методів навчання в досвіді вчителів-новаторів. Оптимальний вибір методів навчання.

41. Поняття про форми організації навчання. Форми навчання в народній дидактиці. Сучасні форми навчання в зарубіжній школі.

42. Виникнення й розвиток класно-урочної системи навчання, її характеристика.

43. Урок – основна форма організації навчального процесу. Основні ознаки уроку, його переваги й недоліки.

44. Типологія та структура уроку. Місце комбінованого уроку в системі початкового навчання. Особливості побудови уроку в початкових класах.

45. Загальнопедагогічні вимоги до уроку (організаційні, дидактичні, виховні, психологічні, етичні, естетичні, гігієнічні, управлінські). Вимоги до сучасного уроку.

46. Шляхи, умови й засоби підвищення ефективності та результативності уроку. Нетрадиційні уроки в початкових класах.

47. Специфіка проведення уроків і позаурочної навчальної роботи в початкових класах малокомплектної школи.

48. Підготовка вчителя до уроку та її основні етапи. Тематичне й поурочне планування.

49. Проведення уроку. Схема психолого-педагогічного аналізу уроку. Аналіз уроків передових учителів.

50. Позаурочні форми організації навчання, їх характеристика.

51. Домашня навчальна робота молодших школярів. Роль домашніх завдань у системі навчання, їх призначення, види. Проблема подолання перевантаження учнів домашніми завданнями.

52. Перевірка та оцінка знань, умінь і навичок учнів початкової школи. Функції перевірки.

53. Педагогічні вимоги до перевірки й оцінки знань, умінь і навичок учнів. Психолого-педагогічні особливості перевірки й оцінки молодших школярів, учнів 6-річного віку.

54. Зміст, види, методи та форми отримання зворотньої інформації як засобу керування пізнавальною діяльністю учнів. ТЗН і програмований контроль в оцінці знань, умінь і навичок молодших школярів.

55.Оцінка успішності учнів, її призначення. Критерії якості знань, умінь і навичок учнів. Характеристика бальної системи оцінювання. Оцінка та оцінні судження, їх роль у початковій школі.

56.Урахування індивідуальних особливостей учнів при перевірці та оцінці успішності. Своєрідність організації перевірки знань, умінь і навичок 6-річних учнів, учнів малокомплектних шкіл, допоміжних шкіл-інтернатів.

57.Основні ідеї “Великої дидактики” Я.А.Коменського.

58.Дидактика початкового навчання у спадщині В.О.Сухомлинського.

59.Загальна характеристика основних положень “народної дидактики” М.Г.Стельмаховича.

60.Дидактика початкового навчання у працях О.Я.Савченко.

ПІДБІР ПЕДАГОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ

Першокласниця скаржитья своїй матері: " Не люблю школу. В садочку було краще. Я стараюсь, вчу-вчу, а Марія Василівна ставить мені низькі бали. Моя подружка одержує "10", "12" і сміється з мене. Не подобається мені в школі".

Прокоментуйте описану ситуацію і запропонуйте правильне рішення, як сформувати позитивне ставлення учениці до навчання, до школи?

Учні 3-С класу, за винятком 2-3 дітей – кращих учнів, завжди зі спокійним виглядом дають свої щоденники на "двійки", "трійки" вчительці. Вчителька досить часто виставляє на уроці багато низьких балів, пише зауваження у щоденник, але дітей вони зовсім не хвилюють. Діти звикли і ставляться байдуже до поганих оцінок, низької успішності, зауважень і наставлянь учителя.

Яку з функцій втратила педагогічна оцінка в даному класі? Що треба зробити вчителю, щоб ставлення учнів до навчання, викликали бажання вчитися, домагатися успіху?

На уроці вчитель опитує учнів. Викликає одного учня, і той впевнено і жваво відповідає. Вчитель слухає і думає: "Здібний хлопчик, все схоплює на льоту, але не старається, ні в що не заглиблюється. Однак відповідь правильна, треба ставити "п'ять". До дошки вийшов другий учень. Його відповідь нечітка, невпевнена, плутана, але з усього видно, що старався учень. "Слабка відповідь, констатує про себе вчитель", – більше трійки поставити не можна".

Зробіть психолого-педагогічний аналіз ситуації і визначіть оптимальні варіанти її розв'язання.

Кожного разу на батьківських зборах вчителька, аналізуючи успішність класу, хвалила хороших учнів і критикувала інших. Згодом кількість батьків стала зменшуватись, постійно відвідували збори лише батьки

хороших учнів. Учителька обурювалась: "На збори не з'являються саме ті батьки, яким обов'язково треба приходити. І що мені робити?"

Це типова ситуація в школі. Проаналізуйте її. Запропонуйте програму роботи вчителя на батьківських зборах.

Другорічнику у 2-В Максиму, як завжди, не сиділось на місці, він не хотів слухати пояснення нового матеріалу, розв'язувати задачі, тому тихо встав з місця, взяв у кутку поламану деталь вішалки і почав ремонтувати її. Він зробив це мовчки, тихо, але з явним інтересом і завзяттям. Діти на нього не звертали уваги, оскільки вже звикли до подібної поведінки під час уроків. Вчителька теж бачила це, але не подала виду, продовжуючи урок. До кінця уроку Максим, на здивування вчительки і дітей, відремонтував вішалку і був дуже задоволений своєю роботою. На перерві вчителька подякувала хлопчику.

Чим можна пояснити діаметральне ставлення дитини до праці і до навчання? Як сформувані у дитини потребу в знаннях, прагнення до навчання?

Урок природознавства в 4-му класі.

Відповідає коло дошки Коля. У нього тільки "трійки" з цього предмета, тому він дуже старався сьогодні, почав добре відповідати, але в чомусь помилився. Тут же піднявся ліс рук, бо вчителька вимагала уважно слухати і виправляти товариша. Учні один за одним стали виправляти і доповнювати Колю. Тепер він зосередився не на своїй відповіді, а на зауваженнях товаришів. Він почав збиватися, заплутався і замовк.

- Чого ж ти мовчиш? – сказала вчителька. – Так добре почав, і клас тобі допомагав. Знов недочив. Сідай "трійка".

Практичні завдання до екзаменаційних білетів з дидактики

1. Навести приклади ефективного використання вчителем дидактичних принципів, наприклад:
 - розвивального характеру навчання;
 - виховного навчання.
2. Навести приклади ефективного використання вчителем методу:
 - розповіді;
 - бесіди;
 - пояснення;
 - роботи з книгою;
 - демонстрації;
 - ілюстрації;
 - вправ.
3. Розробити фрагмент уроку та здійснити мікророзкладання з використанням одного з методів навчання.
4. Розробити фрагмент уроку
 - перевірка домашнього завдання;
 - закріплення вивченого матеріалу (клас, предмет і тема – на вибір) з використанням найбільш доцільних методів, прийомів, форм роботи з учнями.
5. Розробити детальний план уроку (клас, предмет, тема – на вибір)
 - комбінованого;
 - засвоєння нового матеріалу.
6. Розробити план-конспект уроку (клас, предмет, тема, тип уроку – на вибір).
7. Розробити план-конспект однієї з позаурочних форм навчання.
8. Проаналізувати структуру заняття в системі групи продовженого дня.
9. Скласти план роботи предметного гуртка на півріччя.
10. Підготувати поетапний план підготовки та проведення екскурсії.

11. Проаналізувати державний стандарт початкової середньої освіти.
12. Проаналізувати навчальний план середньої загальноосвітньої школи, акцентувавши увагу на змісті початкової освіти.
13. Проаналізувати навчальну програму одного з предметів початкової школи (за вибором студента).
14. Скласти розклад для I, II, III, IV кл. початкової школи – на вибір.
15. Скласти розклад для малокомплектної школи: I-II, III-IV, I-III, II-IV, II-III, I-IV класи – на вибір.
16. Проаналізувати підручник для початкової школи – на вибір.
17. Зробити анотацію книги:
 - Я.А.Коменський “Велика дидактика”;
 - М.Г.Стельмахович “Народна педагогіка”;
 - Ш.О.Амонашвілі (“Здравствуйте, дети!”, “Как живете дети?”, “Единство цели”, “Размышления о гуманной педагогике” – на вибір;
 - В.О.Сухомлинський “Серце віддаю дітям”;
 - О.Я.Савченко “Урок у початкових класах”.
20. Зробити огляд журналу “Початкова школа” за останній рік з метою виділення актуальних проблем дидактики початкової школи.
21. Прорецензувати одну статтю з періодичної педагогічної преси.
22. Описати й проаналізувати систему роботи вчителя-новатора.
23. Скласти календарний план вивчення змісту одного з предметів початкової школи на I чверть (клас – на вибір).
24. Презентувати схему психолого-педагогічного аналізу уроку.

Рекомендована література

1. Базовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів України // Освіта України. – 2000. – № 23. – С. 5.
2. Державна національна програма “Освіта” (Україна XXI століття). – Київ : Райдуга, 1994. – 62 с.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-%D0%BF>.
4. Державний стандарт початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/607-2013-%D0%BF>
5. Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів початкової школи // Початкова освіта. – 2000. – № 47. – С. 6-32.
6. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти // Освіта України. – 2001. – 7 лютого. – № 6. – С. 3-16.
7. Закон України “Про освіту” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>
8. Збірник документів МОН України з початкової освіти / упоряд. Л.Щербакова. – Київ : Вид. дім "Шкіл. світ": Вид. Л.Галіцина, 2005. – 128 с. – (Б-ка "Шк. світу").
9. Інструктивно-методичні матеріали щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/39144/
10. Концепція 12-річної середньої загальноосвітньої школи // Директор школи. – 2002. – № 1. – С. 11-15.
11. Лист МОН України від 17.08.2016 № 1/9-437 «Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у загальноосвітніх навчальних закладах»

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/6119->

12. Методичні рекомендації щодо усного і писемного мовлення молодших школярів. Норми оцінювання знань, умінь і навичок / упоряд. К. С. Прищепа. – Київ : Магістр – S, 1996. – 79 с.
13. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою 1-4 класи / відп. за вип. А. В. Лотоцька, Л. Ф. Щербакова – Київ : Видавничий дім «Освіта», 2012. – 392 с.
14. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – 23 квітня. – № 33. – С. 4-6.
15. Положення про загальноосвітній навчальний заклад [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/778-2010-%D0%BF>.
16. Про концепцію загальної середньої освіти (12-річна школа) // Поч. школа. – 2002. – № 2. – С. 1-5.
17. Про тривалість уроку у початкових класах // Освіта України. – 1999. – № 45. – С. 8.

* * *

1. Коменський Я.А. Велика дидактика / Я.А. Коменський // Вибр. твори: У 2-х т. / Я.А. Коменський. – М. : Педагогіка, 1982. – Т. 1. – С. 242-476.
2. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання / К.Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори : У 2-х т. / К.Д. Ушинський. – Київ : Рад. шк., 1983. – Т. 1. – С. 192-417.
3. Макаренко А.С. Педагогічна поема / А.С. Макаренко. – Київ : Рад. шк., 1973. – 508 с.
4. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : В 5 т. / В.О. Сухомлинський. – Київ : Рад. шк., 1977. – Т. 4. – С. 393-626.
5. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори: В 5 т. / В.О. Сухомлинський. – Київ : Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 7-279.

6. Сухомлинський В.О. Сто порад учителям / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори: В 5 т. / В.О. Сухомлинський. – Київ : Рад. шк., 1976. – Т. 2. – С. 419-654.

* * *

7. Азбука уроку: планування, методика, технологія проведення, аналіз / Гол. ред. В.В.Григораш. – Харків : Вид. група "Основа", 2006. – 144 с.
8. Алексюк А.М. Загальні методи навчання в школі / А.М. Алексюк. – 2-е вид., перероб. і доп. – Київ : Рад. шк., 1981. – 206 с.
9. Алексюк А.М. Методи навчання і методи учіння / А.М. Алексюк. – Київ : Знання, 1980. – 48 с.
10. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України: історія, теорія : підручник для студ., аспір. та мол. викл. вищ. навч. закл. / А.М. Алексюк. – Київ : Либідь, 1998. – 560 с.
11. Амонашвили Ш.А. Воспитательная и образовательная функции оценки учения школьников / Ш.А.Амонашвили. – М. : Педагогика, 1984. – 297 с.
12. Амонашвили Ш.А. В школу – с шести лет / Ш.А.Амонашвили. – М. : Педагогика, 1986. – 176 с.
13. Амонашвили Ш.А. Гуманно-личностный подход к детям / Ш.А.Амонашвили. – Москва –Воронеж, 1998. – 544 с.
14. Амонашвили Ш.А. Единство цели : пособ. для уч. / Ш.А.Амонашвили. – М. : Просвещение, 1987. – 208 с.
15. Амонашвили Ш.А. Здравствуйте, дети! : пособ. для уч. / Ш.А.Амонашвили. – М. : Просвещение, 1983. – 203 с.
16. Амонашвили Ш.А. Как живете, дети? : пособ. для уч. / Ш.А.Амонашвили. – М. : Просвещение, 1986. – 176 с.
17. Амонашвили Ш.А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса / Ш.А.Амонашвили. – Мн. : Университетское, 1990. – 559 с.
18. Амонашвили Ш.А. Размышления о гуманной педагогике / Ш.А.Амонашвили. – М. : Издат. Дом Шалвы Амонашвили, 1996. – 496 с.

19. Аналіз уроку / упоряд. Н. Мурашко. – Київ : Шк. світ, 2008. – 127 с. – (Б-ка "Шк. світу").
20. Аналітичний звіт про моніторингове дослідження якості навчальних досягнень у початковій школі (4 клас) // Початкова школа. – 2006. – № 2. – С. 1-4.
21. Асаулюк Е.П. Интеллектуальное развитие младших школьников в процессе внеклассной работы / Е.П. Асаулюк // Начальная школа. – 2011. – № 11. – С. 58-60.
22. Бабанский Ю.К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе / Ю.К. Бабанский. – М. : Просвещение, 1985. – 208 с.
23. Бабцева Н.В. Позакласна робота як умова формування ключових компетенцій учнів / Н.В. Бабцева // Німецька мова в школі. – 2009. – № 10. – С. 13-14.
24. Байбара Т.М. Процес навчання в початковій школі, його суть і структура / Т.М.Байбара // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – Умань, 2002. – Вип. 2. – С. 20-29.
25. Балицька Р. Урок-телепередача "Нема без кореня рослини, а нас, людей, – без Батьківщини" / Р. Балицька // Початкова школа. – 2010. – №12. – С. 9-10.
26. Баранов С.П. Педагогика : учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов по спец. № 2121 “Педагогика и методика начального обучения” / С.П. Баранов и др.; под ред. С.П.Баранова, В.А.Сластенина. – 2-е изд., доп. – М. : Просвещение, 1986. – С. 10-22.
27. Баранов С.П. Принципы обучения : (лекции по дидактике) / С.П.Баранов. – М. : МГПИ, 1975. – 94 с.
28. Баранов С.П. Сущность процесса обучения / С.П. Баранов. – М. : Просвещение, 1981. – 143 с.
29. Барановська О. Альтернативні системи оцінювання навчальних досягнень учнів в умовах особистісно орієнтованого навчання / О. Барановська, Л. Коваль // Директор школи, ліцею, гімназії. – Київ, 2002. – №6. – С. 96 – 99.
30. Баранцева О.И. Внеурочная деятельность – инструмент

- творческого развития личности / О.И. Баранцева // Начальная школа. – 2013. – № 6. – С. 81-83.
31. Барбаш Є.М. Система оцінювання навчальних досягнень учнів з мови в Україні та закордоном: історико-порівняльний огляд / Є.М.Барбаш // Науковий вісник Ужгород. нац. ун-ту. Серія “Педагогіка, соціальна робота“. – 2014. – Вип. 34. – С. 11-14.
32. Барбашова І.А. Загальні основи педагогіки : навч. посіб. / І.А. Барбашова. – Бердянськ : Вид-во Ткачук О.В., 2009. – 197 с.
33. Бардин К.В. Как научить детей учиться : кн. для уч. / К.В. Бардин. – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : Просвещение, 1987. – 111с.
34. Березюк О. С. Чинники етнопедагогіки : [монографія] / О.С. Березюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – 205 с.
35. Березюк О.С. Педагогічні умови взаємозв'язку особистісно зорієнтованої освіти та народної педагогіки / О.С. Березюк // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2005. – №. 21. – С. 22-24.
36. Березюк О.С. Формування етнодидактичних знань в сучасному педагогічному процесі / О.С. Березюк // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2015. – № 80. – С. 31-36.
37. Бібік Н.М. Пізнавальний інтерес як умова суб'єктності навчання молодших школярів / Н.М. Бібік // Пед. дискурс : зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 10. – С. 53-56.
38. Бібік Н.М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів / Н.М. Бібік. – Київ : Віпол, 1998. – 200 с.
39. Бондар В.І. Дидактика / В.І. Бондар. – Київ : Либідь, 2005. – 263 с.
40. Бондар В.І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів / В.І. Бондар. – Київ : Вересень, 1996. – 129 с.
41. Борецько А.І. Екскурсія як засіб естетичного саморозвитку учнів / А.І.Борецько, С.О.Борецько // Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку :

- зб. наук. праць. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 311-316.
42. Борисенко І. Функції оцінювання навчальних досягнень учнів початкових шкіл Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії / І. Борисенко // Порівняльно-педагогічні студії. – 2013. – № 1 (15). – С. 35-40.
43. Борисенко І.В. Про реформи змісту початкової освіти країн Європейського союзу [Електронний ресурс] / І.В. Борисенко // Вісник Чернігів. нац. пед. ун-ту. Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 108.1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2013_1_108_42
44. Бордовская Н.В. Педагогика : учеб. для вузов / Н.В. Бордовская, А.А. Реан. – СПб : Изд-во “Питер”, 2000. – 304 с.
45. Брагуца А.В. Развитие сотрудничества младших школьников во внеурочной деятельности / А.В. Брагуца // Начальная школа. – 2011. – № 6. – С. 53-55.
46. Бутрім В. Інтерактивні дидактичні ігри в початковій школі / В. Бутрім. – Київ : Шкіл. світ, 2007. – 112 с. – (Б-ка "Шк. світу").
47. Буханевич Н.В. Об'єкти, функції і види контролю навчальних досягнень учнів [Електронний ресурс] / Н.В. Буханевич. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/5618/2/Стаття.pdf>.
48. Буханевич Н.В. Сучасні методи контролю та оцінки знань школярів / Н.В. Буханевич // Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. наук. праць. Серія: Педагогіка і психологія. – Вип. 14, ч. 2. – Ялта : РВВ КГУ, 2007. – С. 126-130.
49. Буханевич Н.В. Контроль та оцінка навчальних досягнень учнів / Н. В. Буханевич // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2007. – Вип. 33. – С. 61-63.
50. Бухлова Н.В. Навчаємо вчитися: діагностика і формування самоосвітньої компетентності учнів /

- Н.В. Бухлова. – Київ : Вид. дім "Шкіл. світ": Вид. Л.Галіцина, 2006. – 128 с.
51. Васьков Ю.В. Педагогічні теорії, технології, досвід (Дидактичний аспект) / Ю.В. Васьков. – Харків : Скорпіон, 2000. – 120 с.
52. Вашуленко О.В. Варіативність уроків літературного читання / О.В. Вашуленко, О.А. Захарченко, І.В. Левченко // Учитель початкової школи. – 2015. – № 4. – С. 27-31.
53. Вашуленко О.В. Типи і структура уроків навчання грамоти (читання) / О.В. Вашуленко // Початкова школа. – 2014. – № 12. – С. 5-10.
54. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручник для пед., виховників, молоді й батьків / Г.Ващенко. – 3-є видання. – Полтава : Полтавський вісник, 1994. – 191 с.
55. Ващенко Г. Загальні методи навчання : підручник для пед. / Г.Ващенко. – Видання перше. – Київ : Українська Видавнича Спілка, 1997. – 441 с.
56. Введение в научное исследование по педагогике : учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов / Ю.К.Бабанский, В.И.Журавлев, В.К.Розов и др.; Под ред. В.И.Журавлева. – М. : Просвещение, 1988. – 239 с.
57. Вишневський О. Сучасне українське виховання: Педагогічні нариси / О.Вишневський. – Львів, 1996. – 233 с.
58. Вишневський О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. / О.І. Вишневський. – 3-тє вид., доопрац. і доп. – Київ : Знання, 2008. – 566 с.
59. Вінніченко О. Творчість дітей у позакласній роботі / О. Вінніченко // Початкова школа. – 2016. – № 12. – С. 33.
60. Власюк О. Забезпечення ситуації успіху в навчальній діяльності молодшого школяра / Оксана Власюк // Початк. школа. – 2012. – № 11. – С. 51.
61. Вожегова Т.В. Особистісно-орієнтоване навчання у контексті розвитку проблеми індивідуалізації та диференціації навчання молодших школярів / Т.В. Вожегова // Вісник СевНТУ : зб. наук. праць. –

Севастополь : Вид-во СевНТУ, 2010. – Вип. 105: Педагогіка. – С. 17-22.

62. Возрастная и педагогическая психология / под. ред. А.В.Петровского. – М. : Просвещение, 1973. – 288 с.
63. Волкова Н.П. Педагогіка: посібник для студ. вищ. навч. закл. / Н.П. Волкова. – Київ : Вид. центр “Академія”, 2001. – 576 с.
64. Волков Г.Н. Етнопедагогіка : учеб. для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений / Г.Н. Волков. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 176 с.
65. Выбор методов обучения в средней школе / под. ред. Ю.К. Бабанского. – М. : Педагогика, 1981. – 176 с.
66. Гаврилова Н.С. Особливості засвоєння математичних знань молодшими школярами з порушеннями мовленнєвого розвитку : автореф. дис... канд. психол. наук : 19.00.08 / Н.С. Гаврилова ; Інститут спеціальної педагогіки АПН України. – Київ, 2004. – 24 с.
67. Галузинський В.М. Педагогіка: теорія та історія : навч. посіб. / В.М.Галузинський, М.Б.Євтух. – Київ : Вища шк., 1995. – 237 с.
68. Гладунський В.Н. Урок (Методики аналізу) / В.Н.Гладунський. – Львів : Каменяр, 1996. – 23 с.
69. Голубнича Л. Розвиток категорій дидактики в педагогічній науці / Л.Голубнича // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2014. – № 9 (Ч. 1). – С. 214-222.
70. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С.Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
71. Гороль П.К. Методика використання технічних засобів навчання : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / П.К. Гороль, Л.Л. Коношевський, М.Г. Вороліс. – Київ : Освіта України, 2007. – 256 с.
72. Грицюк О.І. Інтерактивні технології навчання молодших школярів / О.І. Грицюк // Почат. навчання та виховання. – 2011. – № 8. – С. 2-17.
73. Гроза П.М. Автоматизація процесу складання розкладу уроків / П.М.Гроза, І.В.Замковець, В.Ю.Боярський //

Новітні інформаційні системи та технології – Modern information system and technologies. – Вип. 5. – Полтава : ПолтНТУ, 2016. – С. 71-78.

74. Грущинська І. Календарно-тематичне планування уроків природознавства у 2 класі / І.Грущинська // Початкова школа. – 2013. – № 7 (529) липень. – С. 22-35.
75. Грюцева Н.И. Альтернативные технологии развивающего обучения / Н.И. Грюцева. – Смоленск, 1996. – 100 с.
76. Гузь Н.В. Вивчення мотивів учбової діяльності як важливої складової ставлення молодших школярів до навчання [Електронний ресурс] / Н.В.Гузь, В.В.Гузь // Науковий вісник Мелітопол. держ. пед. ун-ту. Серія «Педагогіка». – 2011 – № 7. – С. 254-262. – Режим доступу: <http://lib.mdpu.org.ua/nvsp/BAK7/7/40.pdf>
77. Гуманне ставлення до дитини : метод. посіб. для вч. / сост. В.А.Киричок. – Київ, 2004. – 55 с.
78. Гуржій А.М. Засоби навчання / А.М.Гуржій, Ю.О.Жук, В.П.Волинський. – Київ : ІЗМН, 1997. – 208 с.
79. Гусак П.М. Технологія засвоєння студентами дидактичної теорії / П.М.Гусак. – Луцьк : ЛДУ, 1996. – 115 с.
80. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения / В.В.Давыдов. – М. : Педагогика, 1996. – 239 с.
81. Даневич С. Система позакласної навчальної діяльності учнів як фактор розвитку їхніх інтересів / С. Даневич // Рідна школа. – 2009. – № 7. – С. 66.
82. Даниленко М.В. Педагогічні задачі : навч. посіб. / М.В.Даниленко, Л.І.Даниленко – Київ : Вища шк., 1991. – 197 с.
83. Дидактика современной школы / Под ред. В.А.Онищука. – Київ : Рад. шк., 1987. – 350 с.
84. Дидактика средней школы / Под ред. М.Н.Скаткина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1982. – 319 с.
85. Дифференциация в начальном звене / Под ред. Ю. З. Гильбуха; НПЦ "Перспектива". – 5-е изд. – Київ : НПЦ Перспектива, 1995. – 54 с. : табл. – (Психол.-пед.

основи дифференціації обуч. в общеобразоват. школе. №1).

86. Дем'яненко О.О. Зміст та організація психолого-педагогічного моніторингу в початковій школі : навч.-метод. посіб. (з електронним додатком) / О.О.Дем'яненко, Т.В.Татаринцева. – Біла Церква : КОІПОПК, 2007. – 68 с.
87. Державні стандарти освіти і національне освітнє законодавство : навч. посіб. / Г.В. Лаврик, Г.В. Терела, Т.О. Харченко та ін. ; за ред. Г.В. Лаврик. – Київ : «Центр учбової літератури», 2014. – 208 с.
88. Довга Т. Трансформація проблеми вміння вчитись та її відображення в навчальній літературі з педагогіки [Електронний ресурс] / Т.Довга // Наукові записки [Кіровоград. держ. пед. ун-ту ім. В. Винниченка]. Сер. : Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 121 (I).– С. 136-140. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2013_121\(1\)_34](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2013_121(1)_34)
89. Досяк І.М. Нестандартні уроки з використанням інноваційних технологій. 1-4 класи : навч.-метод. посіб. / І.М. Досяк. – Харків: Вид. група "Основа", 2007. – 160 с. – (Б-ка ж-лу "Початкове навчання та виховання"; Вип. 6(42).
90. Друзь Б.Г. Виховання пізнавального інтересу молодших школярів у процесі навчання / Б.Г. Друзь. – Київ : Рад. шк., 1978. – 126 с.
91. Дубовий С. Роль позакласної роботи у формуванні творчої особистості учня / С. Дубовий // Рідна школа. – 2012. – № 3. – С. 61-63.
92. Дьяченко В.К. Организационная структура учебного процесса и ее развитие / В.К.Дьяченко. – М. : Педагогика, 1989. – 160 с.
93. Дьяченко В.К. Сотрудничество в обучении / В.К.Дьяченко. – М. : Высшая шк., 1991. – 192 с.
94. Євтух М.Б. Інноваційні методи оцінювання навчальних досягнень : монографія / М.Б. Євтух, Е.В. Лузік, Л.М. Дибкова. – Київ : КНЕУ, 2010. – 248 с.
95. Єрмола А.М. Технологія моніторингу якості освіти : навч.-

- метод. посіб. / А.М. Єрмола. – Київ : Курсор, 2008. – С. 45-95.
96. Зайцев В.Н. Практическая дидактика / В.Н.Зайцев. – М. : Народное образование, 1999. – 224 с.
97. Зайченко І.В. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / І.В. Зайченко. – Київ : Освіта України, 2006. – 528 с.
98. Занков Л.В. Дидактика и жизнь / Л.В. Занков. – М. : Просвещение, 1968. – 176 с.
99. Зарічна В. Урок-презентація з української мови / В. Зарічна // Початкова школа. – 2010. – №9. – С. 17–19.
100. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. / І.А. Зязюн. – Київ : МАУП, 2000. – 312 с.
101. Інтегровані уроки в початковій школі / упоряд. О.Кондратюк. – Київ : Шк. світ, 2007. – 128 с. – (Б-ка "Шк. світу").
102. Ильин Е.Н. Герой нашего урока / Е.Н. Ильин. – М. : Педагогика, 1991. – 228 с.
103. Ильин Е.Н. Рождение урока / Е.Н. Ильин. – М. : Педагогика, 1986. – 176 с.
104. Ильина Т.А. Педагогика: Курс лекций : учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов / Т.А.Ильина. – М. : Просвещение, 1984. – 496 с.
105. Ильмов И.И. Структура процесса обучения / И.И.Ильмов. – М. : МГУ, 1986. – 199 с.
106. Ингенкамп К. Педагогическая диагностика / К.Ингенкамп. – М. : Педагогика, 1991. – 348 с.
107. Казанский Н.Г. Дидактика (начальные классы) / Н.Г.Казанский, Т.С.Назарова. – М. : Просвещение, 1978. – 224 с.
108. Калита Н. Організаційні форми навчання: історія та сучасність [Електронний ресурс] / Н. Калита // Актуальні питання гуманітарних наук. – 2014. – Вип. 10. – С. 229-234. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2014_10_38
109. Калошин В. Ф. Розвиток творчості учнів: [метод. посіб.] / В. Ф. Калошин, Д. В. Гоменюк, Л. Л. Сушенцева. – Харків:

Вид. група "Основа", 2008. – 111 с. – (Б-ка журн. "Управління школою"; вип. 8(68).

110. Канівець Т.М. Основи педагогічного оцінювання: [навч.-метод. посіб.] / Т.М. Канівець. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2012. – 102 с.
111. Касьяненко М.Д. Педагогіка співробітництва / М.Д.Касьяненко. – Київ : Вища школа, 1993. – 320 с.
112. Кийко О.А. Позакласна робота з інформатики у початковій школі як засіб активізації навчання молодших школярів / О.А. Кийко // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2014. – № 5. – С. 36-37.
113. Кириллова Г.Д. Теория и практика урока в условиях развивающего обучения / Г.Д.Кириллова. – М. : Просвещение, 1980. – 159 с.
114. Кіт Г.Г. Методи науково-педагогічних досліджень : навч.-метод. посіб. для самост. роб. студ. / Г.Г. Кіт. – Вінниця, 2000. – 72 с.
115. Кіт Г.Г. Організація семінарських та лабораторних занять з педагогіки. (Загальні основи педагогіки. Дидактика) : навч.-метод. посіб. для студ. спец. "Початкове навчання" / Г.Г. Кіт. – 2-е вид. – Вінниця : ПП "Едельвейс і К", 2008. – 163 с.
116. Кіт Г.Г. Педагогічна практика : навч.-метод. посіб. / Г.Г. Кіт. – Вінниця, 1999. – 102 с.
117. Кіт Г.Г. Практикум з дидактики : навч.-метод. посіб. для студ. спеціальності "Початкове навчання" / Г.Г.Кіт, О.А.Тішик. – Вінниця: ВДПУ, 2007. – 148 с.
118. Ключова Т.М. Реалізація принципу наочності на уроках у початковій школі засобами інформаційних технологій навчання / Т.М.Ключова // Таврійський вісник освіти. – 2013. – № 3(43). – С. 10-16.
119. Ковальчук В. І. Ефективний урок: технології, структура, аналіз / Василь Ковальчук. – Київ : Шк.світ, 2011. – 120 с.
120. Кодлюк Я.П. Дидактика початкової школи: практичний курс : навч.-метод. посіб. / Я.П.Кодлюк. – Тернопіль: Астон, 2013. – 160 с.
121. Кодлюк Я.П. Підручник для початкової школи: теорія

- і практика / Я.П.Кодлюк. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2004. – 288 с.
- 122.Кодлюк Я.П. Теорія і практика підручникотворення в початковій освіті / Я.П.Кодлюк. – Київ : Інформаційно-аналітична агенція “Наш час”, 2006. – 368 с.
- 123.Козел Л. Особливості діяльності вчителя при застосуванні безбального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів / Л. Козел // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2014. – № 10 (Ч. 1). – С. 62-70.
- 124.Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В.Овчарук. – Київ : “К.І.С.”, 2004. – 112 с.
- 125.Кондрашова Л.В. Сборник педагогических задач: учеб. пособ. / Л.В. Кондрашова. – Барнаул : Издание АГУ, 1980. – 115 с.
- 126.Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи : метод. рекомендації / Автор. кол. : Бібік Н.М. (кер.), Савченко О.Я., Байбара Т.М., Вашуленко М.С. та ін. – Київ: Початкова школа, 2002. – 128 с.
- 127.Кормило О. М. Програма формування позитивного ставлення молодших школярів до школи / О. М. Кормило // Практ. психологія та соц. робота. – 2012. – № 8. – С. 4-21.
- 128.Короткий педагогічний словник / Укл. О.П.Демченко, С.В.Марчук. – Бар, 2003. – 76 с.
- 129.Косенко Ю. Українська етнопедагогіка. Курс лекцій : навч. посіб. для студ. пед спец. вищ. навч. закл. / Ю. Косенко. – Маріуполь : МДГУ, 2004. – 128 с.
- 130.Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С.Костюк. – Київ : Рад.шк., 1989. – 608 с.
- 131.Котова И.Б. Педагогика: пед. теории, системы, технологии : учеб. пособ. для студ. сред. пед. учеб. заведений / И.Б.Котова, Е.М.Шиянов, С.А.Смирнов [и др.]; под ред. С.А. Смирнова. – 4-е изд., испр. – М. : Академия, 2003. – 512 с.

132. Коцур Н. Шкільна гігієна : навч.-метод. посіб. / Н. Коцур, Л. Гармаш, Л. Товкун. – Київ, 2010. – 229 с.
133. Кочина Л.П. Організація навчально-виховного процесу в малокомплектній школі / Л.П.Кочина, І.Л.Сіданич // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2004. – Вип. 8. – С. 41-47.
134. Кудрявцев В.М. Проблемное обучение: истоки, сущность, перспективы / В.М. Кудрявцев. – М. : Знание, 1991. – 80 с.
135. Кузьмінський А.І. Педагогіка : підручник / А.І.Кузьмінський, В.Л.Омельяненко. – Київ : Знання, 2007. – 447 с.
136. Кузьмінський А.І. Педагогіка у запитаннях і відповідях : навч. посіб. / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – Київ : Знання, 2006. – 311 с.
137. Кузьмінський А.І. Педагогіка: завдання і ситуації : практикум / А.І.Кузьмінський, Л.П.Вовк, В.Л.Омельяненко. – Київ : Знання-Прес, 2003. – 429 с.
138. Кульневич С.В. Анализ современного урока : практич. пособ. для уч. и клас. руководителей, студ. пед. учеб. заведений, слушателей ИПК / С.В. Кульневич, Т.П. Лакоценина. – 2-е изд. доп. и перераб. – Ростов н/Д : Изд-во "Учитель", 2003. – 224 с.
139. Куписевич Ч. Основы общей дидактики / Ч.Куписевич. – М. : Высшая школа, 1986. – 368 с.
140. Курінна М.Г. Особливості змісту загальної освіти в Японії [Електронний ресурс] / М.Г. Курінна // Науковий вісник Донбасу. – 2011. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2011_2_19
141. Куцевол О. М. Організація позакласної роботи з обдарованими учнями (на матеріалі художніх творів української та зарубіжної літератури): навч.-метод. посіб. / О. М. Куцевол, О. Б. Петрович, С. Д. Петрович. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. – 204 с.
142. Кучеренко І. Класно-урочна система Я. Коменського: становлення й історія розвитку [Електронний ресурс] / І. Кучеренко // Збірник наукових праць Уманського

державного педагогічного університету. – 2012. – Ч. 3. – С. 158-165. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpudpu_2012_3_24

143. Кучеренко І. Основна організаційна форма навчання та її модифіковані форми / І. Кучеренко // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Бердян. держ. пед. ун-ту. – Бердянськ : БДПУ, 2012. – № 1. – С. 157– 163.
144. Куценко І.В. Проблема усвідомленості засвоєння знань розумово відсталими молодшими школярами / І.В.Куценко // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 14 (225). – Ч. II. – С. 27-31.
145. Леднев В.С. Содержание образования: сущность, структура, перспективы / В.С.Леднев. – М. : Высшая шк., 1991. – 223 с.
146. Леонтьев А.Н. Мотивы, эмоции и личность / А.Н.Леонтьев // Избр. психологические произведения: В 2-х т. – М. : Педагогика, 1983. – Т. 2. – С. 204-215.
147. Лернер И.Я. Дидактическая система методов обучения / И.Я.Лернер. – М. : Знание, 1976. – 64 с.
148. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения / И.Я.Лернер. – М. : Педагогика, 1981. – 115 с.
149. Лернер И.Я. Процесс обучения и его закономерности / И.Я.Лернер. – М. : Знание, 1980. – 96 с.
150. Лихачев Б.Т. Воспитательные аспекты обучения / Б.Т.Лихачев. – М. : Просвещение, 1982. – 192 с.
151. Лобова О. Тематичне планування уроків музичного мистецтва у 2 класі / О.Лобова // Початкова школа. – 2013. – № 7 (529) липень. – С. 35-39.
152. Логачевська С.П. Диференціація у звичайному класі : посіб. для вч., метод., студ. / С.П. Логачевська; за заг. ред. О.Я.Савченко. – Донецьк : Центр підготовки абітурієнтів, 1998. – 228 с.
153. Логачевська С.П. Дійти до кожного учня / С.П. Логачевська; за ред. О.Я.Савченко. – Київ : Рад. шк., 1990. – 158 с.

- 154.Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. / В.І.Лозова, Г.В.Троцько. – 2-е вид., випр. і доп. – Харків : “ОВС”, 2002. – 400 с.
- 155.Локшина О. І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : монографія / О. І. Локшина. – Київ : Богданова А.М., 2009. – 403 с.
- 156.Лысенкова С.Н. Когда легко учиться: Из опыта работы учителя начальных классов школы № 587 г. Москвы / С.Н.Лысенкова. – М. : Педагогика, 1981. – 144 с.
- 157.Лысенкова С.Н. Методом опережающего обучения : кн. для уч. / С.Н.Лысенкова. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с.
- 158.Львова Ю.Л. Творческая лаборатория учителя / Ю.Л.Львова. – М. : Просвещение, 1992. – 220 с.
- 159.Майбородюк Н.Д. Дидактичні умови формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.09 [Електронний ресурс] / Н.Д.Майбородюк; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2014. – 20 с. – Режим доступу: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4230/1/Maiboroduik.pdf>
- 160.Максименко В. П. Дидактика: курс лекцій : навч. посіб. / В.П.Максименко – Хмельницький: ХмЦНП, 2013. – 222 с.
- 161.Малафіїк І.В. Дидактика : навч. посіб. / І.В.Малафіїк. – Київ : Кондор, 2005. – 397 с.
- 162.Малафіїк І.В. Системність – якість знань: [монографія] / І.В. Малафіїк. – Рівне, 2008. – 383 с.
- 163.Малафіїк І.В. Урок в сучасній школі: питання теорії і практики / І.В. Малафіїк. – Рівне, 1997. – 176 с.
- 164.Малихіна О.В. Мотивація учіння молодших школярів / О.В.Малихіна. – Київ : Навчальна книга, 2002. – 304 с.
- 165.Маркова А.К. Формирование мотивации учения : кн. для уч. / А.К.Маркова, Т.А.Матис, А.Б.Орлов. – М. : Просвещение, 1990. – 192 с.

- 166.Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте : пособ. для уч. / А.К.Маркова. – М. : Просвещение, 1983. – 96 с.
- 167.Маркуша А.М. Если вы учитель / А.М.Маркуша. – М. : Просвещение, 1989. – 158 с.
- 168.Мартиненко С.М. Основи діагностичної діяльності вчителя початкової школи : навч.-метод. посіб. / С.М. Мартиненко. – Київ : Сім кольорів, 2010. – 262 с.
- 169.Мартиненко С.М. Загальна педагогіка : навч. посіб. / С.М.Мартиненко, Л.Л.Хоружа. – Київ : МАУП, 2002. – 176 с.
- 170.Марчук Т.Ф. Методи особистісно-орієнтованого навчання на уроках української мови у початковій школі інтенсивної педагогічної корекції: навч.-метод. посіб. / Т.Ф.Марчук. – Київ : 2013. – С. 4-9, 12-23.
- 171.Махмутов М.И. Организация проблемного обучения в школе : кн. для уч. / М.И.Махмутов. – М. : Просвещение, 1977. – 240 с.
- 172.Махмутов М.И. Проблемное обучение. Основные вопросы теории / М.И.Махмутов. – М. : Педагогика, 1975. – 367 с.
- 173.Махмутов М.И. Современный урок / М.И.Махмутов. – 2-е изд. – М. : Педагогика, 1985. – 184 с.
- 174.Мачулкіна О. Пізнавально-виховні бесіди у позакласній роботі / О. Мачулкіна // Початкова школа. – 2013. – № 10. – С. 30–33.
- 175.Машталер О.В. Про мету виховання національної школи України / О.В. Машталер // Актуальні проблеми формування творчої особистості вчителя початкових класів : зб. матеріалів регіон. наук.-практ. конф. – Вінниця, 1996. – С. 21-26.
- 176.Машталер О.В. Професіограма як модель учителя початкових класів / О.В. Машталер // Актуальні проблеми формування творчої особистості вчителя початкових класів. – Вінниця, 1996.
- 177.Микитюк О. Проектний урок у 2 класі / О. Микитюк // Початкова школа. – 2011. – №1. – С. 17-20.

178. Мир детства: Младший школьник / Под. ред. А.Г.Хрипковой; Отв. ред. В.В.Давыдов. – 2-е изд., доп. – М. : Педагогика, 1988. – 272 с.
179. Митник О. Особливості побудови уроку як цілісного творчого процесу (із застосуванням методу синектики) / О. Митник // Початкова школа. – 2011. – №4. – С. 19-20.
180. Митник О. Позакласна робота – складова цілісного творчого освітнього процесу / О. Митник // Початкова школа. – 2011. – № 2. – С.56-59.
181. Митник О.Я. Народження нестандартного уроку / О.Я.Митник, В.І.Шпак. – Київ : Наук.-практ. центр “Перспектива”, 1995. – 54 с.
182. Моделювання контрольно-оцінювальних систем у середній школі : монографія / П.І. Сікорський, О.О. Біляковська. – Львів : ФОП Корпан Б. І., 2010. – 178 с.
183. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч. посіб. / Н.Є. Мойсеюк. – 5-е вид., доп. і перероб. – Київ, 2007. – 656 с.
184. Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / За заг. ред. О.І.Локшиної. – Київ : К. І. С. , 2004. – 128 с.
185. Мосіяшенко В.А. Українська етнопедагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. А. Мосіяшенко. – Суми : ВТД "Унів. кн.", 2005. – 174 с.
186. Навіщо батькам ходити до школи / Упоряд. М.Голубенко. – Київ : Вид. дім "Шкіл. світ" : Вид. Л.Галіцина, 2006. – 128 с. – (Б-ка "Шк. світу").
187. Навчальний кабінет у школі / упоряд. Н. Мурашко. – Київ : Шк. світ, 2008. – 128 с. – (Б-ка "Шк. світу").
188. Навчальні екскурсії для молодших школярів / Упоряд. О.Кондратюк. – Київ : Шк. світ., 2007. – 128 с. – (Б-ка "Шкіл. світу").
189. Народна педагогіка: світовий досвід / Уклад.: А.І.Кузьмінський, В.Л.Омелянєнко. – Київ : Знання-Прес, 2003. – 134 с.

190. Народознавча компетентність дітей та молоді : причини та методи дослідження : [зб. наук. праць] / [за ред. Н.Лисенко]. – Івано-Франківськ, 2007. – 280 с.
191. Науменко В. Орієнтовне планування уроків літературного читання в 2 класі за підручником “Літературне читання” / В.Науменко // Початкова школа. – 2013. – № 7 (529) липень. – С. 17-22.
192. Нестандартні уроки в початковій школі / Упоряд. О.Кондратюк. – Київ : Ред. загальнопед. газ., 2005. – 128 с. – (Б-ка "Шк. світу").
193. Никитин Б.П. Мы, наши дети и внуки / Б.П.Никитин, Л.А.Никитина. – М. : Мол. гвардия, 1979 – 206 с.
194. Нікітін Б.П. Сходинки творчості або розвиваючі ігри / Б.П. Нікітін. – Київ : Рад. шк., 1991. – 160 с.
195. Нісімчук А.С. Сучасні педагогічні технології : навч. посіб. / А.С.Нісімчук, О.С.Падалка, О.Т.Шпак. – Київ, 2000. – 368 с.
196. Обучение и развитие / Под ред. Л.В. Занкова. – М., 1975. – 439 с.
197. Оконь В. Введение в общую дидактику : Пер. с польск. Л.Г.Канкуревича, Н.Г.Горина / В. Оконь. – М. : Высшая шк., 1990. – 382 с.
198. Онищук В.А. Урок в современной школе : пособ. для уч. / В.А. Онищук. – М. : Просвещение, 1986. – 158 с.
199. Онищук В.А. Типы, структура и методика урока в школе / В.А. Онищук. – Київ : Рад. шк., 1976. – 184 с.
200. Онищук В.О. Функції і структура методів навчання / В.А. Онищук. – Київ, 1997.
201. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : навч.-метод. посіб. / за ред. Г.С.Тарасенко. – Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. – 320 с.
202. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. О.М.Пехоти. – Київ : А.С.К, 2001. – 256 с.

203. Особистісно орієнтований підхід в початковій освіті / Упоряд. О. Кондратюк. – Київ : Шк. світ, 2008. – 128 с. – (Б-ка "Шк. світу").
204. Островецька Н.М. Аналіз уроку: концепції, методики, технології / Н.М.Островецька. – Київ : ІНКОС, 2003. – 352 с.
205. Островецька Н.М. Методологія аналізу якості уроку як педагогічної системи : монографія / Н.М. Островецька. – Харків : ТИТУЛ, 2008. – 402 с.
206. Очеретко І. Розмова про дружбу : (урок позакласного читання в 4 класі школи з російською мовою викладання) / І. Очеретко // Початкова школа. – 2013. – № 6. – С. 11-12.
207. Палтышев Н.Н. Педагогическая гармония : учеб.-метод. пособ. / Н.Н.Палтышев. – Київ : Магістр-S, 1996. – 104 с.
208. Панчук О.П. Методологічні основи контролю навчальних досягнень учнів загальноосвітньої школи / О.П.Панчук // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 13. Проблеми трудової та професійної підготовки: Зб. наук. праць. – Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2005. – Вип. 1. – С. 120-129.
209. Паращенко Л. Державний стандарт базової та повної середньої освіти в Україні як механізм розвитку національної освітньої системи [Електронний ресурс] / Л.Паращенко // Вісник Національної академії державного управління. – 2011. – № 4. – С. 257-264. – Режим доступу: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2011-4-34.pdf>
210. Пархомиць І. Моніторинг навчання / І. Пархомиць // Завуч. – 2006. – № 26. – С. 6–7.
211. Педагогіка: навч. посіб. / За ред. А.М.Алексюка. – Київ : Вища шк., 1985. – 296 с.
212. Педагогіка: педагогические теории, системы, технологии : учеб. для студ. высш. и сред. учеб. заведений / С.А.Смирнов, И.Б.Котова, Е.Н.Шиянов и др.; Под ред. С.А.Смирнова. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Издательский центр “Академия”, 1999. – 512 с.

213. Педагогика : учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов / Под ред. Ю.К.Бабанского. – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : Просвещение, 1988. – 478 с.
214. Педагогика : учеб. пособ. для пед. училищ / С.П.Баранов, Л.Р.Болотина, Т.В.Воликова, В.А.Сластенин. – М. : Просвещение, 1981. – 367 с.
215. Педагогика: учеб. пособ. для пед. ин-тов по спец. № 2121 “Педагогика й методика нач. Обучения” / Под ред. С.П.Баранова, В.А.Сластенина. – 2-е изд., доп. – М. : Просвещение, 1986. – 334 с.
216. Педагогика: учеб. пособ. для студ. пед. учеб. заведений / В.А.Сластенин, И.Ф.Исаев, А.И.Мищенко, Е.Н.Шиянов. – 3-е изд. – М. : Школа-Пресс, 2000. – 512 с.
217. Педагогіка : навч. посіб. / В.М.Галузьяк, М.І.Сметанський, В.І.Шахов. – 3-є вид., випр. і доп. – Вінниця : ДП “Державна картографічна фабрика”, 2006. – 400 с.
218. Педагогика / [О. А. Абдуллина и др.] ; под общ. ред. Г.Нойнера, Ю.К.Бабанского. – М. : Педагогика, 1984. – 366 с.
219. Педагогика школы : учеб. пособ. для пед. ин-тов / под ред. И.Т.Огородникова. – М. : Просвещение, 1987. – 320 с.
220. Педагогика : учеб. пособ. для студ. пед. вузов и пед. колледжей / под ред. П.И.Пидкасистого. – М. : Пед. общество России, 1998. – 638 с.
221. Педагогіка : підручник для студ. пед. ін-тів та ун-тів / за ред. М.Д. Ярмаченка. – К. : Вища шк., 1986. – 542 с.
222. Педагогика : хрестоматия для пед. уч-щ / Сост. А.Е.Дмитриев. – М. : Просвещение, 1985. – 415 с.
223. Педагогіка : хрестоматія / Уклад. : А.І.Кузьмінський, В.Л.Омельяненко. – Київ : Знання-Прес, 2003. – 700 с.
224. Педагогічний пошук : Пер. з рос. / Упоряд. І.М.Баженова. – Київ : Рад. шк., 1988. – 496 с.
225. Писаренко В.И. Педагогическая этика : кн. для уч. / В.И.Писаренко, И.Я.Писаренко. – 3-е изд., доп. и пер. – Минск, 1986. – 238 с.

226. Підготовка студентів до роботи з учнями 6-річного віку : навч. посіб. / [Савченко О. Я., Олійник В. Ф., Коробко С. Л., Бібік Н. М.]. – Київ : Вища шк., 1990. – 263 с.
227. Підласий І.П. Як підготувати ефективний урок / І.П.Підласий. – Київ : Рад. шк., 1984. – 204 с.
228. Подласый И.П. Педагогика: Новый курс : учеб. для студ. высш. учеб. заведений: В 2-х кн. / И.П.Подласый // Общие основы. Процесс обучения / И.П.Подласый. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – Кн. 1. – 576 с.
229. Подмазин С.Н. Личностно-ориентированное образование: Социально-философское исследование / С.Н.Подмазин. – Запорожье : Просвіта, 2000. – 250 с.
230. Полійчук Н.Й. Шкільні навчальні кабінети / Н.Й.Полійчук. – Харків : Вид. група "Основа", 2009. – 126 с. – (Б-ка журн. "Управління школою"; Вип. 10 (82)).
231. Полонский В.М. Оценка знаний школьников / В.М.Полонский. – М. : Знание, 1981. – 96 с.
232. Полуян О. Еволюція змісту освіти у початкових школах Великобританії [Електронний ресурс] / О. Полуян // Нова педагогічна думка. – 2014. – № 2. – С. 3-5. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2014_2_2
233. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О.Пометун, Л.Пироженко. – Київ : "А.С.К.", 2004. – 192 с.
234. Пономарьова К.І. Реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів української мови / К.І. Пономарьова // Початкова школа. – 2010. – № 12. – С. 49-52.
235. Проблемы методов обучения в современной общеобразовательной школе / Под ред. Ю.К.Бабанского, И.Д.Зверева, З.И.Монозона. – М. : Педагогика, 1980. – 224 с.
236. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1-4 класи. – Київ : Початкова школа, 2006. – 432 с.
237. Профессиональная культура учителя / Под ред. В.А.Сластенина. – М., 1993.

238. Психологія навчання / За ред. П.Ф.Баєва. – Київ : Рад. шк., 1972. – 136 с.
239. Ржецкий Н.Н. Лекции по педагогике: фундаментальные основы / Н.Н.Ржецкий. – Київ, 2003. – 40 с.
240. Родигіна І.В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання / І.В. Родигіна. – Харків : Вид. група "Основа", 2005. – 96 с. – (Б-ка ж-лу "Управління школою" ; Вип. 8 (32)).
241. Розвивальні ігри, вправи та завдання в початковій школі / Упоряд. І.В.Челмакіна. – Харків : Вид. група "Основа", 2006. – 144 с. – (Б-ка ж-лу "Початкове навчання"; Вип. 6 (30)).
242. Розвиток інтелектуальних здібностей молодших школярів : [посіб.] / упоряд. О.Л. Яворська. – Харків : Вид. група "Основа", 2009. – 176 с. – (Б-ка журн. "Початкове навчання та виховання"; Вип. 8 (68)).
243. Романова І.А. Процес оцінювання в початковій школі / І.А. Романова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2013. – Вип. 28 (81). – С. 413-420.
244. Романова І.А. Сучасний урок у системі навчальної діяльності молодшого школяра / І.А. Романова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 5 (31). – С. 177-187.
245. Рудницька Н.Ю. Педагогічні технології в початковій школі : метод. рекомендації./ Н.Ю. Рудницька, М.О. Синиця – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – 87 с.
246. Рябцева С.А. Диалог за партой : кн. для уч. / С.А.Рябцева. – М. : Просвещение, 1989. – 94 с.
247. Савченко О.Я. Барвистий клубок: Навчання і розваги : Проб. навч. посіб. / О. Я. Савченко. – 2-е вид., доп. – Київ : Бліц, 1996. – 112 с.
248. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти : посіб. для вч. і метод. поч. навч. / О. Я. Савченко. – 2-е вид. перероб. та доп. – Київ : Богданова А. М., 2009. – 226 с.

249. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти : підручник для студ. вищ. навч. закл. / О.Я. Савченко. – Київ : Грамота, 2013. – 504 с.
250. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : підручник для студ. пед. ф-тів / О.Я. Савченко. – Київ : Абрис, 1997. – 416 с.
251. Савченко О.Я. Навчально-виховний процес у малокомплектній школі : посіб. для вч. / О.Я. Савченко, Г.Ф. Суворова. – Київ : Рад. шк., 1987. – 232 с.
252. Савченко О.Я. Організація навчального процесу в малокомплектній школі : посіб. для вч. / О.Я. Савченко. – Київ : Рад. шк., 1974. – 176 с.
253. Савченко О.Я. Порівняння в навчанні учнів поч. класів / О.Я. Савченко. – Київ : Рад. шк., 1977. – 152 с.
254. Савченко О.Я. Розвивай свої здібності : навч. посіб. для мол. школярів / О.Я. Савченко. - 2-е вид. – Київ : Освіта, 1998. – 160 с.
255. Савченко О.Я. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів / О.Я. Савченко. – Київ : Рад. шк., 1982. – 176 с.
256. Савченко О.Я. Сучасний урок: суб'єктність навчання і варіативність структури / О. Я. Савченко // Початкова школа. – 2011. – № 9. – С. 11–15.
257. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах: посіб. для вч. / О.Я. Савченко. – Київ : Магістр - S, 1997. – 256 с.
258. Савченко О.Я. Уміє вчитися : навч. посіб. для мол. школярів / О.Я. Савченко. – 2-е вид. – Київ : Освіта. 1998. – 191 с.
259. Самоукина Н.В. Психология и педагогика профессиональной деятельности / Н.В. Самоукина. – М. : Ассоциация авторов и издателей “Тандем”. Изд-во “ЭКМОС”, 1999. – 352 с.
260. Самофат І.О. Формування позитивної мотивації навчання у роботі з молодшими школярами / І.О. Самофат // Нива знань. – Донецьк, 2008. – № 2. – С. 41-45.

- 261.Сащенко Я. Педагогічні умови стимулювання навчально-пізнавальної діяльності дітей шестирічного віку [Електронний ресурс] / Я. Сащенко. – Режим доступу: http://www.ird.npu.edu.ua/files/sachenko_2.pdf
- 262.Святченко О. Від дитячої книжки до великої літератури : формування компетентного читача на уроках позакласного читання / О. Святченко // Учитель початкової школи. – 2016. – № 2. – С. 10-11.
- 263.Святченко О. Вчимося бачити серцем : урок позакласного читання для 4-го класу / О. Святченко // Учитель початкової школи. – 2016. – № 2. – С. 11-13.
- 264.Селиванов В.С. Основы общей педагогики. Теория и методика воспитания : учеб. пособ. для студ. высш. пед. уч. заведений / В.С. Селиванов ; под ред. В.А. Слостенина. – М. : Академия, 2000. – 336 с.
- 265.Сиротенко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання / Г.О. Сиротенко. – Харків : ВГ «Основа», 2003. – 80 с.
- 266.Система оцінювання і самооцінювання досягнень учнів / упоряд. Ж.Сташко. – Київ : Вид. дім "Шкіл. світ": Вид. Л.Галіцина, 2006. – 128 с. – (Б-ка "Шк. світу").
- 267.Скалозуб В.О. Історія розвитку оцінювання навчальних досягнень школярів / В.О.Скалозуб // ПостМетодика. – 2000. – № 3. – С.12-13.
- 268.Скаткин М.Н. Проблемы современной дидактики / М.Н.Скаткин. – 2-е изд. – М. : Педагогика, 1984. – 96 с.
- 269.Скаткин М.Н. Совершенствование процесса обучения / М.Н.Скаткин. – М. : Просвещение, 1971. – 206 с.
- 270.Скрипченко О.В. Психолого-педагогічний аналіз уроку / О.В.Скрипченко, Т.М.Лисянська, Л.О.Скрипченко. – Київ,1999. – 103 с.
- 271.Слюсаренко Н.В. Розвиток організаційних форм навчання / Н.В. Слюсаренко // Слюсаренко Н.В. Вибрані наукові статті та фрагменти праць : У 2-х ч. / Н.В. Слюсаренко. – Херсон : Херсонська академія неперервної освіти, 2013. – Ч. 2. – С. 3-9.

- 272.Смирнов В.И. Общая педагогика в тезисах, дефинициях, иллюстрациях / В.И.Смирнов. – М. : Пед. общество России, 2000. – 416 с.
- 273.Современная дидактика: теория – практике / Под ред. И.Я.Лернера, И.К.Журавлева. – М., 1994. – 288 с.
- 274.Сохор А.М. Объяснение в процессе обучения: Элементы дидактической концепции / А.М.Сохор. – М. : Педагогика, 1988. – 128 с.
- 275.Співпраця батьків та вчителів початкової школи / Упоряд. М.П. Козіцька. – Харків : Вид. група "Основа", 2009. – 110 с.
- 276.Стельмахович М.Г. Народна педагогіка / М.Г.Стельмахович. – Київ : Рад. шк., 1985. – 312 с.
- 277.Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка : навч.-метод. посіб. / М.Г.Стельмахович. – Київ : ІЗМН, 1997. – 232 с.
- 278.Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка : навч. посіб. / М.Г.Стельмахович. – Київ : ІСДО, 1996. – 288 с.
- 279.Степанков Н.К. Педагогика: учеб. пособ. для студ. пед. спец. вузов / Н.К.Степанков. – Мн. : Изд. В.М.Скакун, 1998. – 448 с.
- 280.Степанова Т. Компоненти і чинники формування змісту освіти [Електронний ресурс] / Т. Степанова. – Режим доступу: http://www.ird.npu.edu.ua/files/stepanova_t.pdf
- 281.Стецюк Л.І. Урок, якого чекають учні : метод. посіб. для вч. / Л.І. Стецюк– Вінниця, 2006. – 96 с.
- 282.Стрезикозин В.П. Актуальные проблемы начального обучения / В.П.Стрезикозин. – М. : Просвещение, 1976. – 207 с.
- 283.Стягунова О.О. Українська народна педагогіка як поліфункціональна багаторівнева виховна система / О.О.Стягунова // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". – Хмельницький, 2011. – № 3. – С. 162-167.
284. Сухарева Н. Застосування інтерактивних технологій на уроках читання / Н. Сухарева // Початкова освіта. –

2007. – № 7. – С. 9-11.

285. Сухонос С. Урок-подорож за темою " Я хочу сказати своє слово" / С. Сухонос // Початкова школа. – 2005. – №1. – С. 13-14.
286. Сучасна позакласна робота // Відкритий урок : розробки, технології, досвід. – 2009. – № 1. – С. 64-66.
287. Сучасні шкільні технології / Упоряд. І.Рожнятовська, В. Зоц. – Київ : Ред. загальнопед. газ. – 2004. – 111 с.
288. Сушко Т. Казка на кожному уроці / Т. Сушко // Початкова школа. – 2011. – № 2. – С. 60-61.
289. Сявавко Є.І. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку / Є.І.Сявавко. – Київ : Наукова думка, 1974. – 150 с.
290. Талызина Н.Ф. Формирование познавательной деятельности младших школьников : кн. для уч. / Н.Ф. Талызина – М. : Просвещение, 1988. – 175 с.
291. Тарасенко Г.С. Дивосвіт. Технологія естетико-екологічного виховання / Г.С.Тарасенко. - 2-е вид., із змін. – Київ : Рута, 2000. – 208 с.
292. Тарасенко Г.С. Паросток: методика гуманістичного виховання дітей засобами природи / Г.С.Тарасенко. – Вінниця, 2000. – 192 с.
293. Теоретические основы процесса обучения в советской школе / Под ред. В.В.Краевского, И.Я.Лернера. – М. : Педагогика, 1989. – 316 с.
294. Тимчина Н. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у початковій школі: переваги та недоліки / Н. Тимчина // Завуч (Шк. світ). – 2011. – №15. – Вкладка. – С. 10-12.
295. Ткачук Г. Формування читацької самостійності на основному етапі позакласного читання / Г. Ткачук // Початкова школа. – 2013. – № 6. – С. 7-10.
296. Товкун Л. Здоров'язбережувальний супровід навчального процесу в освітніх закладах / Л.Товкун // Гуманіт. вісн. ДВНЗ "Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди" : зб. наук. пр. – 2012. – № 27. – С. 303-306.

- 297.Требования к знаниям и умениям школьников: дидактико-методический анализ / Под ред. А.А.Кузнецова. – М. : Просвещение, 1987. – 176 с.
- 298.33 уроки-гри "Поле чудес". 1-4 клас / Упоряд. О.Б.Полевикова. – Харків : Вид. група "Основа", 2007. – 224 с. – (Б-ка ж-лу "Початкове навчання та виховання"; Вип. 5 (41).
- 299.Українська народна педагогіка. Курс лекцій : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Г.Г. Кіт, Г.С. Тарасенко. – Вінниця : ПП "Едельвейс і К", 2008. – 302 с.
- 300.Українська педагогіка в персоналіях: У 2 кн. / за ред. О.В.Сухомлинської // Навч. посіб. для студ. вищ. навч. заклад. / за ред. О.В.Сухомлинської. – Кн. 1. – Київ : Либідь, 2005. – 624 с.
- 301.Українська педагогіка в персоналіях : У 2 кн. / за ред. О.В.Сухомлинської // Навч. посіб. для вищ. навч. заклад. / За ред. О.В.Сухомлинської. – Кн. 2: – Київ : Либідь, 2005. – 552 с.
- 302.Унт Инге. Индивидуализация и дифференциация обучения / Инге Унт. – М. : Педагогика, 1990. – 188 с.
- 303.Урок у сучасному вимірі / Упоряд. Л.П.Ампілогова. – Харків : Вид. група "Основа", 2006. – 160 с. – (Б-ка ж-лу "Управління школою"; Вип. 11(47).
- 304.Усатенко Т.П. Українська національна школа: минуле і майбутнє. Українознавчий вимір : [Монографія] / Т.П.Усатенко. – Київ : Наук. думка, 2003. – 385 с.
- 305.Федорець М.О. Зниження здоров'явитратності і валеологічне виховання в школі / М.О. Федорець // Управління школою. – 2009. – № 26. – С. 10-27.
- 306.Философско-педагогические проблемы развития образования / Под ред. В.В.Давыдова. – М. : Педагогика, 1986. – 239 с.
- 307.Фіцула М.М. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. закл. освіти / М.М.Фіцула. – 2-е вид. випр. та доп. – Київ : Академвидав, 2006. – 559 с. – (Альма- матер).

- 308.Форми навчання в школі : кн. для вч. / За ред. Ю.І.Мальованого. – Київ : Освіта, 1992. – 160 с.
- 309.Харламов И.Ф. Педагогика : учеб. / И.Ф.Харламов. – 6-е изд. – Минск: Універсітэцкае, 2000. – 560 с.
- 310.Хворостіна Н. Урок-казка з математики у 1 класі / Н. Хворостіна // Початкова школа. – 2011. – №2. – С. 27-29.
- 311.Химинець В.В. Інновації в початковій школі. / В.В.Химинець, М. Ю. Кірик. – Ужгород, 2008. – 344 с.
- 312.Хрестоматія з етнопедагогіки : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / уклад.: Л.Б. Паламарчук, Т.О. Горохова. – Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – 416 с.
- 313.Хуторской А.В. Дидактическая эвристика: Теория и технология креативного обучения / А. В. Хуторской. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.
- 314.Хуторской А.В. Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по разному? : пособ. для уч. / А.В. Хуторской. – М. : Владос-пресс, 2005. – 383 с.
- 315.Чайка В. М. Основы дидактики : навч. посіб. / В.М.Чайка. – Київ : Академвидав, 2011. – 240 с.
- 316.Чекіна О. Ю. Нестандартні уроки у початковій школі : метод. посіб. для вч. / О. Ю. Чекіна. – Харків : «Скорпіон», 2005. – 96 с.
- 317.Чередов И.М. Система форм организации обучения в советской общеобразовательной школе / И.М.Чередов. – М. : Педагогика, 1987. – 152 с.
- 318.Черненко Л. Проблеми малокомплектної школи - в центрі уваги науковців / Л. Черненко // Поч. шк. – 2002. – №8. – С. 44-45.
- 319.Чернилевский Д.В. Генезис педагогики: духовная связь поколений : монографія / Д.В. Чернилевский. – Москва-Винница : РИО ВСЭИ, 2005. – 190 с.
- 320.Чернова Н. Інновації в освіті та нові підходи до методики активізації пізнавальної діяльності учнів / Н.Чернова // Сучасна шк. України. – 2009. – № 8 (серпень). – С. 71-75.
- 321.Чотири тактики педагогічної підтримки дитини / Упоряд.: А.Русаков, Н.Касіцина. – Київ : Вид. дім "Шкіл. світ": Вид. Л.Галіцина, 2006. – 112 с. – (Б-ка "Шкіл. світу").

322. Чупахіна С. Підготовка педагога до оцінювання навчальних досягнень сучасних першокласників / С. Чупахіна // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 330. Педагогіка та психологія. – Чернівці : Рута, 2007. – С. 185-190.
323. Ціннісні парадигми освіти / Уклад. Н.О.Ткачова. – Харків : Вид. група "Основа", 2005. – 128 с. – (Б-ка ж-лу "Управління школою" ; Вип. 2 (26).
324. Шаталов В.Ф. Куда и как исчезли тройки: Из опыта работы школ г. Донецка / В.Ф.Шаталов. – М. : Педагогика, 1979. – 136 с.
325. Шаталов В.Ф. Педагогическая проза: Из опыта работы школ г. Донецка / В.Ф.Шаталов. – М. : Педагогика, 1980. – 96 с.
326. Шевченко С.Д. Школьный урок: Как научить каждого / С.Д. Шевченко. – М. : Просвещение, 1991. – 174 с.
327. Шеметило О.Г. Впровадження традицій народної педагогіки на уроках української мови та літератури, в позакласній роботі / О.Г. Шеметило // Педагогічний пошук. – 2000. – № 1 (25). – С. 35-37.
328. Шпиця В. Навчаю у малокомплектній / В. Шпиця // Початкова школа. – 2000. – № 10. – С. 22-24.
329. Щукина Г.И. Активизация познавательной деятельности в учебном процессе / Г.И.Щукина. – М. : Просвещение, 1979. – 160 с.
330. Щукина Г.И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся / Г.И.Щукина. – М. : Педагогика, 1988. – 203 с.
331. Ющенко І.В. Упровадження інтерактивних технологій на уроках у початкових класах / І.В. Ющенко // Почат. навчання та виховання. – 2010. – № 2 (січень). – С. 2-9.
332. Ягупов В.В. Педагогіка : навч. посіб. / Ягупов В.В. – Київ : Либідь, 2002. – 560 с.
333. Як зробити школу успішною: Практичні кроки / Упоряд. В.Зоц. – Київ : Шкіл. світ, 2007. – 128 с. – (Б-ка "Шк. світу").

334. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И.С.Якиманская. – М. : Педагогика, 1996. – 240 с.
335. Яківчук Г. Виховання школярів на українських фольклорних традиціях у позакласній роботі / Г. Яківчук // Мистецтво та освіта. – 2014. – № 2. – С. 8-13.
336. Якушко Н.М. Форми організації навчання (історія та сучасність) / Н.М. Якушко // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. – 2012. – Вип. 38. – С. 177-184.
337. Яновицька О.В. Нова дидактика і 1000 дрібниць: Пер. з рос. / О.В. Яновицька, М.Я. Адамський. – Київ : Ред. загальнопед. газ., 2005. – 112 с. – (Б-ка "Шк. світу").
338. Ярова О.Б. Дидактичні основи організації навчання у початковій школі Євросоюзу / О.Б. Ярова // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. – Budapest, 2013. – I (6) Issue : 10. – P. 185-189.

Зміст

Пояснювальна записка	3
Розрахунок рейтингових балів за видами поточного (модульного) контролю з курсу “ Дидактика ”	5
Структура залікових кредитів дисципліни	6
<u>Практичне заняття № 1</u>	
Дидактика як наука	7
<u>Практичне заняття № 2</u>	
Українська народна дидактика	10
<u>Практичне заняття № 3</u>	
Суть процесу навчання	12
<u>Практичне заняття № 4</u>	
Типи та функції навчання	15
<u>Практичне заняття № 5</u>	
Структура процесу навчання	18
<u>Практичне заняття № 6</u>	
Мотиви учіння молодших школярів	20
<u>Практичне заняття № 7</u>	
Принципи навчання	23
<u>Практичне заняття № 8</u>	
Зміст освіти	25
<u>Практичне заняття № 9</u>	
Державні стандарти освіти	28
<u>Лабораторне заняття №1</u>	
Реалізація змісту освіти у школі I ступеня	31
<u>Практичне заняття № 10</u>	
Методи і засоби навчання	35
<u>Практичне заняття № 11</u>	
Форми навчання	39
<u>Практичне заняття № 12</u>	
Урок – основна форма навчання учнів початкової школи	41
<u>Практичне заняття № 13</u>	
Нетрадиційні уроки в початковій школі	44

<u>Практичне заняття № 14</u>	
<i>Позаурочні форми організації навчання молодших школярів</i>	48
<u>Практичне заняття № 15</u>	
<i>Навчальний процес у неповнокомплектній школі, в групах продовженого дня (ГПД)</i>	51
<u>Лабораторне заняття № 2</u>	
<i>Реалізація форм навчання у школі I ступеня</i>	55
<u>Практичне заняття № 16</u>	
<i>Перевірка та оцінювання навчальних досягнень учнів</i> ...	59
<u>Практичне заняття № 17</u>	
<i>Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю учнів у школі I ступеня</i>	62
<u>Лабораторне заняття № 3</u>	
<i>Актуальні проблеми дидактики сучасної початкової школи</i> <i>Аукціон педагогічних ідей (прес-конференція)</i>	65

Додатки

<u>Додаток 1</u>	
<i>Інформація про вчених-дидактів</i>	69
<u>Додаток 2</u>	
<i>Українська народна дидактика</i>	80
<u>Додаток 3</u>	
<i>Зміст освіти початкової школи за кордоном</i>	111
<u>Додаток 4</u>	
<i>Державний стандарт початкової освіти 2012 р.</i>	117
<u>Додаток 5</u>	
<i>Робочий навчальний план початкової школи з українською мовою навчання</i>	129
<u>Додаток 6</u>	
<i>Коефіцієнт інтелектуального навантаження навчальних дисциплін на учня початкової школи</i>	130
<i>Схема навантаження учнів початкової школи протягом навчального тижня</i>	130
<u>Додаток 7</u>	
<i>Розклад уроків для початкових класів на I семестр</i>	

2016-2017 н.р.....	131
Розклад навчальних занять для класу-комплекту «1-3-класи».....	132
<u>Додаток 8</u>	
Схема аналізу підручника для початкової школи (дидактичний аспект).....	134
<u>Додаток 9</u>	
Рецензія на підручник.....	137
<u>Додаток 10</u>	
Орієнтовний шаблон для плану-конспекту уроку.....	140
Зразок плану-конспекту уроку.....	145
Зразок плану-конспекту нетрадиційного уроку.....	149
<u>Додаток 11</u>	
Зразки розробок позаурочних форм навчання.....	155
Зразок плану роботи гуртка.....	164
<u>Додаток 12</u>	
Опис досвіду вчителя-новатора Олійник Ю.М.	165
<u>Додаток 13</u>	
Психолого-педагогічний аналіз уроку Орієнтовна схема психолого-педагогічного аналізу уроку.....	169
Приблизна програма спостережень та загальнопедагогічного аналізу уроку (варіант 1).....	174
Програма спостереження й аналізу уроку (варіант 2).....	177
<u>Додаток 14</u>	
Критерії оцінювання учнів початкових класів.....	179
<u>Додаток 15</u>	
Анотація на книгу.....	181
<u>Додаток 16</u>	
Тести з дидактики	182
ТЕСТ № 1. Предмет і завдання дидактики.....	182
ТЕСТ № 2 Суть процесу навчання.....	184
ТЕСТ № 3 Принципи навчання.....	186
ТЕСТ № 4 Зміст освіти в початкових класах.....	188
ТЕСТ № 5 Методи навчання.....	190

ТЕСТ № 6 <i>Форми організації навчання</i>	192
ТЕСТ № 7 <i>Перевірка та оцінка знань, умінь, навичок</i>	194
<u>Додаток 17</u>	
<i>Тематика батьківських зборів в I класі</i>	196
<u>Додаток 18</u>	
<i>Програмні питання до курсового екзамену</i> <i>з дидактики</i>	198
<u>Додаток 19</u>	
<i>Підбір педагогічних ситуацій</i>	202
<i>Практичні завдання до екзаменаційних білетів</i> <i>з дидактики</i>	204
<i>Рекомендована література</i>	206

Навчально-методичне видання

**Кіт Галина Григорівна
Петрович Ольга Борисівна
Карук Інна Василівна**

**Дидактика початкової освіти:
Практикум**

Підписано до друку 04.04.2017
Формат 84х60/16. Папір офсетний. Друк цифровий.
Гарнітура Times new roman. Умовних друкованих аркушів 1,60.
Наклад 50 прим. Зам. №48

Віддруковано з оригіналу макету замовника.
Центр оперативного друк «Документ Принт»
ФОП Кушнір Ю.В.
М.Вінниця, вул..Академіка Янгеля, 4, 1-поверх, оф.114.
Тел.0673902088